

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Marleen Kippar

**INIMKAUBANDUSE ÕIGUSLIK REGULATSIOON EESTIS – SELLE VASTAVUS
EUROOPA LIIDU JA RAHVUSVAHELISELE ÕIGUSELE**

Magistritöö

Juhendaja:
dr. iur. Jüri Saar

Tallinn
2018

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Inimkaubanduse defineerimine	6
1.1 Ajalooline taust.....	6
1.2 Inimkaubanduse mõiste	7
1.3 Inimkaubanduse elemendid	10
1.3.1 Inimkaubanduse kahju.....	13
1.4 Inimkaubanduse vormid	15
1.4.1 Seksuaalne ekspluateerimine.....	15
1.4.2 Tööorjus.....	17
1.4.3 Elundikaubandus ja muud inimkaubanduse vormid.....	18
1.5 Inimkaubandust soodustavad tegurid ja inimkaubanduse tagajärjed	20
2 Inimkaubanduse reguleerimine rahvusvahelises õiguses	26
2.1 Palermo protokoll.....	28
2.2 Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastane konventsioon	31
2.3 Rahvusvahelised organisatsioonid	33
2.4 Inimkaubandus Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas	37
3. Inimkaubanduse reguleerimine Euroopa Liidu õiguses	44
3.1 Direktiiv 2011/36/EL inimkaubanduse tõkestamise ja sellevastase võitluse ning inimkaubanduse ohvrite kaitse kohta	45
3.2 Inimkaubanduse kaotamist käsitlev ELi strateegia aastateks 2012–2016.....	47
4. Inimkaubanduse regulatsioon Eestis, vastavus ELi ja rahvusvahelisest õigusest tulenevatele nõuetele	50
4.1 Varasem regulatsioon	52
4.1.1 Kriminaalkodeks	52
4.1.2 Karistusseadustik enne 14.04.2012	53
4.1.3 Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava aastateks 2006–2009.....	56
4.2 Kehtiv regulatsioon	57
4.2.1 Karistusseadustik.....	58
4.2.2 Ohvriabi seadus	61
4.2.3 Inimkaubandus kuritegevuse statistikas	64
4.2.4 TIP-raportite hinnangud Eesti olukorrale	67
Kokkuvõte	69
Legal regulation of human trafficking in Estonia – accordance with EU and international law.....	73
Kasutatud materjalide loetelu	76

Sissejuhatus

Inimestega kaubitsemist ehk inimkaubandust peetakse kogu maailmas üheks raskeimaks kuriteoliigiks, orjuse tänapäevaseks vormiks ja organiseeritud kuritegevuse seisukohtalt äärmiselt tulutoovaks äriks. Inimestega kaubitsemine on hinnanguliselt kuritegelike organisatsioonide suuruselt neljandaks sissetulekuallikaks pärast narko- ja relvaäri ning küberkuritegevust.¹ Sealjuures kaasneb inimkaubandusega inimõiguste ja inimväärikuse ränk rikkumine.

Inimkaubandus koosneb isikute värbamisest, üleviimisest või vastuvõtmisest sunnimeetodite, pettuse või kuritarvitamise abil, et kasutada isikut ära, hõlmates ka seksuaalset või tööjõu ärakasutamist, sunniviisilist tööd, kodust sunnitööd või muid ärakasutamise vorme, sealhulgas elundite eemaldamist.² Iga aasta langevad tuhanded mehed, naised ja lapsed inimkaubitsejate kätte, kas nende enda kodumaal või välisriigis. Peaaegu ükski maailma riik ei jää inimkaubandusest puutumata, olles sealjuures kas inimkaubanduse ohvrite lähte-, transiit- või sihtriigiks.

Võitlemine inimkaubanduse vastu saab ülemaailmselt palju tähelepanu, kuivõrd inimkaubandus on rünnak inimõiguste ja demokraatlikes ühiskondades valitsevate fundamentaalsete väärtuste vastu.³ Inimkaubanduse vastane võitlus on vahendiks inimõiguste, demokraatia, riikliku ja rahvusliku julgeoleku tagamisel. Strateegia peab olema järjekindel ja suunatud nii kuriteo ennetamisele, inimestega kaubitsejate süüdimõistmisele kui ka inimkaubanduse ohvriks langenud isikute abistamisele ja kaitsele. Inimkaubandus on globaalne probleem, mistõttu on lisaks tõhusale siseriiklikule seadusandlusele väga oluline ka riikidevaheline koostöö ja rahvusvaheline regulatsioon, sest inimkaubanduse mõjuga ei ole võimalik üksnes iseseisvalt tegutsedes hakkama saada.⁴

¹ J. Saar, A. Markina, J. Strömpl, A. Annist; eessõna: T.L Weiss. Seksuaalne ekspluateerimine ja inimkaubandus Eestis: situatsiooni analüüs. Helsingi: Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni Põhja- ja Baltimaade regiooni ning Euroopa piirkondlik esindus 2005, lk 11

² Euroopa Komisjon. Ettepanek: Nõukogu raamotsus, milles käsitletakse inimkaubanduse ennetamist ja selle vastast võitlust ning ohvrite kaitset ja millega tunnistatakse kehtetuks raamotsus 2002/629/JSK. Seletuskiri. Brüssel: 25.03.2009. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:52009PC0136> (10.02.18).

³ Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Varssavi: 16.06.2005, lk 1. Arvutivõrgus <https://rm.coe.int/16800d3812> (28.01.18)

⁴ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Nõukogu raamotsus, milles käsitletakse inimkaubanduse ennetamist ja selle vastast võitlust ning ohvrite kaitset ja millega tunnistatakse kehtetuks raamotsus 2002/629/JSK. Seletuskiri.

Inimkaubanduse mõiste ulatust on püütud rahvusvahelisel tasandil pidevalt täiendada ja inimkaubandusevastaseks võitluseks on võetud mitmeid meetmeid nii rahvusvahelisel kui EL tasandil. See näitab ka käesoleva teema aktuaalsust, kuivõrd inimkaubandusele pööratakse väga palju rahvusvahelist tähelepanu. Eesti kriminaliseeris inimkaubanduse kui kuriteo 2012. aastal, olles viimane seda teinud riik Euroopa Liidus. Kuni selle ajani oli inimkaubandusega seotud süütegusid lisaks orjastamisele (KarS § 133) võimalik mitmeti tõlgendada ja ning need olid laiali erinevates süüteo koosseisudes.⁵

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on analüüsida Eestis kehtivat inimkaubanduse alast regulatsiooni, selle kujunemist ning vastavust EL ja rahvusvahelistele õigusaktidele. Autor püstitas järgmise hüpoteesi: „Eestis kehtiv inimkaubandust puudutav regulatsioon ei ole täielikult kooskõlas Euroopa Liidu ja rahvusvahelisest õigusest tulenevate nõuetega.“

Hüpoteesi kontrollimiseks otsis autor käesoleva magistritöö käigus vastust järgmistele uurimisküsimustele:

- Millised on käesoleval hetkel kõige aktuaalsemad rahvusvahelised ja EL inimkaubandust reguleerivad õigusaktid?
- Milline on Eesti viimastel aastatel seadusandluses tehtud muudatuste mõju inimkaubanduse vastasele võitlusele?
- Kas Eesti inimkaubandusalane regulatsioon on vastavuses ELi ja rahvusvahelistest õigustaktidest tulenevate nõuetega?
- Kas ja millises osas tuleks Eestil võtta inimkaubanduse tõkestamiseks, ennetamiseks ja ohvrite kaitseks täiendavaid samme?

Magistritöö koosneb neljast omavahel loogiliselt seostatud peatükist, mis avavad käesoleva magistritöö eesmärgi ja vastavad püstitatud uurimisküsimustele. Peatükid on jagatud alapeatükkideks vastavalt teema käsitlemisele.

Esimene peatükk käsitleb inimkaubanduse olemust kõige laiemas mõttes, selles seletatakse lahti inimkaubanduse ajalugu, mõiste, elemendid, vormid, inimkaubandust soodustavad tegurid

⁵ Raigo Haabu. Inimkaubanduse teemaline konverents 30. mai 2013. Arvutivõrgus: https://www.norden.ee/images/heaolu/info/inimkaubandus/may2013/RaigoHaabu_trafficking_30312013.pdf (01.02.18)

ning tagajärjed. Antud magistritöö osaga selgitatakse lugejale inimkaubanduse olemust ning seeläbi antakse edasi teadmiste baas, võimaldades edasi liikuda sisulisemate küsimuste juurde.

Teine ja kolmas peatükk annavad ülevaate inimkaubanduse reguleerimisest rahvusvahelisel ning Euroopa Liidu tasandil. Eesmärgiks on tutvustada, kuidas on inimkaubandus rahvusvahelistes ja EL õigusaktides määratletud. Eelkõige on rõhku pandud õigusaktidele, mis mõjutavad enim inimkaubanduse vastast võitlust rahvusvahelisel ja EL tasandil, sealjuures ei ole analüüsitud neid õigusakte, mis reguleerivad üksnes mõnd tahku inimkaubandusest. Lisaks on toodud välja inimkaubanduse vastase võitlusega tegelevad rahvusvahelised organisatsioonid ning olulisemad Euroopa Inimõiguste Kohtu seisukohad seoses inimkaubandusega.

Neljas peatükk on magistritöö põhituumaks, avades inimkaubanduse regulatsiooni ajaloo Eestis alates Eesti taasiseseisvumisest 1991. aastal, samuti hetkel kehtiva regulatsiooni olemuse. Välja on toodud inimkaubanduse kuritegude statistika. Käsitletakse Ameerika Ühendriikide Välisministeeriumi poolt iga-aastaselt avaldatavat *Trafficking in Persons Report*'i ning selles Eestile antud hinnanguid.

Lõpuks vaadeldakse saadud töötulemusi, hõlmates töös käsitletud teemasid ja selgitatakse, millistele tulemustele autor jõudis. Kontrollitakse esitatud hüpoteesi, antakse vastused uurimisküsimustele, esitatakse kokkuvõte nii eesti kui inglise keeles.

Magistritöös on kasutatud teemakohaseid ning usaldusväärseid elektroonilisi allikaid, erialaseid raamatuid ja artikleid, riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide raporteid, samuti Justiitsministeeriumi materjale, õigusaktide eelnõusid. Lisaks eestikeelsele kirjandusele on kasutatud ka inglisekeelset kirjandust. Kasutatud on nii Eesti normatiivakte, kui Euroopa Liidu ja rahvusvahelisi õigusakte, samuti Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat ning vähemalt määral Eesti siseriiklike kohtute praktikat. Uurimismeetodina on käesolevas töös kasutatud analüütilist ja tulemuste interpreteerimise meetodit.

1. Inimkaubanduse defineerimine

Käesolev peatükk keskendub inimkaubanduse ajaloolisele taustale, inimkaubanduse mõiste defineerimisele ja selle erinevatele elementidele. Kirjeldatud on, milline näeb üldiselt välja inimestega kaubitsemise protsess. Välja on toodud enim levinud inimkaubanduse vormid. Samuti on avatud, millised on peamised inimkaubandust soodustavad tegurid ning milliseid tagajärgi inimkaubandus endaga kaasa toob.

1.1 Ajalooline taust

Inimestega kaubitsemine, sealjuures ohvrite üle kontrolli omamine ja nende vangistuses pidamine on omaaegse ülemaailmse orjakaubanduse tänapäevane vorm. Inimestesse suhtutakse kui omandisse, mida on võimalik osta ja müüa ning sunnitööle rakendada, tavaliselt seksitööstusesse, aga näiteks ka põllumajandussektoris, seaduslikesse või ebaseaduslikesse tehastesse/vabrikutesse, seda kas olematu või minimaalse tasu eest.⁶

See tähendab, et inimkaubanduse näol ei ole tegemist uue nähtusega, vaid inimestega kaubitsemine ja nende ekspluateerimine on üle maailma eksisteerinud tuhandeid aastaid. Nii Antiik-Kreeka ja Vana-Rooma ajastul, keskajal ja kuni tänapäevani peetakse inimesi eri liiki orjuses. Väga pikaajalised orjastamise ja orjade ekspluateerimise traditsioonid iseloomustavad islamimaailma ja Venemaad. Samuti moodustas orjus märkimisväärse osa kunagisest Viikingite ühiskonnast.⁷

Kuigi orjus oli levinud läänemaailmas ka enne, sai 15. sajandil alguse Euroopas toimuv orjakaubandus, mis seisnes aafriklaste transportimises portugallaste poolt Aafrikast Portugali, kus neid seejärel orjadena kasutati. 1562. aastal liitus orjakaubandusega ka Suurbritannia. Asumaade laiendamine suurendas märkimisväärselt ka orjade hulka. Umbes sada aastat hiljem liitusid Euroopa orjakaubandusega ka mitmed teised riigid, sealhulgas Hispaania, Põhja-Ameerika, Prantsusmaa jne.⁸

18. sajandil võeti esmakordselt kasutusele mõiste „valge orjus“, mis tähistas inimkaubandust seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil. Täpsemalt, valge orjus on valgenahalise naise või

⁶ Council of Europe. Explanatory Report, lk 1

⁷ P. Frankopan. The Silk Roads: A New History of the World. London, New York: Bloomsbury, 2015, lk 117.

⁸ Rutgers University Campus Coalition Against Trafficking. Timeline of Human Trafficking. Arvutivõrgus: <http://www.eden.rutgers.edu/~yongpatr/425/final/timeline.htm> (01.02.18)

tüdruku prostitueerimisele sundimine, kasutades selleks jõudu, pettust või narkootikume.⁹ Valget orjust võib pidada tänapäeva inimkaubanduse eelkäijaks. 1904. aastal sõlmiti 12 Euroopa riigi poolt Valgete orjadega kaubitsemise vastu võitlemise rahvusvaheline kokkulepe, mille eesmärk oli kaitsta naisi ja lapsi prostitutsiooni eesmärgil kaubitsemise ja ekspluateerimise eest.¹⁰

Orjust peetakse inimkonna ajaloo kõige hullemaks ekspluateerimise viisiks. Kuigi nn vanad orjuse vormid (vallasvaraga samastatud orjad, kes olid sunnitud töötama aheldatuna; orjade müümine avalikul enampakkumisel) on tänapäeval pigem üksikjuhtumid, leitakse, et traditsioonilise ja tänapäevase inimestega kaubitsemise vahele on võimalik tõmmata paralleele, vaadates, kuidas haavatavaid inimesi kasutatakse ära ning neid koheldakse kui kaupa orjusesarnastes kaasaegsetes tingimustes.¹¹

Kokkuvõtvalt, inimkaubanduse vormid ja selle olemus on ajas muutunud. Erinevalt vanaaja orjapidajatest, kasutavad tänapäeval inimestega kaubitsejad ohvrite meelitamiseks ja allutamiseks erinevaid uusi meetodeid. Nii, nagu tänapäeva ühiskond pidevalt kohandub muutuvate oludega, nii on pidevas muutumises ka inimkaubandus kui kuriteo liik.¹²

1.2 Inimkaubanduse mõiste

Peamisi inimkaubanduse tõlgendusi tuleneb rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (edaspidi ÜRO) konventsiooni täiendava naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokollist, mis on tuntud ka kui Palermo protokoll (edaspidi Palermo protokoll). Palermo protokoll koostati 15.11.2000. a New Yorgis ning allkirjastati 148 riigi esindaja poolt Itaalias Palermos 2000. a detsembris. Eesti Vabariigi Riigikogu poolt ratifitseeriti protokoll 10.03.2004 a. Eesti Vabariik võttis sellega endale kohustuse võidelda inimkaubandusega. Palermo protokolli näol on tegemist esimese inimkaubandust käsitleva kõikehõlmava rahvusvahelise õigusaktiga ja selles sisalduv inimkaubanduse mõiste on tänaseni enim tunnustatud.¹³

⁹ K. Kangaspunta. A Short History of Trafficking in Persons. Freedom from Fear magazine. UNICRI. Arvutivõrgus: <http://f3magazine.unicri.it/?p=281> (01.02.18)

¹⁰ Rutgers University Campus Coalition Against Trafficking. Timeline of Human Trafficking.

¹¹ Maggy Lee (koost). Human trafficking. New York: Willan Publishing 2007, lk 3

¹² Raigo Haabu. Inimkaubanduse teemaline konverents 30. mai 2013

¹³ Justiitsministeerium. Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokoosseisu analüüs. Tallinn: Justiitsministeerium 2009, lk 63. Arvutivõrgus:

Nagu varasemalt mainitud, kuni 2012. aasta kevadeni puudus Eesti seadusandluses inimkaubanduse definitsioon ja vastav süüteokoosseis. Inimkaubanduse vastu võitlemise riiklikus arengukavas aastateks 2006-2009 lähtutakse Palermo protokolli inimkaubanduse definitsioonist.¹⁴ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020 sisustab inimkaubanduse mõiste aga juba karistusseadustiku § 133 alusel.¹⁵ Alljärgnevalt on käsitletud nii Palermo protokollist kui ka Eesti karistusseadustikust tulenevat definitsiooni.

Palermo protokolli definitsioonile tugineb ka ÜRO narkootikumide ja kuritegevuse büroo (edaspidi *UNODC*), kes annab iga paari aasta tagant välja raporti, milles kajastab inimkaubanduse hetkeolukorda maailmas. Raport sisaldab andmeid 136 riigi kohta ja ülevaadet inimkaubanduse muustritest ja suundadest globaalsel, regionaalsel ja riiklikul tasandil, põhinedes peamiselt 2012-2014. aastal tuvastatud inimkaubanduse juhtumitel. UNODC on inimkaubanduse kohta süstemaatiliselt kogunud andmeid juba üle kümne aasta.¹⁶

Tulenevalt Palermo protokolli artikkel 3 punktist a tähendab inimkaubandus isiku ekspluateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist, inimröövi toimepanemise või muul viisil jõu kasutamise või sellega ähvardamise, petmise võimu kuritarvitamise või isiku abitu seisundi ärakasutamise või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemise või vastuvõtmise või müü hüvise pakkumise või vastuvõtmise või muu kuritarvituse teel. Ekspluateerimisena käsitletakse ka teise isiku prostitueerimisele sundimist või muul viisil seksuaalset ärakasutamist, sunniviisilist tööd või teenistust, orjuses või sama laadi seisundis pidamist või elundi sunniviisilist eemaldamist.¹⁷

Protokolli art 3 punkt b sätestab, et inimkaubanduse ohvri nõusolek punktis a käsitletud ekspluateerimisega ei muuda selle kuriteo kvalifikatsiooni, kui tegu on toime pandud punktis a nimetatud viisil. Tulenevalt sama artikli punktist c käsitatakse lapse ekspluateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist inimkaubandusena ka siis, kui

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/inimkaubanduse_definitsiooni_ja_kuriteokoosseisu_analuus_justiitsministeerium_2009.pdf (01.02.18).

¹⁴ Justiitsministeerium. Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokoosseisu analüüs, lk 63

¹⁵ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Tallinn 2015, lk 11. Arvutivõrgus: https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf (01.02.18)

¹⁶ UNODC. Trafficking in Persons. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html> (01.02.18)

¹⁷ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll (nn Palermo protokoll). – RT II 2004, 7, 23.

seda ei ole toime pandud käesoleva artikli punktis a nimetatud viisil. Laps on alla kaheksateistkümneaastane isik.

Märkida tuleb, et protokollis toodud mõiste määratlus on oluliselt laiem kui varasematel definitsioonidel, rõhutades, et inimkaubandus toimub ka muudel kui põhjustel kui üksnes prostitutsiooni eesmärgil. Lisaks on laiendatud inimkaubanduse kuritegude ulatust, kattes sealhulgas kõik sunnitöövormid ja teenijaseisus olemise.¹⁸

Palermo protokollis toodud definitsiooni on aga ka kritiseeritud, leides, et see ei käsitle kõiki olulisi inimkaubanduse elemente, vaid üksnes osa sellest. Sealjuures ei määratle definitsioon piisavalt selgelt inimkaubanduse „tegelikku väljundit“ ehk inimkaubanduse kahju (näiteks olukorda, millesse ohver asetatud on). Samuti puuduvad määratlusest piinamise, seksuaalse vägivalla, hirmutamise ja ähvardamise erinevad viisid, mida kasutatakse, et tagada ohvrite nõustumine sundolukorraga või „orjusesarnased“ tingimused, mida ohvrid on sunnitud taluma. Tähelepanuta on jäänud ka sündmuste ajaline mõõde või arenemine.¹⁹ Samuti kohaldatakse Palermo protokolli üksnes juhtudel, mil on tegemist rahvusvahelise kuriteoga ja mille toimepanijaks on organiseeritud kuritegelik ühendus.²⁰ Selliselt on jäetud katmata kõik riigisisised juhtumid ning juhtumid, mil toimepanijaks ei ole kuritegelik ühendus.

Eesti karistusseadustiku § 133 esimese lõike kohaselt on inimkaubandusega tegu siis, kui inimene on asetatud olukorda, kus ta on sunnitud abielluma, töötama tavapäratutel tingimustel, tegelema prostitutsiooniga, kerjama, panema toime kuriteo või täitma muud vastumeelset kohustust, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalla, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamisega.²¹ Inimkaubanduse objektiivne koosseis sisaldab tagajärjena olukorda, kus inimene on sunnitud täitma vastumeelset kohustust (eksploateerimisolukord) ja tegu, millega ohver on sellisesse olukorda asetatud või teda seal hoitakse (sundimistegu). Sundimistegu ja eksploateerimisolukorra vahel peab esinema põhjuslik seos, mis tähendab, et vägivald vm sundimistegu peab olema kannatanu eksploateerimisolukorda viimise või seal hoidmise vahend.²² KarS § 133 sisaldab ammendavat

¹⁸ Justiitsministeerium. Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokoosseisu analüüs, lk 21

¹⁹ IOM. Revisiting the Human Trafficking Paradigm: The Bangladesh Experience. Part I: Trafficking of Adults. Geneva: IOM 2004, lk 10. Arvutivõrgus:

https://publications.iom.int/system/files/pdf/revisiting_trafficking_bangladesh.pdf (01.02.18)

²⁰ Justiitsministeerium. Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokoosseisu analüüs, lk 22

²¹ Karistusseadustik. – RT I, 30.12.2017, 29

²² M. Kurm – J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik: komm vlj. 4. täiendatud ja ümbertöötatud vlj. Tallinn: Juura 2015, § 133 komm 3.1

loetelu koosseisutegudest (vabaduse võtmine vm). KarS § 133 lg 1 koosseis on täidetud siis, kui kõne all oleva koosseisuteoga on inimene asetatud olukorda või teda hoitakse olukorras, kus tal tuleb täita selles karistusnormis avatud looteluna sätestatud vastumeelset kohustust (nt tegeleda prostitutsiooniga).²³

1.3 Inimkaubanduse elemendid

Palermo protokollis sätestatud inimkaubanduse definitsioonist ilmneb kolm omavahel seotud elementi.²⁴

- tegu (mis on tehtud?) – värbamine, vedamine, üleandmine, majutamine, vastuvõtmine;
- meetod (kuidas on tehtud?) – jõu või muu sunni kasutamine või sellega ähvardamine, petmine, inimröövi toimepanemine, võimu kuritarvitamine või isiku abitu seisundi ärakasutamine või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemine või vastuvõtmine või muu hüve pakkumine või vastuvõtmine.
- ekspluateerimise eesmärk (miks on tehtud?) – teise isiku prostitueerimisele sundimine või muul viisil seksuaalne ärakasutamine, sunniviisilise töö või teenistuse, orjuses või sama laadi seisundis pidamine või elundi sunniviisiline eemaldamine.

Esimene etapp inimkaubanduse protsessis on värbamine. Inimkaubitseja valib potentsiaalse ohvri, kelle värbamine toimub vähemalt ühte ülaltoodud meetoditest kasutades. Värbamine võib hõlmata nii vägivalda kui sellega ähvardamist ja isegi inimröövi, kuid enamlevinud teguviisideks on pettuse, kelmuse, võimu kuritarvitamise kasutamine või ohvri abitu seisundi ärakasutamine.²⁵

Teine etapp seisneb potentsiaalse ohvri transpordis, mis võib toimuda nii riigisiselt kui riigipiire ületades, kusjuures võib piiride ületamine toimuda kas seaduslikult või ebaseaduslikult. Ohvri asukoha muutmise olulisus seisneb selles, et ohvri eraldamisega tema perest, kodust jne, muutub ohver kaubitsejast sõltuvaks. Samuti võidakse ohver üle anda ühelt inimkaubitsejate grupilt teisele. Neid võidakse transiitriigis majutada päevi või isegi kuid ning

²³ RKKKo 1-17-689, p 4

²⁴ UNODC. Human Trafficking. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html> (01.02.18)

²⁵ IOM. Department of Justice of Ireland. Counter-trafficking training modules, 2008, lk 7. Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/train_the_trainers_manual_1.pdf (04.02.18)

transiitriik võib muutuda hoopis sihtriigiks. Üks individuaalne kaubitsemise juhtum võib aset leida mitmes transiit- ja sihtriigis, kuivõrd tihti peale toimub ohvriga kaubitsemine korduvalt.²⁶

Kolmas ehk viimane etapp on ohvri ekspluateerimine. Isiku värbamise ja tema asukoha muutmise eesmärgiks ongi ekspluateerimise olukorra saavutamine, mille ainueesmärk on kaubitsejatele omakorda isikliku kasu teenimine. See tähendab, kas otseselt suure rahalise kasu teenimist (seksi-, elundikaubandus) või siis tasuta teenuste või tööjõu saamist (tööorjus).²⁷

Võrreldes Palermo protokollis toodud definitsiooni KarS § 133 lg-s 1 sätestatuga, on karistusseadustikus esimene element (tegu) määratletud laiemalt. Kui protokoll sätestab teona värbamise, vedamise, üleandmise, majutamise või vastuvõtmise, siis karistusseadustikus on määratletud teona „inimese asetamine olukorda, kus ta on sunnitud abielluma, töötama tavapäratutel tingimustel jms või inimese sellises olukorras hoidmine“. See tähendab, et karistatavad on nii teod, mille tagajärjel võib isik sattuda olukorda, kus ta osutub n-ö ärakasutatuks kui ka isiku ekspluateerimisolukorras hoidmine.²⁸ Eeltoodust nähtub, et Eestis on seadusandja otsustanud konkreetseid tegusid mitte välja tuua.

Muuhulgas on Eesti seadusandja otsustanud inimkaubanduse nn erinevate lülide vastutusele võtmise eraldiseisva sättega. KarS §-st 133¹ tulenevalt on karistatav inimkaubanduse toetamine. Täpsemalt KarS § 133 lõikes 1 nimetatud olukorda asetatud isiku eelnevalt mittelubatud vedu, üleandmine, saatmine, vastuvõtmine, varjamine või majutamine, temalt seksu ostmise või muul viisil ärakasutamine. Vajadus sellise lisaregulatsiooni järele tuleneski asjaolust, et inimkaubandus on sageli ahelkuritegu, mille ühes otsas värbaja ning teises otsas tegelik ekspluateerija (sageli tööandja). Nende vahel võib olla aga mitu lüli, kes aitavad ohvril ekspluateerijani jõuda, kuid kelle tegevus ei vasta inimkaubanduse koosseisule.²⁹

Meetodiks ehk ebaausateks vahenditeks on protokollis inimröövi toimepanemine või muul viisil jõu kasutamine või sellega ähvardamine, petmine, võimu kuritarvitamine või isiku abitu seisundi ärakasutamine, teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemine või vastuvõtmine, muu hüvise pakkumine, vastuvõtmine või muu kuritarvitus. Karistusseadustiku inimkaubanduse objektiivne koosseis sisaldab lisaks tagajärjele ka tegu,

²⁶ IOM. Department of Justice of Ireland. Counter-trafficking training modules, lk 8

²⁷ Samas

²⁸ M. Agarmaa, A. Leps. Inimkaubanduse direktiivi ülevõtmise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 4/2012, lk 6. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/inimkaubanduse_direktiivi_ulevoetmise_analuus_justiitsministeerium_2012_0.pdf (04.02.18)

²⁹ M. Kurm. KarS komm vlj, § 133¹ komm 1

millega inimene sellisesse olukorda asetatakse või seal hoitakse. Teisisõnu, millega ohver ekspluateerija taatele allutatakse (sundimistegu). Sundimisteona on välja toodud seitse alternatiivi: vabaduse võtmine, vägivald, pettus, kahju tekitamisega ähvardamine, teisest isikust sõltuvuse ärakasutamine, abitu seisundi ärakasutamine, haavatava seisundi ärakasutamise.³⁰

Võrreldes kolmandat elementi ehk ekspluateerimise eesmärki, on Palermo protokollis sätestatud teise isiku prostitueerimisele sundimine või muul viisil seksuaalne ärakasutamine, sunniviisilise töö või teenistuse, orjuses või sama laadi seisundis pidamine või elundi sunniviisiline eemaldamine. Karistusseadustik sätestab abielluma sundimise, tavapäratutel tingimustel töötamise, prostitutsiooniga tegelemise, kerjamise või muu vastumeelse kohustuse täitmine, samuti isiku sellises olukorras hoidmise. Karistusseadustiku regulatsiooni järgi mõistetakse eelnimetatud ka kui ekspluateerimisolukorda, st olukorda, kus inimene on sunnitud täitma mingit talle vastumeelset kohustust. Inimese ekspluateerimisolukorras hoidmine eeldab vältavat sundimistegu.³¹ Võrreldes kahte õigusakti, on karistusseadustikus sätestatud ekspluateerimisolukorrad üldisemad – võib eeldada, et tavapäratutel tingimustel töötamine hõlmab endas nii sunniviisilise töö või teenistuse kui ka orjuses või sama laadi seisundis pidamine. Sarnase järelduse võiks teha ka prostitutsiooniga tegelemise kohta, see tähendab, et selle all on hõlmatud ka muul viisil seksuaalne ärakasutamine. Samas on toodud selliseid ekspluateerimisolukordi, mida Palermo protokollis ei ole nimetatud – kerjamisele sundimine, abiellumisele sundimine. Tegemist on igati loogiliste edasiarendustega, kuivõrd nende näol on tegu pigem nüüdisaegsete inimkaubanduse vormidega ja karistusseadustiku regulatsioon on inimkaubanduse koosseisude osas palju hilisem. Samuti on tänuväärne, et seadusandja on jätnud loetelu n-ö avatuks, sätestatud on: „muu vastumeelse kohustuse täitmine“. Selliselt on võimalik inimkaubanduse all mõista ka kõiki muid vorme, mille peale esiti ehk ei tulekski. Elundi sunniviisiline eemaldamine ei ole inimkaubanduse sättes väljatoodud, kuna vastavat inimkaubanduse vormi reguleerivad teised karistusseadustiku sätted (KarS §-d § 138¹-140).

³⁰ M. Kurm. KarS komm vlj, § 133 komm-d 3.1, 3.2.1

³¹ M. Kurm. KarS komm vlj, § 133 komm-d 3.1, 3.2.9

1.3.1 Inimkaubanduse kahju

Lisaks eeltoodud kolmele elemendile – tegu, meetod, ekspluateerimise eesmärk – on inimkaubanduse mõistet võimalik avada ka laiemalt. Selliselt vaadeldakse ohvrile tekitatud kahju sisuelemente. Põhilist inimkaubanduse kahju on defineeritud kui olukorda, mil isikul puudub teatud ajaperioodil järgmiste asjaolude üle kontroll: tehtava töö liik, millega isikud teenivad elatist; töökeskkond ja –tingimused; liikumisvabadus töösituatsiooni kontekstis. Väljundiks on sunnitööolukord, orjus või orjusega samalaadsed tingimused (sundprostituatsioon, kodune sunnitöö jne).³² Kuivõrd eeltoodud definitsioon võib mõeldavasti hõlmata tohtu hulga võimalikke ekspluateerivaid sotsiaalseid, kultuurilisi ja institutsionaalseid situatsioone, peeti oluliseks tuua välja rohkem tingimusi. Selle eesmärgiks on eristada inimkaubandussektoris inimkaubanduse kahju tegevusest/kahjust, mida mujal võidakse mõista teisiti (nt ekspluateeriv töö üldiselt, perekonnasisene ekspluateerimine jne).³³

Tegemist on jaotusega, mida on Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon enda töödes avanud, et paremini lahti mõtestada inimkaubanduse mõistet.³⁴ Seetõttu peab ka käesoleva töö autor vajalikuks vastavad tegurid välja tuua.

Järgnevalt on toodud tegurid, mis avavad põhjalikumalt inimkaubandusega kaasneva kahju sisu.³⁵

- kontrolli kaotus – viitab sellele, kas isikul on põhimõtteliselt võimalik ekspluateerimise olukorrast soovi korral lahkuda. Teisisõnu, kas teda sunnitakse mingisuguste vahenditega vastavasse olukorda jääma (nt võlaorjus, vägivald või sellega ähvardamine, seadusliku aluseta vabaduse võtmine jne). Kui eelnimetatud küsimustele saab vastata jaatavalt, on tegemist esimese eristava elemendiga ohvrile inimkaubanduse kahjust;³⁶
- kolmanda osapoole kaasatus – seondub kolmandate isikute (nt pereliige, tööandja, kupeldaja) kaasatusega otsuste tegemisse või osavõtt otsuste mõjutamisest, mis toob tagajärjena kaasa isiku ekspluateeritavaks muutumise. Tingimus on täidetud, kui kolmas osapool teenib ohvri ekspluateerimisolukorrast kasu ja/või asetab ise ohvri vastavasse

³² IOM. Revisiting the Human Trafficking Paradigm: The Bangladesh Experience, lk 23

³³ Samas, lk 24

³⁴ Näiteks on jaotus välja toodud IOM töödes: Revisiting the Human Trafficking Paradigm: The Bangladesh Experience (2004) ja IOM Eesti (J. Saar, A. Markina, J. Strömpl, A. Annist) avaldatud töös Seksuaalne ekspluateerimine ja inimkaubandus Eestis (2005).

³⁵ IOM. Revisiting the Human Trafficking Paradigm: The Bangladesh Experience, lk 24

³⁶ Samas

olukorda ja/või hoiab teda sellises „orjusesarnases“ olukorras, mil ohver ei saa teatud aja jooksul enda tööalaseid otsuseid ise langetada;³⁷

- äri- või varaline kasu – tähendab, et kasu kaasneb ohvri tööalase eksploatamise tulemusena kolmanda(te)le osapool(t)ele. Vastava eristuse tegemine aitab eraldada kõik potentsiaalselt eksploatatavad olukorrad, sealhulgas sellised, mis võivad aset leida pere keskel;³⁸
- ajaline piiritlemine – järgmine eristav tunnus väljendub selles, et inimkaubanduse juhtum kestab reeglina teatud kindla ajalise perioodi ja omab nii algus- kui lõpp-punkti, hõlmates mitmeid tegevusi, mis üksteist soodustavad või üksteisele järgnevad. Enamjaolt ei ole tegu ühekordse käitumisakti või sündmusega;³⁹
- inimõiguste ja siseriiklike seaduste rikkumine – viitab tõsiasi- ja, et kolmandad osapooled rikuvad isiku värbamisel, transportimisel, majutamisel, müümisel jne siseriiklike seadusi. Teisisõnu, tegemist on nn kriminaalse aspektiga. Selles võivad sisalduda piinamine, vägistamine, peksmine, isiku enda või tema perekonda vägivallaga ähvardamine, kelmus, pettus ja/või võlaorjus. Iga eelnimetatud tegevus aitab kaasa isiku viimisele eksploatamise olukorda ja tema seal hoidmisele. Samuti avaldavad need olulist mõju inimõigustele ning isiku aule ja väärikusele;⁴⁰
- liikuvuse ehk rände tegur – viimase elemendina, ohvri ümberpaiknemine (riigisiselt või piiriülelt) „inimkaubanduse kahju“ mõjualasse toimub sageli sunni, jõu, pettuse või kelmuse mõjul (eesmärgiga ohvrit eksploatada). Väga paljud inimkaubanduse vastu võitlevad organid keskenduvad põhiliselt just sellele elemendile.⁴¹

Kokkuvõttes, oluline on lisaks pöörata tähelepanu, kas isik on olukorra üle kontrolli kaotanud, kas kaasatud on ka mõni kolmas osapool ning kas vastavast olukorrast või tegevusest kaasneb mõnele kolmandale osapoolele varaline või muu kasu. Samuti on tähtis ajalise piiritlemise element ning tähelepanu pööramine tõigale, kas rikutud on inimõiguseid või siseriiklike seadusi ning viimaks, kas esineb ohvri ümberpaiknemine riigisiselt või piiriülelt. Nimetatud tegurid moodustavadki kahju, mida inimkaubandusega ohvrile põhjustatakse.

³⁷ IOM. Revisiting the Human Trafficking Paradigm: The Bangladesh Experience, lk 24

³⁸ Samas, lk 26

³⁹ J. Saar, A. Markina, J. Strömpl, A. Annist. Seksuaalne eksploatamine ja inimkaubandus Eestis, lk 30

⁴⁰ IOM. Revisiting the Human Trafficking Paradigm: The Bangladesh Experience, lk 26

⁴¹ Samas, lk 27

1.4 Inimkaubanduse vormid

Inimkaubandusel on mitmeid erinevaid vorme, kuid üks järjepidev tunnus iga vormi puhul on ohvrite haavatavuse ärakasutamine.⁴² Võttes inimkaubanduse vormide liigitamisel aluseks tegevusharu, millesse inimkaubanduse ohvrid satuvad, on võimalik eristada tööjõu-, seksi- ning elundikaubandust. Sellele lisanduvad vähemlevinud inimkaubanduse vormid. Vastavast liigitusest lähtub ka UNODC poolt koostatud inimkaubanduse raport.⁴³

1.4.1 Seksuaalne ekspluateerimine

Orjakaubandus ja orjapidamine keelustati läänemaailma riikides 19. sajandil, sellega aga ei kadunud täielikult orjus maailmast – inimesed, kes töötavad sunniviisiliselt ebainimlikes tingimustes ja pea olematu tasu eest põllumajanduses, tehastes; ülemaailmselt müüdavate riiete valmistamiseks kasutatav lapstööjõud; pere, kes töötab, et maksta võlga, mille nende eelkäijad võtsid väidetavalt aastakümneid tagasi; tüdrukud, keda sunnitakse abielluma vanemate meestega; naised ja lapsed, kes on sunnitud töötama prostituutidena. On hinnatud, et kaasaegses orjuses peetakse ligikaudu 40,3 miljonit inimest üle maailma.⁴⁴

Seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil toimuv inimkaubandus on inimkaubitsejate tulusaimaks ja enamlevinud tegevusharuks. ÜRO Narkootikumide ja Kuritegevuse Büroo poolt kogutud andmete põhjal moodustas 2012-2014. aastal tuvastatud juhtumitest seksikaubandus 54%. Seksuaalse ärakasutamise ohvriteks on valdavalt naised ja lapsed.⁴⁵ Traditsioonilisemad ja tuntumad seksikaubanduse liigid on prostitutsioon ja pornograafia.⁴⁶

Prostitutsioon tähendab tasulist seksuaalpartnerlust, partnerile tasu eest seksuaalse rahulduse pakkumist. Seksuaalpartnerluse pakkumine tähendab teenuse pakkumist, mis seisneb suguühenduses või sugukire muus rahuldamises, sh ka nt privaatstriptiisis. Eestis ei ole prostitueerimine ise karistusseadustiku järgi karistatav, samuti ei ole prostitutsioon tervikuna

⁴² Interpol. Types of human trafficking. Arvutivõrgus: <https://www.interpol.int/Crime-areas/Trafficking-in-human-beings/Types-of-human-trafficking> (04.02.18)

⁴³ UNODC. 2016 Global Report on Trafficking in Persons. New York: United Nations 2015, lk 26. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf (05.02.18)

⁴⁴ Anti-Slavery International. What is modern slavery? Arvutivõrgus: <https://www.antislavery.org/slavery-today/modern-slavery/> (04.02.18)

⁴⁵ UNODC. 2016 Global Report on Trafficking in Persons, lk 28

⁴⁶ IOM. Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega. Tallinn: Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsiooni Tallinna esindus 2005, lk 30

õiguslikult reguleeritud.⁴⁷ Küll on aga KarS § 133¹ lg-st 1 tulenevalt karistatav inimkaubanduse ohvrit seksu ostmine. KarS § 133² lg-st 1 ja § 133³ lg-st 1 tulenevalt on keelatud kupeldamine ja prostitutsioonile kaasaaitamine. Kupeldamine ja prostitutsioonile kaasaaitamine on isikuvastased kuriteod, millega rünnatakse prostitutsiooniga tegelevate isikute eneseteostusvabadust.⁴⁸ Seega on Eesti seadusandluses ette nähtud karistusõiguslik vastutus inimkaubanduse ohvrit seksu ostmise, kupeldamise ja prostitutsioonile kaasaaitamise eest. Alaealiste vaates on keelatud inimkaubandus alaealise kasutamise eesmärgil (KarS § 133 lg 2), alaealiselt seksu ostmine (KarS § 145¹), lapspornoole juurdepääsu taotlemine ja selle jälgimine (KarS § 175¹), lapsporno valmistamine ja võimaldamine (KarS § 178), seksuaalse eesmärgiga kokkulepe lapseealisega kohtumiseks (KarS § 178¹) ja lapseealise seksuaalne ahvatlemine (KarS § 179). Prostitutsiooniga tegelemine on Eestis aktsepteeritav üksnes siis, kui täisealine isik teeb seda enda nimel (ilma vaheltkasu lõikava vahendajata) ja oma vabal tahtel.

Pornograafia on kujutamiseviis, mis teisi inimlikke seoseid kõrvale või tahaplaanile jättes toob labaselt ja pealetükkivalt esile seksuaalsed toimingud.⁴⁹ Sageli on pornograafia seotud prostitutsiooniga. See tähendab, et prostitueerivaid isikuid pildistatakse ja/või filmitakse ning salvestisi kasutatakse väljapressimisel ja võimalikke tunnistajaid ähvardatakse materjalide avaldamisega.⁵⁰

Käesoleva infotehnoloogia ajastu uusimaks uuenduseks on aga nn postimüügipruudid⁵¹. Tegemist on internetilehekülgedel pakutava teenusega, kust meessoost tarbijatele on vahendustasu eest ligipääs elektroonilisele naistekataloogile. Postimüügipruutide portaale reklaamitakse kui võimalust leida endale kuulekas ja vähenõudlik kodutööline-seksiobjekt. Sealjuures, eksploateeritavatele naistele, kes on sageli pärit Ida- ja Kesk-Euroopast või arenguriikidest ja üldiselt sihtriigi keelt ei valda, reklaamitakse seda kui võimalust abielluda rikka mehega.⁵²

⁴⁷ M. Kurm. KarS kumm vlj, § 133² kumm 3.1.3

⁴⁸ Samas, § 133² kumm 1.1

⁴⁹ Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus. – RT I, 12.07.2014, 106

⁵⁰ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. Inimkaubanduse vormid. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/inimkaubandus/inimkaubanduse-vormid> (03.02.18)

⁵¹ Ingl k *mail order brides*

⁵² IOM. Inimkaubanduse ennetamine, lk 30

Kõigist seksitööstuse peaharudest hargnevad omakorda välja mitmed pidevalt täienevad seksuaalse eksploateerimise viisid. Näiteks kuulub prostitutsiooni alla lisaks tänava- ja bordelliprostitutsioonile ka eskortteenus, striptiisiklubid, massaažisalongid jne.⁵³

1.4.2 Tööorjus

Inimkaubandus sunniviisilise tööjõu kasutamise eesmärgil tähendab isiku värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist, mis toimub kas jõu kasutamise pettuse ja/või sunni abil, ning mille eesmärk on kas inimese kuritarvitamine sunniviisilises teenistuses, teoorjuses, orjatööl või võlaorjuses.⁵⁴ 2012-2014. aastal tuvastatud juhtumitest langes tööorjuse ohvriks 38% kaubitsetutest.⁵⁵ See tähendab, et tegemist on teise kõige enam levinud inimkaubanduse vormiga.

Tööorjusesse võib sattuda nii legaalsel kui illegaalsel teel. Ohver võib sihtriiki siseneda viisa või isegi tööloaga, ka töövaldkond võib olla seaduslik (ehitus, kergetööstus), kuid kui tööle võetud isikuga käitutakse kui omandiga, tema liikumisvabadust piiratakse, teda ähvardatakse tööd jätkama kas vägivallaga või hirmutamisega või ta sunnitakse tööle, on tegemist tööorjusega. Ilma viisa või tööloata riiki sisenenu võib aga tööorjusesse sattununa hoiduda abi otsimast põhjusel, et ta viibib riigis ebaseaduslikult ja kardab seetõttu võimalikke kaasneda võivaid sanktsioone.⁵⁶

Kõige enam kasutatud meetod inimeste orjastamiseks on võlaorjus. See tähendab, et inimene orjastatakse väitega, et ta peab oma tööga tagasi teenima mingit ebamäärast võlga, mille tingimused ning tähtajad on määratlemata.⁵⁷ Isikuid petetakse tegema tööd, kas tasuta või pea olematu tasu eest ning neil puudub kontroll enda võla üle. Võlaorjus on enam levinud lõunapoolsetes Aasia riikides (India, Pakistan). Tihti on terve pere sunnitud tööd tegema, et tasuda ühe pereliikme poolt võetud võlg. Esineb juhtumeid, kus võlgasid pärandatakse põlvkonniti edasi ja lapsi hoitakse võlaorjuses võla eest, mille nende vanemad võtsid aastakümneid tagasi.⁵⁸

⁵³ IOM. Inimkaubanduse ennetamine, lk 30

⁵⁴ *Samas*

⁵⁵ UNODC. 2016 Global Report on Trafficking in Persons, lk 6

⁵⁶ IOM. Inimkaubanduse ennetamine, lk 30

⁵⁷ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. Inimkaubanduse vormid.

⁵⁸ Anti-Slavery International. What is bonded labour? Arvutivõrgus: <https://www.antislavery.org/slavery-today/bonded-labour/> (04.02.18)

Sunnitöö näol on tegemist olukorraga, kus inimest sunnitakse töötama vägivalla või muud liiki karistusega ähvardades, tema vabadust sealjuures piirates ja teda omandina koheldes.⁵⁹ Pea kõik tööorjuse liigid sisaldavad mõnd sunnitöö elementi. Kuigi suurem osa inimesi seostab sunnitööd otsese füüsilise vägivallaga, on viisid, kuidas inimest tööle sundida, mõneti palju salakavalamad ja varjatunud.⁶⁰ Näiteks võetakse ohvrit kõik isikut tõendavad dokumendid või ebaseaduslikult riigis viibivaid isikuid ähvardatakse vastavatele asutustele üles anda.⁶¹

Paraku on väga levinud ka lapstööjõu kasutamine. Lapsi sunnitakse tegema tööd, mis on väga suure tõenäosusega ohtlik lapse tervisele ja/või füüsilisele, vaimsele, hingelisele, moraalsele ning sotsiaalsele arengule, võides sealjuures katkestada ka lapse haridustee.⁶² Enamik lapsi töötavad, kuna nende pered on väga vaesed ja nende töö on vajalik pere hakkamasaamiseks. Samuti palgatakse tihti lapsi põhjusel, et võrreldes täiskasvanutega on nad paremini enda kontrollile allutatavad ja on ebatõenäoline, et nad nõuaksid kõrgemat palka või paremaid töötingimusi.⁶³

1.4.3 Elundikaubandus ja muud inimkaubanduse vormid

Elundikaubandusega on tegemist juhul, kui kolmas isik värbab, transpordib, annab üle, varjab või võtab vastu teise isiku, ähvardades teda jõuga või kasutades sundi, jõudu, röövimist, pettust, kelmust, kuritarvitades võimu või ära kasutades isiku abitut seisundit, eesmärgiga eemaldada selle isiku elund(eid).⁶⁴ 2012-2014. aastal tuvastati umbes 120 elundikaubanduse ohvrit ligikaudu 10 erinevast riigist, põhiliselt Kesk-, Kagu- ja Ida-Euroopast, Kesk-Aasiast, Põhja-Aafrikast, Lähis-Idast ning Lõuna-Ameerikast.⁶⁵ Organitega kauplemine on maailma kümne tulusaima ebaseadusliku äri hulgas, teenides aastas 600 miljonit kuni 1,2 miljardit USA dollarit kasumit.⁶⁶

⁵⁹ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. Inimkaubanduse vormid.

⁶⁰ Anti-Slavery International. Forced labour. Arvutivõrgus: <https://www.antislavery.org/slavery-today/forced-labour/> (04.02.18)

⁶¹ ILO. The meanings of Forced Labour. Arvutivõrgus: http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/news/WCMS_237569/lang--en/index.htm (04.02.18)

⁶² Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. Inimkaubanduse vormid.

⁶³ Anti-Slavery International. Child slavery. Arvutivõrgus: <https://www.antislavery.org/slavery-today/child-slavery/> (04.02.18)

⁶⁴ IOM. Inimkaubanduse ennetamine, lk 31

⁶⁵ UNODC. 2016 Global Report on Trafficking in Persons, lk 31

⁶⁶ Euroopa Parlamendi Väliskomisjon. Raport inimkaubanduse vastase võitluse kohta ELi välissuhetes, 13. juuni 2016. Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP/TEXT+REPORT+A8-2016-0205+0+DOC+XML+V0//ET> (04.02.18)

Levinud on ka nn siirdamisturism, mis tähendab, et elundidoonori (kes pärineb enamasti arenguriikidest) elund siirdatakse heaoluühiskonnast pärit isikule, kes selle eest tasub ning summa läheb tavaliselt jagamisele vahendaja ja doonori vahel.⁶⁷ Sagedased on juhud, mil doonorid saavad tasumisel tüsata. Lisaks, arvestades elundidoonori vaesust ja sellest tingitud haavatavat olukorda, ei saa tema antud nõusolekut elundi eemaldamiseks pidada autonoomselt ja vabatahtlikult tehtud otsuseks. Vahendajate ja värbajate sihtrühmaks ongi peamiselt teatud haavataval positsioonil olev ühiskonnagrupp. Doonori puudulik operatsioonijärgne ravi või üldse selle puudumine suurendavad ekspluateerimise aspekti veel enam.⁶⁸ Samuti ei ole ohvrid sageli teadlikud elundite eemaldamise ja puuduliku operatsioonijärgse ravi pikaajalistest ja invaliidsust põhjustavatest tagajärgedest ega operatsiooni psühholoogilisest mõjust.⁶⁹

2012-2014. a tuvastatud inimkaubanduse juhtumitest moodustavad muud vormid umbes 8%. Sel perioodil teavitasid riigid kümnest erinevast inimkaubanduse vormist. Näiteks sunnitakse inimkaubanduse ohvraid tänaval kerjama või toime panema erinevaid kuritegusid.⁷⁰

Abielu eesmärgil inimestega kaubitsemise juhtumeid on minevikus avastatud pigem harvadel juhtudel, kuid viimasel ajal on see hakanud enam levima. Kagu-Aasia riikides tähendab see sunnitud abielusid või liitusid, mis sõlmitakse ilma naise või tütarlapse nõusolekuta. Näilikud abielud leiavad pigem aset jõukamates riikides.⁷¹ Näilikke abielusid sõlmitakse näiteks EL kodaniku ja kolmanda riigi kodaniku vahel, kelle ainsaks eesmärgiks on abielu tulemusena saada elamisluba EL liikmesriigis.⁷² Ka Eesti perekonnaseaduse⁷³ § 9 lõikest 6 tulenevalt esineb alus fiktiivse abielu kehtetuks tunnistamiseks, kui ühe või kummagi poole kavatsus ei olnud täita abieluseisundiga kaasnevaid kohustusi, vaid abielu on sõlmitud muude kavatsustega, eeskätt eesmärgiga saada Eesti elamisluba. Kogu tuvastatud juhtumitest moodustavad näilikud ja sundabielud 1,4% ning vastav kuritegu puudutab üksnes naisi ja tüdrukuid.⁷⁴

⁶⁷ IOM. Inimkaubanduse ennetamine, lk 31

⁶⁸ European Parliament. Directorate-General for External Policies Policy Department. Trafficking in Human Organs. EU 2015, lk 17. Arvutivõrgus [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/549055/EXPO_STU\(2015\)549055_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/549055/EXPO_STU(2015)549055_EN.pdf) (04.02.18)

⁶⁹ Euroopa Parlamendi Väliskomisjon. Raport inimkaubanduse vastase võitluse kohta ELi välissuhetes.

⁷⁰ UNODC. 2016 Global Report on Trafficking in Persons, lk 31

⁷¹ Samas

⁷² M. Viuhko, A. Lietonen, A. Jokinen, M. Joutsen (koost). Exploitative sham marriages: exploring the links between human trafficking and sham marriages in Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania and Slovakia. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control 2016, lk 17

⁷³ Perekonnaseadus. – RT I, 09.05.2017, 29

⁷⁴ UNODC. 2016 Global Report on Trafficking in Persons, lk 32

Uuritaval ajavahemikul tuvastati lisaks järgmised inimestega kaubitsemise vormid: lapssõdurite kasutamine; lapse müümine või ebaseaduslik adopteerimine; kaubitsemine inimohverduse tegemiseks; pornograafilise materjali koostamine; kehaosade eemaldamine; erinevad vormid omavahel kombineerituna (nt seksuaalne eksploatatsioon ja sundtöö tegemine koduorjuses) ning lapseootel naiste kaubitsemine, eesmärgiga müüa nende vastsündinud imik.⁷⁵

1.5 Inimkaubandust soodustavad tegurid ja inimkaubanduse tagajärjed

Inimkaubanduse peamiseks teguriks on sotsiaalne kaitsetus, mis tuleneb majanduslikest ja sotsiaalsetest, kultuurilistest ja poliitilistest teguritest. Organiseeritud kuritegelikud ühendused kasutavad ära ohvri kaitsetut seisundit, et nende rännet hõlbustada ja seejärel hakatakse ohvreid eksploateerima, rakendades jõudu, ähvardusi sundi või mitmeid muid kuritarvitamise vorme.⁷⁶

Erinevatest teguritest saab välja tuua vaesuse, soolise või muu diskrimineerimise, relvastatud konfliktid, koduvägivalla, probleemsed perekonnad, sh individuaalsed tegurid nagu vanus, sugu, tervislik seisund (nt rasedus) ja puue. Lisaks süvendavad inimeste haavatavust eksploatatsioon ja kuritarvitamise suhtes inimõiguste rikkumine, korruptsioon, maa konfiskeerimine, puudulik haridus, töötus ja mittetoimiv tööjõurände kord. Seda seetõttu, et eeltoodud tegurid jätavad ohvritele vähem valikuvõimalusi ja ressursse, et ise hakkama saada ja sellest tingituna võivad nad sattuda inimkaubanduse võrku.⁷⁷

Vaesus on keerukas termin, mis viitab mitmetele negatiivsetele tunnustele, sealjuures toidu- ja esmatarbekaupade puudus, nälg, terviseprobleemid, ligipääs haridusele puudub või see on piiratud, sotsiaalne diskrimineerimine ja ühiskonnast väljaarvamine jne.⁷⁸ Globaliseerumise ilminguna on lisaks traditsioonilisele arusaamale vaesusest tekkinud uued variatsioonid. Maailmapanga 2002. aastal avaldatud analüüs sotsiaalsetest tagajärgedest pärast majanduskrahi Nõukogude Liidu endistes liiduvabariikides avab „uue vaesuse“ mõiste. „Uus vaesus“ on resultaat, põhjustatud struktuurilistest muutustest ja poliitilistest otsustest, mis on

⁷⁵ UNODC. 2016 Global Report on Trafficking in Persons, lk 31

⁷⁶ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Nõukogu raamotsus, milles käsitletakse inimkaubanduse ennetamist ja selle vastast võitlust ning ohvrite kaitset ja millega tunnistatakse kehtetuks raamotsus 2002/629/JSK. Seletuskiri.

⁷⁷ Euroopa Parlamendi Väliskomisjon. Raport inimkaubanduse vastase võitluse kohta ELi välissuhetes

⁷⁸ UNODC. Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action. New York: United Nations 2008, lk 72. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/An_Introduction_to_Human_Trafficking_-_Background_Paper.pdf (08.02.18)

muutnud tarkavate riikide majanduse ebastabiilseks ning seeläbi surunud terved rahvastikugrupid olukorda, kujutades nii uut vaesuse vormi inimeste hulgas, kes ei olnud ennast kunagi vaeseks pidanud. Selline kriisist tingitud vaesus tekitab ühiskonnas paljudele lootusetuse tunde. Avastades end ühtäkki ilma mingisuguse sotsiaalse kaitse mehhanismita, et oma peret kaitsta, viis meelega paljud noored naised välismaale tööd otsima, mis tõi pahatihti kaasa nende ekspluateerimise ja kaubitsemise.⁷⁹

Igas riigis on teatud ühiskonnagrupp inimesi privilegeeritumad ning parema ligipääsuga erinevatele võimalustele ja poliitilisele võimule, olles seeläbi vastupidavamad erinevatele poliitilistele muutustele, majanduslangustele jne. Kes aga eeltoodud kategooriasse ei liigitu, võivad olla diskrimineeritud hariduses, tööelus, sotsiaalsetele teenustega seoses (sh tervishoid) või neil puudub võimalus teha oma poliitiline hääl kuuldavaks.⁸⁰ Seeläbi on tegemist jälle sotsiaalselt haavatava inimgrupiga, kes on inimestega kaubitsejate eelistatuimaks ohvriteks.

Õiguslike raamistike juures tuleks välja tuua lapse sündide registreerimise ja sünnitunnistuse väljastamise kohustuslikkuse, mille olulisust on erinevad riigid enda inimkaubanduse vastastes strateegiatel rõhutanud.⁸¹ Kodakondsusetus suurendab riskifaktoreid (hariduse puudumine, ootamatu kriisiga toimetulek), mis mõjutavad isiku inimkaubanduse ohvriks langemist. Erinevad riskifaktorid võivad viia kodakondsuseta isiku otsusele riigist lahkuda ja sellega kuuluvad nad ühtlasi inimkaubanduse ohvriteks sattumise riskigruppi.⁸²

Eeltoodud tegurid, mis muudavad inimese haavatavaks, esinevad eelkõige inimkaubanduse ohvrite päritoluriikides, s.o arengumaades ja mitte kõrge elatustasemega riikides. Vastavate teguritega tegelevad ka riikide ennetusprogrammid.⁸³ Lisaks on inimkaubanduse olulisteks tõukejõududeks sellest saadav suur tulu (eelkõige värbajatele, kuritegelikele organisatsioonidele) ja nõudlus seksuaalteenuste ja odava tööjõu järele. Nõudluse ennetamine või piiramine toimub inimkaubanduse ohvrite sihtriikides. Peamised isikud, kellele on ennetustegevus suunatud (eelkõige teadlikkuse tõstmise kampaaniad), on kliendid, tarbijad ning liikmed erinevates kogukondades, kus ohvrid võivad viibida.⁸⁴

⁷⁹ UNODC. Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action, lk 73

⁸⁰ *Samas*, lk 74

⁸¹ *Samas*

⁸² *Samas*

⁸³ *Samas*, lk 75

⁸⁴ *Samas*

Palermo protokollis art-st 9 tulenevalt võtavad protokolliosalised meetmeid või tõhustavad neid, et vähendada naiste ja lastega kaubitsemist ning muud inimkaubandust soodustavate selliste tegurite mõju nagu vaesus, arengus mahajäämus ja võimaluste ebavõrdsus. Vastav artikkel kinnitab ülaltoodut, kuid on oma olemuselt pigem kitsas käsitlus, kuivõrd erinevaid majanduslikke, sotsiaalseid, kultuurilisi, poliitilisi ja isiklikke tegureid on palju rohkem.

Mis puutub inimkaubanduse tagajärgedesse, on inimkaubandusel selle ohvritele alati negatiivsed tagajärjed. Ohvrite füüsiline tervis on väga tihti kahjustatud kaubitsejate poolt kasutatud füüsilisest vägivallast või rasketest füüsilistest töötingimustest. Seksikaubanduses kaasnevad mitmed erinevad suguhaigused, eelkõige HIV/AIDS. Samuti esineb tugev mõju ohvrite vaimsele tervisele. Ärevus, turvatunde puudumine, hirm ja trauma on ühed võimalikest vaimse tervise riskidest, millega ohver peab silmitsi seisma. Mitmed uuringud viitavad, et väga paljudel endistest kaubitsetutest esineb posttraumaatilise stressi sümptomeid. Inimkaubanduse tagajärjena võivad kaasneda veel kognitiivsed häired, mäluhäired, depressioon ja kõige äärmuslikumana - suitsidaalne käitumine. Lapseealised ohvrid on oma vanuse tõttu veelgi haavatavamad ja kaubitsemisega neile avaldatav mõju võib olulisel määral mõjutada lapse emotsionaalselt, füüsilist ja üldist psühholoogilist arengut.⁸⁵

Inimkaubanduse võrgust pääsemine ja tagasi koju pöördumine ei tähenda alati, et kaubitsemise ohvri probleemid on lahendatud. Enne tavaellu naasmist peavad ohvrid toibuma neid kuid või aastaid saatnud alandusest, ebaõiglasest kohtlemisest ning vaimsest ja füüsilisest vägivallast. Tagajärjed ja abi, mida ohver vajab, sõltuvad ohvri läbielamistest.⁸⁶ Seetõttu on eriti oluline luua toimiv, professionaalne ja iga ohvri individuaalseid vajadusi silmas pidav ohvriabi- ja rehabilitatsiooni süsteem, et ohvrid tunneksid, et neile pööratakse tähelepanu ning nad saavad ka reaalselt abi.

Tänapäeval on inimkaubandus niivõrd mastaapne, et see on hakanud mõjutama paljude riikide sise- ja välispoliitikat. Sealjuures eriti riikides, kus inimkaubanduse probleem on väga levinud. Kuivõrd tavapärast puudutab inimestega kaubitsemine inimeste transportimist ühest riigist teise, on olulisimaks valdkonnaks migratsioonipoliitika. Teisalt tuleb silmas pidada, et inimkaubandus on ühtlasi ka sügavalt inimõigusi puudutav probleem ning seetõttu on see

⁸⁵ Human Trafficking Search. Impact. Arvutivõrgus: <http://humantraffickingsearch.org/impact/> (08.02.18)

⁸⁶ IOM. Inimkaubanduse ennetamine, lk 88

laialdaselt arutlusel ka inimõiguslaste ringides. Alljärgnevalt on toodud mõlema valdkonna peamised murekohad ja väljakutsed.⁸⁷

Iga aasta lahkub enneolematu number inimesi oma kodudest väljavaadetega majanduslikult kindlustatud tulevikule, millist neil ei ole võimalik kodus kogeda. Suur osa neist isikutest migreerub illegaalselt. Väljarändajate numbrid ületavad kordades riikides paika pandud lubatavat seaduslike migrantide arvu, mistõttu tõmmatakse paljud migrandid illegaalsesse inimsmugeldamise maailma. Liiga paljudel juhtudel viib smugeldamine inimestega kaubitsemiseni ja nende ekspluateerimiseni.⁸⁸ Siin tuleb silmas pidada, et smugeldamine ja inimkaubandus ei ole sünonüümsed mõisted ning neil tuleb vahet teha. Smugeldamine ei ole inimkaubanduse üks vorm, kuid see võib olla üks osa inimkaubanduse protsessist.⁸⁹

Illegaalse sisserände probleemi lahendamiseks on sageli mindud piiriületamise kontrolli tugevdamise teed ning sama on olnud ka riikide reageering inimkaubanduse probleemi kasvule. Kesk- ja Lääne-Euroopa riikides on Euroopa Liit inimestega smugeldamise ja kaubitsemise ulatuslikult fookusesse seadnud, mh on eesmärgiks kontrollida väljastpoolt liitu sisenevaid immigrante.⁹⁰ Liiga tugeval piirikontrollil on sageli aga vastupidine mõju – mida rangemad on rännet reguleerivad seadused, seda keerulisemaid skeeme inimkaubitsejad rändeprobleemi ületamiseks kasutavad. Leitakse, et see võib omakorda suurendada kaubitsejate poolt ohvrite suhtes kasutatavat vägivalda ja väärkohtlemist. Samuti, väga karm rändepoliitika piirab seadusliku rände võimalusi ning hoogustab nõudlust kaubitsejate järele.⁹¹

Lisaks võib üksnes rändepoliitikale keskendudes kaasneda oht, et ohvrite inimõiguste rikkumisele, mis on inimkaubandusele vägagi iseloomulik, ei pöörata piisavalt tähelepanu. Isegi, kui inimkaubandusega võitlemise meetmed on suunatud peamiselt värbajatele ja ekspluateerijatele, säilib risk, et inimkaubanduse ohvritesse suhtutakse kui kaasosalistesse ebaseaduslikus rände, mitte kui kuriteo ohvriks langenuisse.⁹² Käesoleva töö autor leiab, et riigi rändepoliitika peaks olema küll karm, kuid üksnes piirikontrolli tugevdamisele suunatud meetmed illegaalset rändeprobleemi ei lahenda. Riigid peaksid lisaks püüdma jälile jõuda erinevatele skeemidele, mida inimestega kaubitsejad või inimeste smugeldajad võivad kasutada. Samas ei tohi ka unustada, et inimkaubanduse ohvrite suhtes on kaubitsejad pannud

⁸⁷ UNODC. Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action, lk 88

⁸⁸ Samas, lk 88

⁸⁹ Justiitsministeerium. Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokoosseisu analüüs, lk 6

⁹⁰ UNODC. Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action, lk 89

⁹¹ Samas, lk 90

⁹² Samas, lk 89

toime mitmeid kuritegusid ning asjaolu, et nad on riiki sisenenud illegaalselt, ei võta neilt nende ohvristaatust.

Kuriteo mõju hindamiseks ühiskonnas kasutatakse peamise mõõdikuna selle kuriteoliigi „maksumust“. Inimkaubanduse kui kuriteoliigi kulu hõlmab endas ressursse, mis on ette nähtud ennetustööks, ohvrite raviks ja toetuseks ning kuriteo toimepanijate kinnipidamiseks ja süüdimõistmiseks. Kui mõningates riikides võib edukas süüdimõistmine anda võimaluse kurjategijate konfiskeeritud varade realiseerimiseks, siis enamikul juhtudel tuleb kogu kriminaalmenetluseks ning ohvrite tervishoiu ja heaoluks kuluv raha riiklikest vahenditest. See aga vähendab olulisel määral olemasolevaid ressursse ja seda märkimisväärselt just lähteriikides.⁹³

Pidev ravi ja tugi ohvritele, migratsiooni- ja tolliprotsesside muutmisele või väljatöötamisele tehtud kulutused, isikute kodumaale tagasi saatmise kulud, ohvriabiprogrammide loomine ning muud võimalikud kulutused omavad samuti olulist majanduslikku mõju. Mõnedele lähteriikidele on see märkimisväärne majanduslik koorem.⁹⁴ Nagu varasemalt mainitud, on ohvrite lähteriigiks sageli vaesemad ja vähem arenenud maad. Seetõttu ei ole neil ka võimalik välja töötada tõhusat kriminaalmenetluslikku mehhanismi või ohvriabisüsteemi. See aga võib omakorda tähendada, et inimesed, kes on juba kord inimkaubanduse ohvriks langenud, võivad, nähes, et nende kodumaa neile vajalikku tuge ei paku, pöörduda uuesti välismaale. Selliselt riskivad nad jällegi inimestega kaubitsejate ohvriks langemisega.

Inimkaubanduse tagajärjena on vaadeldav ka pöördumatu inimressursside kaotus ja riigitulude vähenemine. Sealhulgas esineb madalam inimkapitali koondumise arv ning väheneb tööturul osalemise määr. Lisaks, inimkaubanduse pealt ei laeku riigile maksutulused ning maksudest kõrvalehoidumine ja rahapesu võib viia tulude netokahjumini.⁹⁵ Siit võib teha järelduse, et lisaks inimkaubanduse ennetamise, juhtumite tuvastamise ja kaubitsejate süüdimõistmise ning ohvrite abistamisele ja toetamise meetmete loomisele, tuleks eriti lähteriigis luua lisaks soodsad tööturu tingimused. Selliselt oleksid inimesed motiveeritud jääma oma kodumaale ning ei kaaluks riigist lahkumist. Teades aga, et lähteriikideks on tavaliselt üpris vaesed riigid, on see suur väljakutse ning nende riikide aeglane majanduskasv ja madal majanduse tase soodsamate tööturu tingimuste loomist eriti ei soosi.

⁹³ UNODC. Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action, lk 93

⁹⁴ Samas

⁹⁵ Samas, lk 94

Rääkides kaubitsejate ja kuritegelike organisatsioonide poolt teenitavast tulust, on see number märkimisväärne. Erinevalt inimestega smugeldamisest, millest teenitav tulu on ühekordne, on inimeste järjepidev ekspluateerimine alaline teenimisallikas. Inimkaubandus kui kuriteoliik teenib kasumit mitmetele isikutele – värbajad, vahendajad, dokumentide võltsijad, bordelliomanikud, ebaseaduslikud inkassofirmad, bordellipidajad, kupeldajad, ebaseaduslike tööagentuuride omanikud või juhatajad, korrumpeerunud ametnikud jne.⁹⁶ 2014. aasta Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) raporti andmete kohaselt on inimkaubandusega teenitav tulu aastas ligikaudu 150,2 miljardit dollarit, millest umbes 66% moodustab seksuaalse ekspluateerimise pealt teenitav tulu.⁹⁷ Eeltoodud numbrid näitavad, miks on inimkaubandus maailmas niivõrd levinud. Tegemist on väga tulusa kuritegevuse liigiga, mis toimib nõudluse ja pakkumise koosmõjul. See tähendab, kuniks on maailmas nõudlust odava tööjõu, seksteenuse vms järele, püüavad inimestega kaubitsejad leida erinevaid võimalusi, kuidas sellele nõudlusele vastata. Selle käigus langevad miljonid naised, mehed ja lapsed inimkaubanduse võrku, millest on väga keeruline välja pääseda.

Kokkuvõttes, inimkaubandust soodustavad mitmed keerukad ja omavahel seotud tegurid, tingides inimkaubanduse ohvri sotsiaalse kaitsetuse. Seejärel kasutavad ohvri haavatavat positsiooni ära kaubitsejad, keda motiveerib eelkõige rahalise kasu teenimine. Inimkaubandusel on väga palju tagajärgi, hõlmates sealjuures negatiivset mõju ohvrite vaimsele ja füüsilisele tervisele, samuti mõju riikide majandusele ja selle arengule. Lisaks poliitiline mõju, mis on eelkõige migratsioonipoliitikaga ja inimõiguste kaitsega seotud ning sotsiaalne mõju, sh riigi heaolu- ja tervishoiusüsteemile.

⁹⁶ UNODC. Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action, lk 96

⁹⁷ ILO. Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour. Geneva: ILO 2014, lk 13. Arvutivõrgus: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf (12.02.18)

2. Inimkaubanduse reguleerimine rahvusvahelises õiguses

Inimkaubandus on kompleksne probleem, mida käsitledes tuleb arvestada erinevaid aspekte, sealhulgas inimõigused, kuritegevuse kontroll ja kriminaalõigus, migratsioon, seksuaalne eksploatatsioon ja sunnitöö. Probleemi keerukus väljendub laiaarvulises seonduvates õigusaktides, mis ühiselt moodustavad inimkaubanduse ümber õigusliku võrgustiku. Väike arv, sh eriti viimastel aastatel vastu võetud, õigusakte tegelevad eksklusiivselt inimkaubandusega. Enamik aktidest keskenduvad mõnele kitsale inimkaubanduse aspektile, näiteks haavatavale inimrühmale või mõnele konkreetsele inimkaubanduse vormile.⁹⁸

Seoses rahvusvahelise õiguse arenguga, on vastu võetud mitmeid konventsioone ja õigusakte, mis reguleerivad inimkaubandust tervikuna või mõnda inimkaubanduse tahku. Alljärgnevalt on toodud nimekiri erinevatest asjakohastest rahvusvahelistest õigusaktidest, mis on järjestatud vastavalt nende vastuvõtmise aastale:

- 1904. aastal vastu võetud Valgete orjadega kaubitsemise vastu võitlemise rahvusvaheline kokkulepe (*International Agreement for the Suppression of White Slave Traffic*).
- 1910. aastal vastu võetud Valgete orjadega kaubitsemise vastu võitlemise rahvusvaheline konventsioon (*International Convention for the Suppression of White Slave Traffic*).
- 1921. aastal vastu võetud Naiste ja lastega kauplemise vastu võitlemise konventsioon (*Convention on the Suppression of Traffic in Women and Children*).
- 1933. aastal vastu võetud Täisealiste naistega kaubitsemise vastu võitlemise rahvusvaheline konventsioon (*International Convention of the Suppression of Traffic in Women of Full Age*).
- 1949. aastal vastu võetud konventsioon Inimkaubanduse ja teiste isikute prostitutsiooni eksploatatsiooni vastu võitlemise kohta (*Convention of the Suppression of the Traffic in Persons and the Exploitation of the Prostitution of Others*).
- 1930. aastal Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) poolt vastu võetud sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioon (*Forced Labour Convention*).

⁹⁸ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking. Commentary. New York and Geneva: United Nations 2010, lk 17. Arvutivõrgus: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Commentary_Human_Trafficking_en.pdf (09.02.18)

- 1957. aastal vastu võetud Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) sunniviisilise töö kaotamise konventsioon (*Abolition of Forced Labour Convention*)
- 1966. aastal vastu võetud Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (*International Covenant on Civil and Political Rights*).
- 1979. aastal vastu võetud Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*).
- 1989. aastal vastu võetud Lapse õiguste konventsioon (*Convention on the Rights of the Child*)
- 2000. aastal vastu võetud Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja -pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll (*Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, childprostitution, and childpornography*).
- 2000. aastal vastu võetud ÜRO rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise konventsioon (*United Nations Convention against Transnational Organized Crime (Organized Crime Convention)*)
- 2000. aastal vastu võetud Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll (*Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (Trafficking Protocol)*).
- 2005. aastal vastu võetud Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastane konventsioon (*Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*).

Mõistetavalt ei ole kõiki eeltoodud õigusakte võimalik käesoleva töö raames analüüsida. Käesolev peatükk keskendub üksnes olulisematele inimkaubandusega võitlemise õiguslikele instrumentidele rahvusvahelisel tasandil, milleks võib pidada Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendavat naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokolli (nn Palermo protokoll). Samuti on analüüsitud Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastast konventsiooni.

Lisaks on toodud rahvusvahelised organisatsioonid, kes inimkaubanduse võitlemise, ohvrite kaitse ja selle ennetamisega igapäevaselt tegelevad. Samuti peab käesoleva töö autor oluliseks tuua välja ka Euroopa Inimõiguste Kohtu poolt avaldatud seisukohad.

2.1 Palermo protokoll

Tulenevalt Palermo protokolli artiklist 1, täiendab protokoll rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni (edaspidi *ÜRO konventsioon*)⁹⁹. Protokolli tõlgendatakse koos ÜRO konventsiooniga ning konventsiooni sätteid kohaldatakse protokolli suhtes *mutatis mutandis*, kui protokollis ei ole nähtud ette teisiti.¹⁰⁰

Nagu eelnevas peatükis juba mainitud, on protokolli näol tegemist esimese inimkaubandust käsitleva kõikehõlmava rahvusvahelise õigusaktiga ja selles sisalduv inimkaubanduse definitsioon on enim tunnustatud. Protokoll kajastab riikide saavutatud konsensust inimkaubanduse defineerimise osas, mis on esimene samm rahvusvahelises pingutuses võitlemaks inimkaubandusega. Protokolli on saatnud laialdane rahvusvaheline toetus ning tänini lähtuvad protokollis sätestatud mõistest paljud rahvusvahelised organisatsioonid ning õigusaktid.

Kõikehõlmava inimkaubanduse vastu võitleva rahvusvahelise õigusakti loomisele aitasid kaasa mitmed tegurid. Esiteks saab välja tuua valitsusväliste organisatsioonide töö, kes tegid enda riikide valitsustes lobitööd ja seda inimkaubanduse ohvrite nimel, kes olid kannatanud koletuid inimõiguste rikkumisi ning paljastasid kaubitsejate poolt kasutatavaid meetodeid ja tegevusi. Teiseks, oli selge, et rännete arvu kasvuga kasvab ka inimkaubanduse ohvrite arv, mistõttu tuleb seda ohjata. Lisaks ei peetud inimkaubandust üksnes rängaks inimõiguste rikkumiseks, vaid seda vaadeldi ka kui organiseeritud kuritegelike ühenduste tegevust, mille vastu tuleb võidelda rahvusvaheliste meetmetega.¹⁰¹

⁹⁹ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. – RT II 2003, 1, 1

¹⁰⁰ Palermo protokoll art 1

¹⁰¹ K. E. Hyland. The Impact of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children. Human Rights Brief 8, no. 2 (2001), lk 30. Arvutivõrgus: <http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1492&context=hrbrief> (09.02.18)

Probleemiks peeti ka riikide suutmatust mõista inimestega kaubitsejaid kohtulikult süüdi, kuna puudusid vastavad inimkaubandust reguleerivad õigusaktid. Viimaks leiti, et olemasolev inimkaubandusega võitlemiseks loodud õiguslik raamistik oli puudulik. Palermo protokollile eelnenud mitmed konventsioonid (nt 1904, 1910, 1921, 1933 või 1949. a vastu võetud konventsioonid) ei defineerinud piisavalt täpselt ja põhjalikult inimkaubanduse mõistet. Samuti oli nende õigusaktide fookus suunatud üksnes naiste või vähemal määral laste prostitueerimisele sundimisele, kuid teadupoolest hõlmab inimkaubandus lisaks seksuaalsele ekspluateerimisele ka erinevaid sundtööjõu kasutamise vorme, samuti sundabielusid, elundidoonorlust jms. Märkimata ei saa ka jätta, et inimkaubanduse ohvriks võib langeda nii mees, naine kui laps.¹⁰²

Protokollis sisalduvale definitsioonile toetub näiteks praeguseks kehtivuse kaotanud Euroopa Liidu Nõukogu 19. juuli 2002 raamotsus inimkaubanduse vastu võitlemise kohta (2002/629/JSK)¹⁰³, muuhulgas on raamotsuse preambulis rõhutatud, et Palermo protokoll on otsustav samm rahvusvahelise koostöö suunas inimkaubanduse valdkonnas. Palermo protokollis sätestatud mõistest tugineb ka allpool analüüsitud Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastane konventsioon. Preambulis rõhutatakse muuhulgas vajadust arvestada Palermo protokolliga ning edendada protokollis ettenähtud kaitset ja norme, sama tuleneb ka konventsiooni artiklist 39.

Protokolli lisaväärtuseks peetakse ka selles sisalduvaid jõustamise sätteid.¹⁰⁴ Näiteks sätestab artikkel 5 protokolliosaliste kohustuse võtta seadusandlikke ja muid meetmeid, et kriminaliseerida inimkaubandus, selle katse, inimkaubandusele kaasaaitamine või kuriteo organiseerimine või sellele kallutamine. Artiklist 10 tuleneb osalistele kohustus korraldada õiguskaitse- ja immigratsiooniasutustele või muudele seotud asutustele vastav väljaõpe ning eeltoodud asutuste riikidevaheline koostöökohustus. Artiklid 11 ja 12 on seotud piirikontrolli ja dokumentide turvalisuse ning kontrollimise tõhustamise meetmetega. Samuti on olulised protokollis sisalduvad ohvrite kaitset puudutavad normid.

Kuna aga protokollis endas ei ole sätestatud protokolli reguleerimisala, tuleb lähtuda ÜRO konventsiooni art 3 lõikest 1, millest tulenevalt saab ÜRO konventsiooni ja täiendavaid protokolle kohaldada kuriteole juhul, kui see on rahvusvaheline ja selle toimepanija on kuritegelik ühendus. Nagu varasemalt mainitud, on selliselt tegemist liiga kitsa käsitlusega,

¹⁰² K. E. Hyland, lk 31

¹⁰³ Nõukogu raamotsus, 19. juuli 2002, inimkaubanduse vastu võitlemise kohta (2002/629/JSK). – ELT L 203

¹⁰⁴ K. E. Hyland, lk 31

kuivõrd on teada, et inimkaubanduse juhtumi korral ei pruugi toimuda riigipiiride ületamist, vaid üksnes riigisisesele asukoha muutust ning kaubitsejateks ei ole alati kuritegelikud ühendused.

Palermo protokoll on õiguskaitse seisukohtadel baseeruva protsessi tulemus, mida peetakse samaaegselt protokollide tugevuseks kui ka nõrkuseks. Tugevuseks seetõttu, et riikide õiguskaitseorganid on jõudnud kokkuleppele vajaduses pakkuda inimkaubanduse ohvritele kaitset ja abi. Teisalt, kokkulepe ei olnud kunagi suunatud täielikult ohvrite vajadustele keskendumisele ega valitsuste kohustusele tagada ohvrite turvalisus, milles väljendubki protokollide nõrk külg. Sealjuures leitakse, et kuigi protokoll sisaldab ohvrite kaitset puudutavaid sätteid, on nende jõustamismehhanism nõrk. Ohvrite õiguseid puudutavad sätted on üldiselt kirjapandud mittekohustuslikul ja tingimuslikul viisil, mis võib olla samuti põhjuseks, miks riigid ei tunne täit vastutust ohvrite abistamise ja kaitse suhtes.¹⁰⁵

Ei ole toodud sõnaselget välistust, et inimkaubanduse ohvreid ei ole võimalik mõista süüdi tegude eest, mida neid tegema sunniti (nt prostitutsioon, töötamine ilma tööloata) ning on võimalik, et ohvrid võidakse vastavate tegude eest riigist välja saata. Teiseks, ohvrid, kes viibivad riigis, et eksploateerijate vastu tunnistada, võidakse terve kriminaalmenetluse kinni pidada, ilma, et neile oleks tagatud sissetulek või muud sotsiaalsed hüved. Seetõttu võivad paljud ohvrid tunnistamisest keelduda. Samuti puudub protokollis viide ohvrite ühiskonda reintegreerimise või sotsiaalprogrammi vajadusest, aitamaks neid kodumaale tagasi jõudes jalule. Artikkel 8 reguleerib üksnes ohvri ohutut tagasisaatmist. See aga tähendab, et ohvrid pannakse seejärel täpselt samasse situatsiooni, kus nad olid enne eksploateerimisolukorda sattumist, mis suurendab riski isiku taasohvristamiseks.¹⁰⁶

Kokkuvõtteks, hoolimata ülaltoodud vajakajäämistest, on Palermo protokoll märkimisväärne saavutus võitluses inimkaubandusega. See tähistab kõikehõlmava ja rahvusvaheliselt tunnustatud inimkaubanduse mõiste väljatöötamist ja sisaldab raamistikku inimkaubandusega võitlemiseks. Muuhulgas on oluline nii inimkaubanduse ennetamisele suunatud tegevus, kaubitsejate süüdimõistmine, ohvrite kaitse ja ohvrite ohutu tagasisaatmine.

¹⁰⁵ S. Cameron, E. Newman (koost). *Trafficking in humans: social, cultural and political dimensions*. New York, Tokyo: United Nations University Press, 2008, lk 172-173

¹⁰⁶ K. E. Hyland, lk 31, 38

2.2 Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastane konventsioon

Teine oluline rahvusvaheline instrument võitluses inimkaubandusega on 2005. aasta mais vastu võetud inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon (edaspidi *inimkaubanduse konventsioon*).¹⁰⁷ Eesti kirjutas konventsioonile alla 03.02.2010 Strasbourgis, ratifitseeris konventsiooni rohkem kui neli aastat hiljem, s.o 10.12.2014 ning konventsioon jõustus Eesti Vabariigi suhtes 01.06.2015.

Euroopa Nõukogu inimkaubandusvastases konventsioonis on sätestatud üldine ja ühtne raamistik, mis hõlmab inimkaubanduse ennetamist, erinevate poolte vahelise koostöökohustust, vajadust ohvrite kaitsmisele ja abistamisele. Muuhulgas tuleneb konventsiooni artiklist 18 konventsiooniosaliste kohustus kriminaliseerida inimkaubandus riigisiseses õiguses. Rakendades konventsioonis nimetatud meetmeid, paraneks olukord märkimisväärselt.¹⁰⁸ Inimkaubandus on ülemaailmne nähtus, mis ei tunne piire, mille tõttu on konventsioon oluline kõigi maailma riikide jaoks ning neile ka avatud.¹⁰⁹ Konventsiooni preambuli osa („Euroopa Nõukogu liikmesriigid ja teised allakirjutanud konventsiooniosaliselised“) rõhutab, et konventsioonile saavad alla kirjutada ka Euroopa Nõukogu liikmesriigiks mitteolevad riigid.

Konventsiooni eesmärgiks on tugevdada Palermo protokolliga ette nähtud inimkaubanduse ohvrite kaitset ja arendada selles sisalduvaid norme, nii sätestab konventsiooni art 39. Sama seisukohta on väljendatud ka inimkaubanduse vastase konventsiooni seletuskirjas. Võttes Palermo protokolli lähtepunktiks ning sealjuures arvestades ka teisi rahvusvahelisi ja regionaalseid õiguslikke inimkaubanduse vastu võitlemise instrumente, on konventsioon seadnud eesmärgiks tugevdada eeltoodud instrumentide kaitset ja tõsta neis ette nähtud standardeid.¹¹⁰

Konventsioonis toodud inimkaubanduse vastab Palermo protokollis sätestatule. Selles osas on Euroopa Nõukogu leidnud, et efektiivseks võitluseks inimkaubandusega ja selle ohvrite abistamiseks on fundamentaalselt tähtis lähtuda definitsioonist, mille osas on saavutatud rahvusvaheline konsensus.¹¹¹

¹⁰⁷ Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 23.12.2014, 2.

¹⁰⁸ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu direktiiv, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja selle vastast võitlust ning ohvrite kaitset ja millega tunnistatakse kehtetuks raamotsus 2002/629/JSK. Seletuskiri.

¹⁰⁹ Euroopa Nõukogu. Euroopa Nõukogu inimkaubandusvastane konventsioon. Ohvrite õigused, lk 2. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/16805d41b8> (10.02.18)

¹¹⁰ Council of Europe. Explanatory Report, lk 2

¹¹¹ *Samas*, lk 14

Seevastu on konventsiooni kohaldamisala võrreldes Palermo protokolliga laiem. Nagu eelpool mainitud, saab Palermo protokolliga kohaldada üksnes piiriülesele kuriteole, mille on toime pannud organiseeritud kuritegelik ühendus. Seevastu, tulenevalt inimkaubanduse konventsiooni art-st 2, kohaldatakse konventsiooni kõikidele riigisisese ja riikidevahelise inimkaubanduse avaldusvormidele, sõltumata nende seotusest organiseeritud kuritegudega. Reguleerimisala laiemas sätestamisega soovitakse rõhutada, et inimkaubanduse konventsioon hõlmab ka neid juhtumeid, mis leiavad aset riigisiselt ja millega ei pruugi organiseeritud kuritegelik ühendus seotud olla. Samuti on oluline, et konventsiooni rakendatakse kõikide inimkaubanduse vormide suhtes, sealjuures võib ohvriks olla nii mees, naine kui laps.¹¹²

Lisaks seisneb inimkaubanduse konventsiooni väärtus kindlasti ka konventsioonis sisalduvates rõhuasetustes, milleks on konventsiooni preambulist tulenevalt inimõiguste ja ohvrite kaitse, soolise võrdõiguslikkuse ja laste õigustega arvestamise vajalikkus võitluses inimkaubanduse vastu ning arvestamine sellega, et inimkaubandus kujutab endast rasket inimõiguste rikkumist ja inimväärikust riivavat kuritegu. Kui riigi ametivõimud ei tee piisavaid pingutusi inimkaubanduse ennetamise nimel, inimkaubanduse ohvrite kaitseks või kui nad ei korralda tegelikke uurimisi inimkaubanduse juhtumite kohta, loetakse nad vastutavaks.¹¹³

Kui Palermo protokolliga kritiseeriti nõrga ohvrite kaitse jõustamismehhanismi tõttu, siis konventsioon on selles valdkonnas märkimisväärselt edasi arenenud. Nimelt sätestab konventsiooni kolmas peatükk mitmesuguseid meetmeid ohvrite kaitsmiseks ja nende õiguste soodustamiseks, mida Palermo protokoll ei sisaldanud. Nii on artiklis 12 detailselt kirjeldatud nõutavat ohvriabisüsteemi, mille konventsiooniosaline riik peab looma. Artikkel 13 annab isikule enne tema ametlikku ohvriks tunnistamist õiguse vähemalt 30-päevasele taastumisajale, et pääseda inimkaubitsejate mõju alt ning kaaluda politseiasutusega koostöö tegemist, selle aja jooksul ei tohi isikut riigist välja saata. Samuti on lahendatud isikute repatrieerimisega kaasneva võivad probleemid – tulenevalt artiklist 16 peavad tagasipöördumisel ohvrid saama tuge, et soodustada nende ühiskonda taasloomist (sh haridussüsteemi, tööturule). See aitab ära hoida nende isikute taas ohvriks sattumist.

Euroopa Nõukogu teostab konventsiooni rakendamise üle seiret, hinnates, kui hästi konventsiooni praktikas rakendatakse. Seirekorraldusega tegeleb inimkaubanduse vastase

¹¹²Council of Europe. Explanatory Report, lk 12

¹⁰²Euroopa Nõukogu. Euroopa Nõukogu inimkaubandusvastane konventsioon. Ohvrite õigused, lk 2

tegevuse ekspertrühm ehk GRETA ja Osapoolte Komitee.¹¹⁴ GRETA vastutab konventsiooni rakendamise hindamise eest konventsiooni ratifitseerinud riikides ning ekspertrühma kuulub 15 sõltumatut ja erapooletut eksperti allakirjutanud riikidest. GRETA poolt koostatud riigipõhised hindamisaruannetes sisaldub iga riigi olukorra analüüs inimkaubanduse vastases võitluses. Samuti on aruannetes kajastatud soovitusel, kuidas konventsiooni rakendamist tugevdada. Osapoolte Komitee, mis koosneb konventsiooni ratifitseerinud riikide esindajatest, võib GRETA aruannete alusel vastu võtta soovitusi ja meetmeid, kuidas edaspidi tegutseda.¹¹⁵ 2017. aasta mais korraldas GRETA esimese vooru hindamisvisiidi Eestisse.¹¹⁶

Kokkuvõtteks, inimkaubanduse konventsioon on kõikehõlmav õigusakt, mis suuresti täiendab Palermo protokolli. Protokolli eesmärgiks on ennetada ja tõkestada inimkaubandust, kaitsta inimkaubanduse ohvreid, tagada kaubitsejate tõhus uurimine ja kohtu alla andmine ning siseriikliku tegevuse ja rahvusvahelise koostöö edendamine. Eelkõige seisneb aga konventsiooni väärtus inimõiguste olulisuse rõhutamises ja ohvrikesksuses – rõhutatakse ohvrite õiguste kaitse ja nende toetamise vajadust.

2.3 Rahvusvahelised organisatsioonid

Lisaks rahvusvahelistele inimkaubandust keelustavatele õigusaktidele, on oluline riikidevaheline koostöö. Selleks on loodud arvukaid rahvusvahelisi organisatsioone, kelle põhi- või üheks tegevusvaldkonnaks on inimkaubandusvastane võitlus. Järgnevalt on toodud organisatsioonid, kes käesoleva töö autori arvates teevad igapäevaselt olulisi pingutusi, et inimestega kaubitsemise tegevusharule lõpp teha. Nendeks on Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (*IOM*), ÜRO Narkootikumide ja Kuritegevuse Büroo (*UNODC*), Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (*ILO*) ning Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (*OSCE*).

UNODC on 1997. aastal loodud ÜRO allorganisatsioon, olles võitluses organiseeritud ja narkokuritegevusega ülemaailmselt juhtpositsioonil. UNODC aitab riikidel reageerida ebastabiilsust ja ebaturvalisust põhjustavatele kuritegudele, mille hulgas on ka inimestega

¹¹⁴ Euroopa Nõukogu. Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastane konventsioon. Seiremehhanism, lk 3. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/16805d58b8> (08.02.18)

¹¹⁵ *Samas*, lk 5

¹¹⁶ Council of Europe. 7th General Report on GRETA's Activities (covering the period from 1 January to 31 December 2017). Council of Europe 2018, lk 11. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/greta-2018-1-7gr-en/16807af20e> (18.03.18)

kaubitsemine.¹¹⁷ UNODC keskendub inimkaubanduse ja inimeste smugeldamise kriminaalsetele aspektidele, tegevuse alustalaks on rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsioon ning seda täiendavad protokollid.¹¹⁸

Lisaks rahvusvaheliselt tunnustatud õigusaktide loomisele, mis on märkimisväärne saavutus, on UNODC vastu võtnud ka mitmeid ülemaailmseid tegevuskavasid, projekte ning koostanud raporteid. Olulisena saab välja tuua 2010. aastal ÜRO Peaassamblee poolt vastu võetud ÜRO globaalse tegevuskava võitluses inimkaubandusega (*United Nations Global Plan of Action to Combat Trafficking in Persons*)¹¹⁹ ja 2015-2019. a elluviidav inimkaubanduse ja migrantide smugeldamise ennetamise ja võitlemise globaalne projekt (*The Global Action to Prevent and Address Trafficking in Persons and the Smuggling of Migrants (GLO.ACT)*).¹²⁰

ÜRO globaalne tegevuskava loodi eesmärgiga edendada Palermo protokolliga sarnaste rahvusvaheliste inimkaubandust reguleerivate õigusaktide ratifitseerimist ja nende rakendamist, aidata liikmesriikidel tugevdada inimkaubanduse ennetamise ja võitlemise meetmeid ning soosida koordineeritud, järjepidevat ja ulatuslikku reageeringut inimkaubandusele siseriiklikul, regionaalsel ja rahvusvahelisel tasandil. Samuti, adresseerides tegureid, mis võivad tõsta inimkaubanduse ohvriks langemise riski, sooviti edendada inimõiguste, vanuse- ja soospetsiifilist lähenemist ning tugevdada kriminaalõiguse vastutoimet inimkaubitsemisele, mis on vajalik selle ennetamiseks, ohvrite kaitseks ja värbajate süüdimõistmiseks.¹²¹

ÜRO tegevuskava ühe väljundina avaldab alates 2012. aastast UNODC iga kahe aasta tagant inimkaubanduse raportit. Raport sisaldab inimkaubanduse mustreid ja suundasid riiklikul, piirkondlikul ja rahvusvahelisel tasandil ning on valminud koostöös liikmesriikidega.¹²² Raport sisaldab andmeid 136 riigist ning on seeläbi kahtlemata üks ulatuslikemalt inimkaubanduse juhtumeid kajastav regulaarselt läbi viidav uurimus. Kuivõrd UNODC on inimkaubanduse

¹¹⁷ UNODC. About UNODC. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/about-unodc/index.html> (11.02.18)

¹¹⁸ UNODC. UNODC on human trafficking and migrant smuggling. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/index.html> (11.02.18)

¹¹⁹ UNODC. United Nations launches global plan of action against human trafficking. Arvutivõrgus: <http://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2010/September/un-launches-global-plan-of-action-against-human-trafficking.html> (11.02.18)

¹²⁰ UNODC. Overview. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/glo-act/overview.html> (11.02.18)

¹²¹ UN General Assembly. 64/293. United Nations Global Plan of Action to Combat Trafficking in Persons. 12.08.2010, lk 4. Arvutivõrgus: [http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/United Nations Global Plan of Action to Combat Trafficking in Persons.pdf](http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/United_Nations_Global_Plan_of_Action_to_Combat_Trafficking_in_Persons.pdf) (12.02.18)

¹²² Samas, lk 12

juhtumite kohta süstemaatiliselt kogunud andmeid juba üle kümne aasta, on raportis toodud suundumused esitatud väga paljude näitajate põhjal.¹²³

UNODC koostöös EL-ga hiljutisim ja senini kestav GLO.ACT projekti üldiseks eesmärgiks on inimestega kaubitsemise ja migrantide smugeldamise vastu võitlemine ja selle ennetamine. 13 valitud sihtriigis (Valgevene, Brasiilia, Kolumbia, Egiptus, Kõrgõzstan, Laos, Mali, Maroko, Nepal, Nigeeria, Pakistan, Lõuna-Aafrika Vabariik, Ukraina) planeeritakse ja rakendatakse strateegilisi riiklikke inimkaubanduse ja smugeldamise vastaseid meetmeid läbi ennetamise, ohvrite kaitse ning süüdimõistmise. Projektiga eeldatakse vastavates riikides ÜRO lisaprotokollide mõju tugevnemist.¹²⁴

IOM on 1951. aastal loodud juhtiv valitsustevaheline migratsioonalane organisatsioon, mis teeb tihedat koostööd nii valitsuste, valitsusvaheliste kui ka valitsusväliste partneritega. IOM eesmärk on toetada humaanset ja korrapärast migratsiooni. Alates 1998. aastast oli Eesti IOM-is vaatleja, liikmestaatus anti Eestile 2004. aastal. Liikmeks saamisele järgneval ajaperioodil on Eesti põhilisteks tegevusvaldkondadeks olnud inimkaubandusvastane tegevus, integratsioon, samuti ametnike teadlikkuse tõstmine ja migrantidele abi võimaldamine.¹²⁵

Alates 1994. aastast on IOM üheks prioriteediks inimkaubandusvastane võitlus, mille tarbeks on tehtud mitmesuguseid jõupingutusi ja võetud erinevaid meetmeid, peaeesmärgina inimkaubanduse ennetamine ja inimkaubanduse ohvrite kaitse, võimaldades neile sealjuures ohutut ühiskonda reintegreerumist. Ennetusmeetmetena viib IOM läbi kampaaniaid nii lähtekuulsi sihtriikides, informeerides avalikkust inimkaubanduse olemusest ja julgustades inimesi inimkaubanduse võimalikest juhtumitest teavitama. Samuti peetakse oluliseks haavatava ühiskonnagrupi teadlikkuse tõstmist, kuidas paremini end kaubitsejate poolt kasutatava värbamistaktika eest kaitsta.¹²⁶

Et astuda paremini vastu inimkaubanduse kuriteo väljakutsetele, peab IOM oluliseks ka ametnike jt valitsus- ja valitsusväliste organisatsioonide väljaõpet. Koostöös teiste organisatsioonidega, pakub IOM ohvritele otsest toetust (sh majutus, tervisealane ja psühhosotsiaalne toetus, abi reintegreerumisel). Viimaks koostab IOM mitmeid uuringuid, mis

¹²³ UNODC. Global Report on Trafficking in Persons. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html> (12.02.18)

¹²⁴ UNODC. GLO. ACT Overview. Arvutivõrgus: <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/glo-act/overview.html> (12.02.18)

¹²⁵ IOM Office in Estonia. Arvutivõrgus: <http://iom.ee/> (11.02.18)

¹²⁶ IOM. Counter-trafficking. Arvutivõrgus: <https://www.iom.int/counter-trafficking> (11.02.18)

on inimkaubandusvastase võitluses riikidele oluliseks teabeallikaks. Näiteks on keskendunud inimkaubanduse marsruutidele ja trendidele, samuti inimkaubanduse teguritele ja tagajärgedele nii ohvri kui ühiskonna perspektiivist.¹²⁷

ILO on sarnaselt UNODC-le ÜRO eriagentuuride hulka kuuluv organisatsioon, mis loodi 1919. aastal. Eesti kuulus ILO-sse juba aastatel 1921-1937, kuid jäi siis tegevusest vabatahtlikult kõrvale. Liikmeõigused taastas Eesti 1992. aastal. Eestis on Vabariigi Valitsuse korraldusega loodud ka ILO nõukogu. Erinevalt teistest rahvusvahelistest organisatsioonidest, on ILO tegevus kolmepoolne. See tähendab, et kogu organisatsiooni tegevus lähtub koosmõjus nii valitsuste, tööandjate kui ametiühingute poolt väljendatavatest huvidest ja prioriteetidest.¹²⁸

1975. aastal asutatud 57 liikmesriigiga OSCE on suurim regionaalne julgeolekualase koostöö organisatsioon.¹²⁹ Eesti liitus OSCE-ga pärast taasiseseisvumist, 1991. aastal. Demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo (ODIHR) on OSCE inimõiguste teemadele spetsialiseerunud institutsioon, mille põhitegevusalaks on valimiste, demokraatia ja inimõiguste kaitse kõrval ka inimkaubandus.¹³⁰

OSCE otsusega nr 2/03 inimkaubanduse vastu võitlemise kohta kiideti heaks OSCE tegevuskava inimkaubanduse vastu võitlemiseks. Tegevusplaani eesmärk on varustada osalisriigid laiahaardeliste õigusaktidega, aidates neil nii täita inimkaubanduse vastase võitlusega seotud kohustusi.¹³¹ OSCE tegevuskava eesmärgiks on pakkuda osalisriikidele kõikehõlmavat abivahendite komplekti, aitamaks neil rakendada inimkaubanduse vastu võitlemiseks võetud kohustusi. Tegevuskava toetab inimkaubanduse vastu võitlemisel mitmemõõtmelist lähenemist ning pöörab probleemile üksikasjalikku tähelepanu, hõlmates ohvrite kaitset, inimkaubanduse ennetamist ja kurjategijate süüdimõistmist. Samuti sisaldab soovitusi, kuidas osalisriigid ja seonduvad OSCE institutsioonid ja organid saavad paremini tegeleda inimkaubanduse poliitiliste, majanduslike, õiguslike, õiguskaitselike, hariduslike jm

¹²⁷ IOM. Counter-trafficking.

¹²⁸ Sotsiaalministeerium. Rahvusvaheline tööorganisatsioon. Arvutivõrgus: <https://www.sm.ee/et/rahvusvaheline-tooorganisatsioon> (11.02.18)

¹²⁹ Välisministeerium. OSCE eesmärgid ja põhitegevused. Arvutivõrgus: <http://vm.ee/et/osce-eesmargid-ja-tegevuspohimotted> (11.02.18)

¹³⁰ Välisministeerium. OSCE põhiorganid ja struktuur. Arvutivõrgus: <http://vm.ee/et/osce-pohiorganid-ja-struktuur> (11.02.18)

¹³¹ Justiitsministeerium. Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokoosseisu analüüs, lk 26

aspektidega.¹³² Kuigi nimetatud tegevusplaanil ei ole riikidele otsest õiguslikku mõju, tuleb ka see inimkaubanduse vastases võitluse instrumendina ära märkida.

2.4 Inimkaubandus Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas

Inimkaubandust või selle elemente sisaldavaid kohtuasju on lahendanud ka Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi *EIK*). Alljärgnevalt on toodud olulisemad EIK poolt avaldatud seisukohad.

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (edaspidi *EIOK*) ei sisalda ühtegi viidet tänapäeva inimkaubanduse kuriteole. EIOK art 4 kohaselt ei või kedagi pidada orjuses ega sunduses ning kellelki ei või nõuda sunniviisilist või kohustuslikku töötamist. Kuid puudusid vastused küsimustele, kuidas piiritleda sunduse parameetrid ja selle keelustamine ning kas inimkaubandus on samuti art 4-ga hõlmatud.¹³³

Eeltoodud küsimustega tõstatatud probleemidele püüdis EIK esmalt selgust tuua enda 26. juuli 2005. aasta lahendis *Siliadin vs Prantsusmaa*.¹³⁴ Kaasuse asjaolude kohaselt saabus Togost Prantsusmaale tollal 15-aastane tütarlaps, eesmärgiga seal haridust omandada. Selle asemel sundis üks pere aga tüdrukut olema neile tasuta koduabiliseks, ühtlasi konfiskeerides tema passi. Ta oli sunnitud töötama 7 päeva nädalas, 15 tundi päevas ning seda ligikaudu 2 aastat.¹³⁵

Kohus tõi asja lahendades välja, et kuigi tütarlast ei ähvardatud perekonna poolt konkreetse karistusega, on tõsiasjaks, et ta oli samaväärses olukorras tajutud ohu tõsiduse poolest. Ta oli alaealine tüdruk, võõral maal, viibis Prantsuse territooriumil ebaseaduslikult ning kartis politsei poolt arreteerimist.¹³⁶ Esmalt jõudis kohus seisukohale, et on piisavalt tõendatud, et avaldajalt nõuti alaealisena art 4 tähenduses sunniviisilist töötamist.¹³⁷

Seejärel hakkas kohus analüüsima, kas tegu võis olla orjuse või sundusega ning avas art-s 4 sisalduvate orjuse ja sunduse mõisted. Defineerides orjuse mõistet, lähtus kohus 1927. aasta orjapidamise ja orjakaubanduse keelustamise konventsioonist ning sedastas, et orjuseks

¹³² OSCE. Decision No. 2/03 Combating Trafficking in Human Beings. Maastricht 2003, lk 1. Arvutivõrgus: <https://www.osce.org/odihr/23866?download=true> (11.02.18)

¹³³ Dr. R. Avellino. Trafficking in Persons and the European Court of Human Rights. Arvutivõrgus: <https://strasbourgobservers.com/2011/10/26/trafficking-in-persons-and-the-european-court-of-human-rights/> (16.02.18)

¹³⁴ EIKo 73316/01, *Siliadin vs Prantsusmaa*

¹³⁵ *Samas*, kaasuse asjaolud (I)

¹³⁶ *Samas*, p 118

¹³⁷ *Samas*, p 120

peetakse isiku staatust või olukorda, milles tema mõne või kogu võime suhtes rakendatakse omandiõigust. Eeltoodud definitsioon vastab orjanduse „klassikalisele“ tähendusele, nagu seda on praktiseeritud sajandeid. Kuigi käesoleval juhul puudus avaldajal ilmselgelt isiklik sõltumatus, ei viita tõendid sellele, et pere oleks pidanud tüdrukut „objektiks“ ning teostanud tema üle omandiõigust.¹³⁸

Tuginedes peamiselt oma varasemale seisukohale asjas *Van Droogenbroeck vs Belgia*¹³⁹, kinnitas kohus, et sunduse kontseptsiooni puutuvalt on see keelatud kui eriti tõsine vabaduse piiramise vorm. Lisaks kohustusele osutada teistele teatud teenuseid, sisaldab see ka sunduses peetava isiku kohustust elada selle isiku juures, kellele ta nimetatud teenuseid osutab, sealjuures puudub sunduses peetaval isikul võimalus enda olukorda muuta.¹⁴⁰ Eeltoodud küsimust käsitleva EIK kohtupraktika valguses lisas kohus, et sundus kui ühe isiku kohustus osutada teisele isikule teenuseid toimub sunni kasutamise tõttu ja on seeläbi seotud eelnevalt kirjeldatud orjanduse kontseptsiooniga.¹⁴¹ Hinnates kõiki asjaolusid, sedastas kohus, et avaldajat, kes oli tollal alaealine, peeti EIÕK art 4 tähenduses sunduses.¹⁴²

Kohus rõhutas korduvalt, et EIÕK art-s 4 sätestatu kujutab endast üht demokraatliku ühiskonna fundamentaalsetest väärtustest. Erinevalt paljudest EIÕK materiaaloiguslikest sätetest, ei ole võimalik art-st 4 teha erandeid ja nimetatud artiklist taganemine on keelatud ka EIÕK art 15 lg-ga 2.¹⁴³ Viimaks leidis kohus, et tollal kehtinud kriminaaloiguslik seadusandlus ei taganud alaealisest avaldajale piisavat kaitset kuritegude vastu, mille ohvriks ta langes. Kohus märkis, et seaduseid on hiljemalt muudetud, kuid tagantjärele tehtud muudatused avaldaja olukorras käesoleval juhul ei kohaldu. Eelmärgitu toob esile inimõiguste ja põhivabaduste kaitse kasvava standardi ning paratamatult eeldab üha tugevamat lähenemist demokraatlike ühiskondade fundamentaalsete väärtuste rikkumiste suhtes.¹⁴⁴

2010. aastal võttis EIK esmakordselt ajaloos vastu otsuse piiriülese inimkaubanduse küsimuses.¹⁴⁵ Kaasuse *Rantšev vs Küpros ja Venemaa* asjaolude kohaselt saabus avaldaja tütar Küprosele nn „artistiviisaga“, asudes tööle kohalikus kabarees. Paar päeva pärast tööle asumist, teavitasid korterikaaslased kabaree omanikku, et tüdruk lahkus nende elukohast, sooviga naasta

¹³⁸ *Siliadin vs Prantsusmaa*, p 122

¹³⁹ EIKo 7906/77, *Van Droogenbroeck vs Belgia*

¹⁴⁰ *Siliadin vs Prantsusmaa*, p 123

¹⁴¹ *Samas*, p 124

¹⁴² *Samas*, p 129

¹⁴³ *Samas*, p-d 82, 112

¹⁴⁴ *Samas*, p 148

¹⁴⁵ Dr. R. Avellino. Trafficking in Persons and the European Court of Human Rights.

Venemaale. Kabaree omanik tegi politseile avalduse, et tüdruk on lahkunud oma töö- ja elukohast ning tuleb Küprosel viibimiskoht, palus kabaree omanik tüdruk arreteerida. Politsei ei tuvastanud aga tüdruku viibimiskoht, palus kabaree omanik tüdruk arreteerida. Politsei ei tuvastanud aga tüdruku riigis viibimise ebaseaduslikkust. Seejärel viis mees tüdruku tagasi korterisse, milles elasid ka teised kabaree töötajad. Samal varahommikul leiti tüdruk kortermaja eest surnuna, olles rõdult alla kukkunud.¹⁴⁶ Küprose Ombudsman, Euroopa Nõukogu Inimõiguste Volinik ning USA Riigidepartemang on avaldanud raportid, et Küprosel toimub inimkaubandus isikute seksuaalse ärakasutamise eesmärgil nn „artistiviisade“ kaasabil ning kabareede kaudu.¹⁴⁷

Avaldaja esitatud kaebuses EIK-le leiab hukkunud tütre isa, et Küprose politsei ei tegutsenud piisavalt, et kaitsta tema tütar inimkaubanduse eest, mil ta oli veel elus, samuti heitis avaldaja ette Küprose politsei puudulikku uurimist seoses tütre surma asjaoludega ning suutmatust tuvastada ning karistada tema tütre surma eest vastutavaid isikuid. Avaldaja esitas kaebuse ka Venemaa tegevusele, kuivõrd Vene võimud ei uurinud oma kodaniku surma asjaolusid piisavalt ning ei ole võtnud samme, et lõpetada Küprose ja Venemaa kurjategijate vaheline inimkaubandusäri.¹⁴⁸

Kohtu olulisemad seisukohad käesolevas kaasuses olid järgmised. Esmalt rõhutas kohus käesolevas asjas tõstatatud inimkaubanduse kuriteo süüdistuste tõsidust, mis rikuvad EIÕK konventsiooni artikleid 2, 3, 4 ja 5. Eelnevat silmas pidades möönas EIK, et viimastel aastatel on kasvanud teadlikkus inimkaubanduse kui tõsise probleemi olemasolust ja vajadusest selle vastu võitlemiseks samme teha, mida näitavad ka mitmed rahvusvaheliselt rakendatud meetmed ja paljudes riikides relevantsete siseriiklike seaduste vastuvõtmine.¹⁴⁹

Tuginedes varasemas otsuses avaldatud seisukohtadele asjas *Osman vs Ühendkuningriik*¹⁵⁰, on selge, et EIÕK art 2, mis sätestab õiguse elule, kohustab riiki mitte üksnes hoiduma tahtlikult ja ebaseaduslikult elu võtmisest, vaid võtma ka vajalikke samme, et kaitsta riigi jurisdiktsiooni alla kuuluvaid isikuid. Esmalt kohustab art 2 riike võtma vastu tõhus ja kohane kriminaalõiguslik regulatsioon ja samas viitab võimude positiivsele kohustusele preventiivsete meetmete võtmiseks, kaitsmaks isikuid, kelle elu ohustab teise isiku poolt toimepandav kuritegu.¹⁵¹ Positiivse kohustuse ulatust tuleb tõlgendada viisil, mil see ei pane võimudele

¹⁴⁶EIKo 25965/04, *Rantsev vs Küpros ja Venemaa*, kaasuse asjaolud (I)

¹⁴⁷ *Samas*, raportid „artistide“ staatusest Küprosel (II)

¹⁴⁸ *Samas*, p 3

¹⁴⁹ *Samas*, p 199

¹⁵⁰ EIKo 87/1997/871/1083 *Osman vs Ühendkuningriik*

¹⁵¹ *Rantsev vs Küpros ja Venemaa*, p 218

ebaproportsionaalset või võimatut koormat, sealjuures arvestades kaasaegses ühiskonnas politseiga seotud probleeme, inimloomuse ettearvatust ja valikuid, mis tuleb prioriteete ja ressursse silmas pidades teha.¹⁵² Käesoleva kaasuse puhul leidis EIK, et Küprose ametivõimud ei saanud ette näha, et tüdruku elu on ohus ning seega ei saa neile ette heita, et nad ei ole teinud piisavalt, et tüdruku elu kaitsta.¹⁵³ Küll aga ei ole võimud läbi viinud surma tõhusat uurimist, mistõttu esineb EIÕK art 2 riive.¹⁵⁴

Mis puutub EIÕK art 3, mis sätestab piinamise keelamise, riivesse, siis käesoleval juhul puuduvad piisavad tõendid, et avaldaja tüdruku surmale eelnevalt väärkoheldi. Kuigi on selge, et ohvrite peal vägivalla kasutamine ja nende väärkohtlemine esinevad inimkaubanduse juhtumite puhul sageli. Seega leidis kohus, olgugi, et puuduvad tõendid tüdruku väärkohtlemisest, on see iseeneslikult seotud temaga kaubitsemise ja eksploatatsiooniga, mistõttu ei ole vaja eraldi art 3 riivet analüüsida, vaid see hõlmatakse art-ga 4.¹⁵⁵

Analüüsides art 4 rikkumise võimalikkust, pidas kohus vajalikuks välja tuua, et üks peamisi EIÕK rakendamise printsiipe on, et konventsiooni ei saa tõlgendada vaakumis, sealjuures tuleb arvestada ka 1969. aasta Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsiooni¹⁵⁶ tõlgendamise põhimõtteid.¹⁵⁷ EIK tõdes, et inimkaubanduse puudumine EIÕK-st ei ole üllatav, kuivõrd EIÕK loomisel lähtuti peamiselt 1948. aasta ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonist, milles ei ole samuti inimkaubandust *expressis verbis* sätestatud. Seevastu tuleb aga art 4 kohaldamisala hindamisel silmas pidada, et EIÕK on kaasaegne õiguslik instrument, mida tuleb tõlgendada tänapäeva tingimuste valguses.¹⁵⁸

Kohus leidis, et inimestega kaubitsemine, oma olemuse ja eksploatatsiooni eesmärgi poolest, põhineb omandiõigusega seotud võimu teostamises teise isiku üle. Inimkaubanduse ohvreid saab võrdsustada orjadega seetõttu, et neid kasutatakse nagu kaupa, mida saab osta, müüa ning sunnitööle sundida, tihti pea olematu tasu eest või üldse tasuta ning tavaliselt seksitööstusesse, aga ka mujale. See hõlmab ohvrite üle pideva järelevalve teostamist ja tihtipeale nende liikumisvabaduse piiramist, samuti vägivalla ja ähvarduste kasutamist.¹⁵⁹ Eeltoodule tuginedes tegi kohus järelduse, et inimkaubandus Palermo protokolli art 3(a) ja inimkaubandusvastase

¹⁵² *Rantsev vs Küpros ja Venemaa*, p 219

¹⁵³ *Samas*, p 222

¹⁵⁴ *Samas*, p 241

¹⁵⁵ *Samas*, p 252

¹⁵⁶ Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon. – RT II 2007, 15

¹⁵⁷ *Rantsev vs Küpros ja Venemaa*, p 273

¹⁵⁸ *Samas*, p 277

¹⁵⁹ *Samas*, p 281

Euroopa Nõukogu konventsiooni art 4(a) mõttes kuulub samuti EIÕK art 4 kaitsealasse. Puudub vajadus tuvastada, kas esineb art-s 4 tuvastatud tegu.¹⁶⁰ Tegemist oli esimese EIK lahendiga, mis väljendas sõnaselgelt, et ka inimkaubandus on EIÕK art-ga 4 hõlmatud.

Sarnaselt *Siliadin vs Prantsusmaa* otsuses avaldatud seisukohtadele, rõhutas kohus ka käesolevas kaasuses, et riiklikud tagatised peavad olema piisavad ja tõhusad, tagamaks ohvrite kaitset ning reguleerimaks äriühingute tegevust, mida kasutatakse inimkaubanduse edendamiseks. Inimkaubanduse kriminaliseerimine ja kaubitsejate karistamine on vaid osa art 4 kohustustest, lisaks peab riik kaitsma ohvreid ja takistama inimkaubandust, viimase tarbeks on riigil kohustus astuda ka positiivseid samme.¹⁶¹

EIK tuvastas, et Küprosel lasus kohustus inimkaubanduse vastu võitlemiseks, mida soodustas riigis kehtiv viisarežiim ning samuti pidi Küpros kaitsma avaldaja tütar, kuna teda küsitledes pidi ametivõimudel tekkima kahtlus, et tegemist võib olla inimkaubanduse ohvriga. EIK leidis, et ka Venemaa on rikkunud artiklit 4, kuna ei uurinud piisavalt mehhanismi, kuidas avaldaja tütar inimkaubanduse võrku sattus.¹⁶²

Üsna hiljutises, 2016. aasta EIK asjas *L.E. vs Kreeka* on täpsemalt käsitletud inimkaubanduse ohvrite kaitsekohustust. Kaasuse asjaolude kohaselt siirdus Kreekasse Nigeeria kodanik, kellele pakuti võimalust asuda Kreekas tööle, kuid selle asemel sunniti naine prostitutsioonile. Kaks aastat hiljem teavitas naine prostitutsiooni ohvritega tegelevat valitsusvälist organisatsiooni. Kuigi avaldaja tunnistati seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvriks, pidi ta pärast avalduse esitamist ootama rohkem kui 9 kuud, et vastav staatus saada.¹⁶³

EIK avaldas, et EIÕK art 4 sätestab lepinguosalistele riikidele kohustuse kaitsta inimkaubanduse ohvreid. Kuigi Kreekas kehtiv inimkaubanduse vastu võitlemise regulatsioon oli kooskõlas Palermo protokolliga ja Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastase konventsiooniga, ei tegutsenud ametivõimud käesoleval juhul piisavalt tõhusalt, nii avaldajale inimkaubanduse ohvri seisundi andmises kui ka süüteo toimepanija vastutusele võtmisel. Seetõttu on rikutud EIÕK artikleid 4, 6 (1) ja 13.

¹⁶⁰ Rantsev vs Küpros ja Venemaa, p 281

¹⁶¹ *Samas*, p-d 285-287

¹⁶² *Samas*, p-d 293, 296, 308-309

¹⁶³ ECHR Press release. Criminal complaint by a victim of human trafficking was not dealt with by the Greek authorities in a way compatible with the Convention. 21.01.2016. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/judgment_l.e._v._greece_-_criminal_complaint_by_a_victim_of_human_trafficking.pdf (22.02.18)

Chowdury jt vs Kreeka kohtuasjas oli kaebajateks Bangladeshi kodanikud, kes võeti Kreekas maasikaistanduses ilma tööloata tööle, kusjuures ei makstud neile palka ning nad olid sunnitud relvastatud valvurite järelevalve all tegema rasket füüsilist tööd. Töötajate streigi ajal, mil nad nõudsid töötasu maksmist, avasid valvurid töötajate pihta tule. Kaks tööandjat, tule avanud valvur ning relvastatud kõrvalvaataja mõisteti süüdi raskete kehavigastuste tekitamises, sealjuures mõisteti nad inimkaubanduses õigeks.¹⁶⁴

EIK viitas ka siinkohal varasemates lahendites *Siliadin vs Prantsusmaa* ning *Rantšev vs Küpros ja Venemaa* avaldatud seisukohtadele. Esmalt, võitlemaks inimkaubanduse fenomeni vastu, peavad liikmesriigid võtma vastu kõikehõlmava lähenemise ning lisaks kaubitsejate süüdimõistmisele suunatud meetmetele, rakendama ka inimkaubanduse ennetamise ja selle ohvrite kaitseks vajalikke meetmeid. Teiseks, teatud asjaolude esinemisel, tuleb riikidel operatiivsete meetmetega kaitsta tegelikke või potentsiaalseid EIÕK art 4 kaitsealasse kuuluvaid inimkaubanduse ohvreid. Kolmandaks kehtestab EIÕK art 4 riikidele kohustuse uurida võimalikke inimkaubanduse olukordi, muuhulgas peavad ametivõimud tegutsema oma initsiatiivil, kui nad on taolisest olukorrast teada saanud, ning selleks ei ole vaja formaalset kaebust inimkaubanduse ohvri või tema lähedase poolt.¹⁶⁵

EIK rõhutas, et inimkaubandus kuulub EIÕK art 4 kaitsealasse ning käesoleval juhul on tegemist inimkaubandusega sunniviisilise tööjõu eesmärgil. Kohus lisas, et sunniviisiline tööjõu eesmärgil eksploatimine on üks eksploatimise vormidest, mis kuulub inimkaubanduse definitsiooni alla ning see toob esile sunniviisilise või kohustusliku töö vahelise sisemise seose.¹⁶⁶

Kohus jõudis seisukohale, et Kreeka on täitnud kohustuse luua õiguslik raamistik inimkaubandusega võitlemiseks. Seevastu, ei olnud Kreeka ametivõimude poolt võetud operatiivsed meetmed inimkaubanduse ennetamiseks või selle ohvrite õiguste kaitseks piisavad. Seetõttu on tuvastatav EIÕK art 4 lõike 2 rikkumine, kuna riik ei ole suutnud täita nimetatud normist tulenevaid positiivseid kohustusi, milleks on inimkaubanduse ennetamine, inimkaubanduse ohvrite kaitsmine, kuritegude tõhus uurimine ja inimkaubanduse kuriteo toimepanijate karistamine.¹⁶⁷

¹⁶⁴ EIKo 21884/15, *Chowdury jt vs Kreeka*, kaasuse asjaolud (I)

¹⁶⁵ *Samas*, p-d 86-89

¹⁶⁶ *Samas*, p 93

¹⁶⁷ *Samas*, p-d 109, 115, 122, 127-128

Kokkuvõttes, olulisemad EIK seisukohad on, et inimkaubandus kuulub EIÕK art 4 kaitsealasse. Inimkaubanduse kriminaliseerimine siseriiklikus õiguses ning inimkaubanduse kuritegude tõhus menetlemine ja kurjategijate süüdi mõistmine moodustavad üksnes ühe osa EIÕK art 4 kohustustest. Lisaks lasub riigil positiivne kohustus võtta meetmeid inimkaubanduse ohvrite kaitseks ning inimkaubanduse vastu võitlemiseks ja ennetamiseks.

3. Inimkaubanduse reguleerimine Euroopa Liidu õiguses

Inimkaubandus on sõnaselgelt keelatud Euroopa Liidu põhiõiguste hartas¹⁶⁸ (artikkel 5) ning EL on selle nähtusega võitlemiseks loonud põhjaliku juriidilise ja poliitilise raamistiku, eriti Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivis 2011/36/EL inimkaubanduse tõkestamise ja sellevastase võitluse ning inimkaubanduse ohvrite kaitse kohta¹⁶⁹ (edaspidi direktiiv 2011/36/EL) ja inimkaubanduse kaotamist käsitlevas ELi strateegias aastateks 2012–2016.¹⁷⁰ Direktiivi 2011/36/EL preambulis on rõhutatud, et inimkaubanduse tõkestamine ja sellevastane võitlus on EL ja liikmesriikide prioriteediks.

Inimkaubanduse vastu võitlemine on tegelikult olnud Euroopa Liidu prioriteet juba alates 1996. aastast.¹⁷¹ Euroopa Komisjoni eestvedamisel töötati 2005. a välja inimkaubanduse vastane tegevuskava, eesmärgiga tõhustada ja ühtlustada liikmesriikide ja EL-i praktikat inimkaubanduse vastu võitlemisel. Kolm aastat enne seda, s.o 19. juulil 2002 võttis Euroopa Liidu Nõukogu vastu raamotsuse (2002/629/SJK) inimkaubanduse vastu võitlemise kohta, mis oli esimene EL inimkaubandust reguleeriv õigusakt, suunatud EL liikmesriikide karistusõigusliku regulatsiooni ühtlustamisele ning mille direktiiv 2011. aastal asendas. Seetõttu ei ole käesolevas töös raamotsust sisuliselt analüüsitud.

Lisaks on vastu võetud Euroopa Parlamendi resolutsioon inimkaubanduse tõkestamise kohta¹⁷², milles kutsutakse Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjoni välja töötama inimkaubanduse vastaseid meetmeid, kasutades inimõigustel põhinevat lähenemisviisi. Keskenduda tuleb nii inimkaubanduse vastasele võitlusele, ennetusele kui ka ohvrite kaitsele. Kusjuures, oluline on ka ohvripõhise lähenemisviisi kasutuselevõtmine.

¹⁶⁸ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 326/391, 26.10.2012

¹⁶⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/36/EL, 5. aprill 2011, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/SJK. – ELT L 101/1, 15.04.2011

¹⁷⁰ Euroopa Komisjon. Inimkaubanduse tõkestamine ja sellevastane võitlus. Kokkuvõte direktiiv 2011/36/EL inimkaubanduse tõkestamise ja sellevastase võitluse ning inimkaubanduse ohvrite kaitse kohta. Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=legissum:jl0058> (12.02.18)

¹⁷¹ Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele. Inimkaubanduse kaotamist käsitlev ELi strateegia aastateks 2012–2016. Brüssel 19.06.2012, lk 4. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A52012DC0286> (22.02.18)

¹⁷² Euroopa Parlamendi resolutsioon inimkaubanduse tõkestamise kohta B7-0030/2010. Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B7-2010-0030+0+DOC+XML+V0//ET> (12.02.18)

3.1 Direktiiv 2011/36/EL inimkaubanduse tõkestamise ja sellevastase võitluse ning inimkaubanduse ohvrite kaitse kohta

Direktiiv 2011/36/EL käsitleb inimkaubanduse tõkestamist, ennetamist ning inimkaubanduse ohvrite kaitset. Direktiiv kehtestab ühtsed miimumnõuded inimkaubanduse kuriteokoosseisudele ja karistustele ning sätted selliste kuritegude tõkestamiseks ja kuriteoohvrite kaitseks. Direktiiv võeti vastu 5.04.2011.

Kui EL-i määrused on otsekohalduvad, mida riigisiselt rakendatakse, siis direktiivid muutuvad riigisisese õiguse osaks üksnes nende ülevõtmise kaudu. Vahetult direktiivist isikutele õigusi ega kohustusi üldjuhul ei teki.¹⁷³ Eesti pidi direktiivi 2011/36/EL järgimiseks vajalikud õigus- ja haldusnormid jõustama hiljemalt 6.04.2013.

Direktiivi preambulis on toodud, et inimkaubandus on raske kuritegu, mis pannakse sageli toime organiseeritud kuritegevuse raames, ja põhiõiguste ränk rikkumine ning see on sõnaselgelt keelatud EL põhiõiguste hartaga. Sarnaselt inimkaubanduse vastase konventsiooniga, ei ole direktiiv kohaldatav üksnes organiseeritud kuritegevuse raames toime pandud inimkaubanduse kuritegude suhtes. Lisaks tunnustatakse direktiivis inimkaubanduse soospetsiifilisust ning asjaolu, et meeste ja naistega kaubitsetakse sageli eri eesmärkidel ning seepärast peaks abi- ja toetusmeetmed olema samuti soospetsiifilised, kui see on asjakohane.¹⁷⁴ Soospetsiifilisuse rõhutamine on uudne lähtekoht, kuivõrd varasemates õigusaktides seda välja toodud ei ole. Preambulis on sätestatud ka direktiivi põhieesmärgid, milleks on inimkaubandust senisest jõulisemalt tõkestada, kuriteo toimepanijatele süüdistuste esitamine ja inimkaubanduse ohvrite õiguste kaitse.

Peamine erinevus, mis eristab direktiivi 2011/36/EL varasematest õiguslikest instrumentidest, on lähtumine uuest inimkaubanduse mõistest. Enam ei lähtuta inimkaubanduse mõiste sisustamisel Palermo protokollis sätestatust, vaid, nagu direktiivi preambulis toodud, võetakse kasutusele uued inimkaubanduse eri vormide mõistelised käsitlused ning seatakse eesmärgiks iga vormi tõkestamine kõige tõhusamate meetmete abil.

Seismaks vastu inimkaubanduse praegustele arengusuundadele, määratletakse direktiivis inimkaubanduse mõiste laiemalt, kui seda on tehtud raamotsuses 2002/629/JSK, lisades uusi ärakasutamise vorme. Kui Palermo protokollis ja inimkaubanduse konventsioonis oli

¹⁷³Eesti EL Nõukogu. Euroopa Liidu direktiivide ülevõtmine. Arvutivõrgus: <https://www.eesistumine.ee/et/73-euroopa-liidu-direktiivide-ulevotmine> (12.02.18)

¹⁷⁴ Direktiiv 2011/36/EL preambuli p-d 1, 3

inimkaubanduse vormidena sätestatud prostitueerimisele sundimine või muul viisil seksuaalne ärakasutamine, sunniviisiline töö, orjuses või sama laadi seisundis pidamine või elundite eemaldamine, siis direktiivis on edasiarendusena lisatud kerjamine ning ärakasutamine kuritegelikuks tegevuseks. Tulenevalt preambulist on kerjamine vaadeldav inimkaubanduse vormina üksnes siis, kui sellel on kõik sunniviisilise töö või teenuse tunnused, mida tuleks iga juhtumi puhul eraldi hinnata. Ärakasutamine kuritegelikuks tegevuseks all saab mõista isiku ärakasutamist mh varguste, uimastitega kaubitsemise jm sarnase tegevuse toimepanemiseks. Tegemist peab olema karistatava teoga ja sellega peab olema seotud rahalise kasu saamine.

Esmakordselt on direktiiviga sätestatud liikmesriikidele sanktsioonimäärad. Preambulis on karistumäärade kohta väljendatud, et need vastavad liikmesriikide kasvavale murele inimkaubanduse kui nähtuse arengu pärast.¹⁷⁵ Direktiivi 36/11/EL artiklist 4 on lisaks toodud raskendavad asjaolud, mille esinemisel tuleb kuriteo toimepanijale ette näha maksimummääras vähemalt kümneaastane vangistus. Raskendavateks asjaoludeks on alaealise vastu toime pandud kuritegu, kuritegeliku ühenduse raames toime pandud kuritegu, kui kuriteoga seati tahtlikult või raske ettevaatamatuse tõttu ohtu ohvri elu, tegu pandi toime rasket vägivalda kasutades või sellega põhjustati ohvrile eriti suur kahju või tegemist on ametniku poolt ametikohustus täites toime pandud kuriteoga. Laiendatud on inimkaubanduse konventsiooni art-s 18 toodud raskendavaid asjaolusid.

Avatud on kaitsetu seisundi mõiste tähendus – kaitsetu seisund tähendab olukorda, kui asjaomasel isikul puudub reaalne või vastuvõetav alternatiiv väärkohtlemisele allumisele (art 2 p 2). Varasemates õigusaktides seda välja toodud ei olnud, nii Palermo protokollis kui inimkaubanduse konventsioonis oli eksploatatsioonina toodud välja üksnes isiku abitu seisundi ärakasutamine, kuid avamata oli, kuidas tuvastada isiku abitu seisund. Võib öelda, et selliselt oli tegemist määratlemata õigusmõistega. Direktiivis 2011/36/EL on „abitu“ asemel kasutatud „kaitsetu“, kuid tuleks eeldada, et tegemist on omavahel sünonüümsete sõnadega.

Lisaks leitakse, et eriti kaitsetute isikute hulka tuleks igal juhul arvata kõik lapsed. Muid tegureid, mida tuleks kaaluda, on isiku sugu, rasedus, tervislik seisund ja puue. Näitena on toodud, et eriti raske süüteo korral, kui seati näiteks ohtu ohvri elu või kui kasutati rasket vägivalda (piinamine, sunniviisiline uimastite/ravimite manustamine, vägistamine vm

¹⁷⁵ Direktiiv 2011/36/EL preambuli p 12

psühholoogiline, füüsiline, seksuaalne vägivald) või põhjustati ohvrile muul viisil eriti raske kahju, sh meeste vägivald naiste vastu, tuleks vastavalt määrata karmim karistus.¹⁷⁶

Direktiiv 2011/36/EL on inimkaubanduse tõkestamisel, sellevastases võitluses ja inimkaubanduse ohvrite kaitse osas väga oluline õiguslik instrument. ELi liikmesriikide poolt direktiivi ülevõtmisega tehakse ELis inimkaubanduse valdkonnas märkimisväärsed edusamme, kuivõrd direktiiv sätestab miinimumnõuded, mille liikmesriigid peavad enda siseriiklikus õiguses sätestama. Tänu direktiivile võetakse ELis, sh Eestis, kasutusele terviklik ja integreeritud soopõhine lähenemisviis, mis keskendub inimkaubanduse ohvrite kaitsele ja inimõigustele. Lisaks eeltoodud õiguste kaitsele keskendub direktiiv ka inimkaubanduse ennetamisele.

3.2 Inimkaubanduse kaotamist käsitlev ELi strateegia aastateks 2012–2016

Inimkaubanduse kaotamist käsitleva ELi strateegia aastateks 2012-2016 võeti vastu 19.06.2012. aastal Brüsselis. ELi strateegia eesmärgiks on tagada olemasolevatele ja edaspidiselt kavandavatele algatustele luua sidus raamistik, täita regulatsioonis leiduda võivad lüngad ning täiendada direktiivi 2011/36/EL. Selle tarbeks nimetas Euroopa Komisjon ametisse ka inimkaubandusvastase võitluse ELi koordinaatori, kelle ülesandeks oli jälgida eelnimetatud strateegia rakendamist.¹⁷⁷

Strateegiaga keskendutakse konkreetsetele meetmetele, mis toetavad direktiivi 2011/36/EL ülevõtmist ja selle rakendamist, pakkudes samal ajal direktiivile lisaväärtust. Samuti täiendab strateegia valitsuste, rahvusvaheliste organisatsioonide ning kodanikuühiskonna poolt ELis ja kolmandates riikides juba rakendatud tegevusi. Põhivastutus inimkaubanduse vastases võitluses pannakse strateegiaga aga liikmesriikidele.¹⁷⁸

Strateegia määrab kindlaks viis prioriteeti, millele tuleb EL liikmesriikidel inimkaubanduse vastases võitluses keskenduda. Samuti on välja toodud meetmed, mida Euroopa Komisjon järgmise viie aasta jooksul koostöös teiste toimijatega (sh liikmesriigid, kolmandad riigid, ELi institutsioonid jne) rakendada soovib.

¹⁷⁶ Direktiiv 2011/36/EL preambuli p 12

¹⁷⁷ Inimkaubanduse kaotamist käsitlev ELi strateegia aastateks 2012–2016, lk 4.

¹⁷⁸ *Samas*, lk 5

Kõnealusteks prioriteetideks on:¹⁷⁹

- inimkaubanduse ohvrite tuvastamine, kaitsmine ja abistamine;
- inimkaubanduse tõhusam ärahoidmine;
- inimkaubitsejate vastu süüdistuste esitamise lihtsustamine;
- peamiste toimijate vahelise koordineerimise ja koostöö tõhustamine ning poliitika sidususe parandamine;
- teadlikkuse suurendamine uute tekkivate ohtude kohta, mis on seotud inimkaubanduse kõigi erinevate vormidega, ning nendele tõhusalt reageerimine.

Esimese prioriteedi – inimkaubanduse ohvrite tuvastamine, kaitsmine ja abistamine – meetmetena nähakse ette siseriiklike ja rahvusvaheliste suunamismehhanismide loomine, ohvrite tuvastamine, lapsohvrite kaitse ning ohvrite õigustest teavitamine. Sealjuures tuleb märkida, et liikmesriigid peaks suutma rahuldada ohvrite viis põhivajadust, milleks on austus, abi, kaitse, juurdepääs õiguskaitsele ja kannatuste hüvitamine.¹⁸⁰

Inimkaubanduse efektiivsem ärahoidmine eeldab inimkaubanduse nõudluse mõistmist ja vähendamist, erasektori platvormi loomise edendamist, kogu ELi hõlmavad meetmed teadlikkuse suurendamiseks ja ennetusprogrammid. Ennetamise põhiline osa peaks aga sisaldama selliste algpõhjuste kõrvaldamist, mis muudavad inimesed inimkaubandusele haavatavaks.¹⁸¹

Kolmas prioriteet, milleks on inimkaubitsejatele süüdistuste esitamise lihtsustamine, vajab efektiivseks rakendamiseks riiklike valdkondadevaheliste õiguskaitseüksuste loomist, ennetava finantsuurimise tagamist ning piiriülese politsei- ja õiguslase koostöö parandamist. Siin on silmas peetud, et inimkaubandus ei piirdu ainult üksikute liikmesriikidega, vaid enamik kaubitsejatest tegutseb piiriüleselt, kasutades olemasolevaid võrgustikke. Seda tuleks aga takistada.¹⁸²

Peamiste inimkaubandusevastase võitlusega tegelevate toimijate vahelist koordineerimist ja koostööd tuleb tõhustada mitut valdkonda hõlmava lähenemisviisi abil. Esmalt nähakse selle meetmena ette inimkaubandust käsitlevate riiklike raportöörade või samaste mehhanismide ELi võrgustiku tugevdamise. Samuti ELi välispoliitika koordineerimine, ohvrite kaitse ja

¹⁷⁹ Inimkaubanduse kaotamist käsitlev ELi strateegia aastateks 2012–2016, lk 5

¹⁸⁰ *Samas*, lk 6-8

¹⁸¹ *Samas*, lk 8-9

¹⁸² *Samas*, lk 9-11

abistamisega tegelevate kodanikuühiskonna ELi platvormi loomine, ELi rahastatavate inimkaubanduse projektide läbivaatamine, inimkaubandusevastases poliitikas põhiõiguste tugevdamine ning koolitusvajaduste koordineerimine.¹⁸³

Viimane prioriteet, teadlikkuse suurendamine, näeb meetmetena ette kogu ELi hõlmava andmebaasi loomist, inimkaubanduse soolise mõõtme kohta teadmiste laiendamine, internetis toimuva värbamise mõistmine ning tööjõu ekspluateerimise eesmärgil toimuva inimkaubanduse vastase võitluse.

Regioonide Komitee avaldab enda arvamuses strateegia kohta, et kahetsusväärne on asjaolu, et strateegia ei tee vahet inimkaubanduse erinevate vormide vahel. Sihtriikides nõudluse vähendamise võetavate meetmete puhul tuleks aga esmajoones eristada tööjõu, seksuaalse ärakasutamise ja laste seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuvat inimkaubandust. Üksnes selliselt on võimalik kavandada efektiivseid vastumeetmeid nõudluse vähendamiseks.¹⁸⁴ Sellega tuleks kindlasti nõustuda, sest teadmata, millise konkreetse inimkaubanduse vormi osas püütakse nõudlust vähendada, ei ole võimalik võtta ka väga spetsiifilisi ja tõhusaid meetmeid.

Vaadates ülaltoodud prioriteete ning nende prioriteetide saavutamiseks võetavaid meetmeid, on need kahtlemata läbimõeldud ja vajaduspõhised. Väga hästi on keskendutud inimkaubanduse erinevatele tahkudele, sealjuures inimkaubanduse tekkepõhjustele, selle ennetamisele, inimõiguste olulisusele. Samuti on silmas peetud, et inimkaubandus ja selle avaldumisviisid on ajas muutuvad, mistõttu on oluline ennast kursis hoida ka nn kaasaegsete meetoditega (nt internetis värbamine).

Korduvalt on rõhutatud liikmesriikide õigus- ja politseiorganite omavahelise koostöö tähtsust. See on kindlasti oluline, kuna enamjaolt on inimkaubandus piiriülene kuritegu, mistõttu ei ole üldjuhul võimalik selle vastu riigina „üksi võidelda“. Lisaks liikmesriikide vahelisele koostööle, tuleb luua partnerlussuhteid ka kolmandate riikidega, mis on sageli inimkaubanduse ohvrite lähteriigiks.

Kokkuvõttes on strateegia näol tegemist tänuväärse instrumendiga, millega on EL andnud inimkaubanduse vastases võitluses olulise panuse.

¹⁸³ Inimkaubanduse kaotamist käsitlev ELi strateegia aastateks 2012–2016, lk 11-13

¹⁸⁴ Regioonide Komitee arvamus teemal „Inimkaubanduse kaotamist käsitlev ELi strateegia aastateks 2012–2016“ (2013/C 62/05), 02.03.2013, lk 2. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52012AR1564> (01.03.18)

4. Inimkaubanduse regulatsioon Eestis, vastavus ELi ja rahvusvahelisest õigusest tulenevatele nõuetele

Inimkaubandus on otseses vastuolus Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud põhiõigustega, ennekõike õigusega inimväärikusele, isikuvabadusele, liikumisvabadusele, privaatsusele ja enesemääratlemisele. Eesti jaoks muutus inimkaubanduse probleem aktuaalseks eelkõige 1990. aastate alguses toimunud poliitiliste ja majanduslike muutuste tagajärjel, mil Nõukogude Liidu lagunemisega toimus piiride avanemine lääne suunas. Eesti elatustase ei olnud tollal, ega ole tänini, võrreldav Lääne-Euroopa riikide elatustasemega ning seetõttu sai taasiseseisvumise järgselt Eestist peamiselt migratsiooni lähteriik. Suurenenud väljarännet võib seletada nii tööpuuduse, liiga madalate töötasudega Eestis kui ka arvukate ning paremini tasustatud hooaja- ja lihttöövõimalustega Euroopa Liidu riikides. Seega, võib öelda, et ka inimkaubanduse areng Eestis on liikunud samas suunas.¹⁸⁵

Eesti on nii inimkaubanduse lähte-, transiidi- kui ka sihtriigiks, seda nii seksuaalse eksploateerimise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvriks langenud naiste ja tüdrukute osas, kui sunnitööd tegevate meeste, naiste ja laste jaoks. Eesti naised värvatakse seksuaalkaubandusse nii siseriiklikult kui ka teistes Euroopa riikides. Eestist pärit mehed ja naised töötavad sunnitöö tingimustes samuti nii Eestis kui teistes Euroopa riikides, seda eriti ehitustel, puhastustöödel jne. Eesti lapsi sunnitakse toime panema erinevaid kuritegusid (nt vargus), mis tooks varalist kasu nende eksploateerijatele. Eesti on Ukrainast ja Moldovast pärit meeste jaoks sihtriigiks, kus neid kasutatakse ära tööhõives, eriti ehitustel. Vietnami kodanikele, kes on tööjõu- või seksikaubanduse ohvrid, on Eesti transiitriigiks, kuivõrd nad liiguvad läbi Eesti teistesse ELi riikidesse.¹⁸⁶

Tulenevalt inimkaubanduse latentsest iseloomust puuduvad ohvrite arvu kohta täpsed andmed. Samuti on alust arvata, et inimkaubanduse ohvreid on palju enam kui abisaajaid. Spetsialistid ei pruugi ära tunda märke, mis viitavad, et tegemist võib olla inimkaubanduse ohvriga, mistõttu jääb info inimkaubanduse olukorrast vastavatele ametivõimudele edastamata.¹⁸⁷ Ohvrid või teised isikud annavad kuriteost ametlikult teada harva, kuna hābenevad läbielatud või kardavad

¹⁸⁵ J. Saar, A. Markina, J. Strömpl, A. Annist. Seksuaalne eksploateerimine ja inimkaubandus Eestis, lk 24

¹⁸⁶ Ameerika Ühendriikide Suursaatkond. 2017. aasta inimkaubanduse aruanne: Eesti. Arvutivõrgus: https://ee.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/207/2017/07/tipreport2017_et.pdf (26.02.18)

¹⁸⁷ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020, lk 12.

ühiskonna hukkamõistu või kaubitsejate poolseid ähvardusi. Selline kuriteo varjatud olemus raskendab olukorrast ülevaate saamist veelgi.¹⁸⁸

2014. aastal avaldas TNS Emor Sotsiaalministeeriumi tellimusel Eesti elanikkonna teadlikkuse uuringu aruande soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. Aruandest nähtub, et üldiselt on inimkaubanduse teema küsitletute hulgas võõras, puuduvad isiklikud kokkupuuted ning peamiselt vahendatakse meedia kaudu saadud infot. Kõige sagedasemalt seostus inimkaubandus inimeste jaoks prostitutsiooniga ning noorte (naiste) meelitamisega välismaale tööle, mille tegelik sisu selgub alles kohale jõudes. Vähemal määral seostus inimkaubandus töötamisega, täpsemalt sellise tööga, kus töötaja muutub tööandjast sõltuvaks, kuna töötajalt võetakse ära kõik dokumendid või talle ei maksta lubatud palka. Üksikutel juhtudel mainiti laste prostitutsiooni, lapstööjõudu, elundidoonorlust, adopteerimiseas laste vargusi, isikute orjastamist kodumajapidamises ning narkokullerlust.¹⁸⁹ Kuivõrd Eesti inimeste teadlikkus on pigem madal, siis see võib olla ohumärgiks, sest teadupoolest suurendab teadlikkuse puudumine oluliselt inimkaubanduse riskirühma sattumist. Seetõttu ongi väga oluline ulatusliku teavitustöö läbiviimine rahvastikkonna seas.

Käesolev peatükk vaatleb inimkaubandust puudutava õigusliku regulatsiooni kujunemist alates Eesti taasiseseisvumisest, s.o 1991. aastast. Analüüsitud on 1991-2002 kehtinud Kriminaalkodeksit, 01.09.2002 jõustunud Karistusseadustikku. Mõlemas õigusaktis puudub spetsiaalne inimkaubandust kuriteona käsitlev koosseis. Samuti sisaldab käesolev töö analüüsi kehtivast karistusseadustikust. Esmakordselt lisati karistusseadustiku inimkaubanduse ja sellega seonduvad süüteokoosseisud 14.04.2012, hilisemalt on osasid koosseise mõnevõrra muudetud.

Samuti on vaadeldud inimkaubanduse kuritegude statistikat karistusseadustikku sisseviimise järgsel perioodil, analüüsitud on Ameerika Ühendriikide Välisministeeriumi poolt iga-aastaselt avaldatavat *Trafficking in Persons Report* (edaspidi TIP-raport), mis vaatleb riikide olukordi seoses inimkaubandusega.

¹⁸⁸ Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava 2006-2009, lk 11. https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/development_plan_to_combat_trafficking_in_human_beings_2006-2009_et_1.pdf (26.02.18)

¹⁸⁹ TNS Emor. Eesti elanikkonna teadlikkus soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. Uuringu aruanne. 2014, lk 59. Arvutivõrgus: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vahendamise_programm/elani_ke_hoiakud_soopohise_vagivalla_ja_inimkaubanduse_valdkonnas2014_aruanne_tns_emor_loplik.pdf (26.02.18)

4.1 Varasem regulatsioon

Hindamaks, kuidas on Eestis inimkaubanduslane regulatsioon arenenud, vaadeldakse järgnevalt Eesti varasemaid karistusõiguslikke regulatsioone. Vaadeldav ajavahemik on 1991-2012, kuivõrd 14.04.2012 viidi karistusseadustikku inimkaubanduse koosseis. Sellel ajavahemikul kehtisid kaks erinevat karistusõiguslikku seadustiku – kriminaalkodeksi ja karistusseadustik. Samuti peab autor oluliseks tuua välja inimkaubanduse vastase võitluse arengukava aastateks 2006-2009, nimelt on tegemist esimese õigusliku instrumendiga Eestis, mis keskendub üksnes inimkaubandusele ja selle vastu võitlemisele. Hetkel on inimkaubanduse vastu võitlemine hõlmatud 2015. aastal vastu võetud vägivalla ennetamise strateegias aastateks 2015-2020, mis on 2010-2014. aastal kehtinud vägivalla arengukava jätk.¹⁹⁰

4.1.1 Kriminaalkodeks

Tulenevalt Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest 1991. aastal peeti äärmiselt oluliseks teha kehtivas Eesti NSV 1961. aasta kriminaalkodeksis vajalikud muudatused. Kriminaalkodeksi¹⁹¹ (edaspidi *KrK*) uus redaktsioon võeti vastu 7. mail 1992. aastal ning see jõustus 1. juunist 1992.¹⁹²

Otseselt kriminaalkodeksist ühtegi inimkaubanduse süüteokoosseisu ei leidu, mis ei ole ka üllatav, kui arvestada, et üks esimesi inimkaubandust käsitlev kõikehõlmav rahvusvaheline instrument – Palermo protokoll – võeti vastu alles 2000. aastal ning Eesti ratifitseeris protokolli 2004. aastal.

Seevastu, arvestades prostitutsiooni tihedat seotust inimkaubandusega, saab *KrK*-st välja tuua kuus prostitutsiooniga seotud paragrahvi. Kuivõrd 1990. aastatel oli prostitutsioon Eestis laialt levinud, siis alates 1990. aastate keskpaigast on Eesti seadusandlust prostitutsiooni leviku kontrolli all hoidmiseks karmistatud.¹⁹³

¹⁹⁰ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020, lk 2

¹⁹¹ Kriminaalkodeks. – RT 1992, 20, 288

¹⁹² P. Pikamäe. Eesti karistusõigus: XX sajandi reformidest Euroopa Liidu karistusõiguse sünnini. *Sine loco* 09.10.13, lk 3. Arvutivõrgus: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/ettekanne_konverents_okt_2013-2.pdf (27.02.18)

¹⁹³ J. Saar, A. Markina, A. Ahven, A. Annist, J. Ginter. Kuritegevus Eestis 1991-2001. Tallinn 2002, lk 94-95.

Käesolevalt on toodud KrK kuni 01.09.2002 kehtinud redaktsioonis esinevad sätted prostitutsiooni ja seksiäri piiramiseks, mis sisalduvad KrK 11. peatükis, kuuludes avaliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastaste kuritegude hulka:

- 1) § 200. Alaealist erootilises või pornograafilises situatsioonis kujutava teose omandamine, hoidmine ja levitamine.
- 2) § 200³. Alaealist erootilises või pornograafilises situatsioonis kujutava teose valmistamine.
- 3) § 200⁴. Pornograafilise sisuga või vägivalda või julmust propageeriva teose levitamine ja demonstreerimine ning pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageeriva televisiooni- või raadiosaate edastamine
- 4) § 201. Isikule kuuluvates ruumides seadusega keelatud tegevuse võimaldamine.
- 5) § 202. Alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele või prostitutsioonile.
- 6) § 202⁶. Isiku kallutamine prostitutsioonile või prostitutsiooni vahendamine.

Eeltoodud sätteid vaadates, saab pigem öelda, et KrK §-del 200, 2003, 2004 on eesmärk ohjata (alaealiste vastu suunatud) pornograafia levikut ning seos inimkaubandusega on pigem küsitav. Samas, ülejäänud KrK paragrahvid võivad mõningal määral siiski olla inimkaubandusega seotud, eelkõige §-d 202 ja 202⁶, kuivõrd eelnimetatud paragrahvides toodud teod („kaasatõmbamine“, „kallutamine“) võivad kujutada endast inimkaubanduse üht elementi.

Vaadates kriminaalkoodeksis karistatavaid koosseise, jääb pigem mulje, et inimkaubandusele olulist rõhku ei pööratud. Vähesel määral on võimalik karistada isikuid, kes tegelevad inimkaubandusega seksuaalse eksploateerimise eesmärgil. Samas on jäetud täiesti tähelepanuta inimkaubandus tööjõu eksploateerimise, organidoonorluse jm eesmärgil. Üldises pildis oli siiski tegemist pigem väga puuduliku regulatsiooniga.

4.1.2 Karistusseadustik enne 14.04.2012

Kuni 2012. aasta aprillini kehtinud karistusseadustikus¹⁹⁴ (edaspidi KarS v.r) ei olnud sätestatud konkreetset inimkaubanduse süüteokoosseisu. Palermo protokollit ratifitseerimisel 2004. aastal leiti, et Palermo protokollis loetletud inimkaubanduse kuriteod on hõlmatud karistusseadustiku

¹⁹⁴ Karistusseadustik. – RT I, 29.12.2011, 190

erinevate sätetega. Seetõttu leiti, et protokollitratifitseerimiseks puudub vajadus muuta või kehtestada uusi õigusakte.¹⁹⁵

KarS v.r on inimkaubandusele kõige lähedasem § 133 orjastamise koosseis. Vähemal määral on inimkaubanduse kuritegu kaetud ka järgmiste sätetega: § 121 kehaline väärkohtlemine, § 134 isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine, § 136 vabaduse võtmine seadusliku aluseta, § 138 ebaseaduslik inimuuringute tegemine, § 139 ebaseaduslik siirdematerjali võtmine, § 140 doonorlusele kallutamine, § 172 võõra lapse hõivamine, § 173 lapse ostmine või müümine, § 175 alaealise prostitutsioonile kallutamine, § 176 alaealise prostitutsioonile kaasaaitamine, § 177 alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel, § 178 lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine, § 179 lapsealise seksuaalne ahvatlemine, § 259 välismaalase ebaseaduslik toimetamine üle Eesti Vabariigi riigipiiri ja ajutise kontrolljoone, § 268 ebaseadusliku tegevuse võimaldamine ja prostitutsiooni vahendamine (al 16.07.06 ebaseadusliku tegevuse võimaldamine); § 268¹ prostitutsioonile kaasaaitamine (al 16.07.06 sisaldab prostitutsiooni vahendamist § 268¹, mitte § 268).¹⁹⁶

Nagu öeldud, on orjastamine kuriteokoosseisuna oma sisult inimkaubandusega kõige sarnasem. KarS v.r esmakordsel jõustumisel peeti §-st 133 tuleneva orjastamise all silmas vägivalla või pettusega inimese asetamist olukorda, kus ta on sunnitud oma tahte vastaselt kellegi teise kasuks töötama või täitma muid kohustusi, samuti inimese sellises olukorras hoidmist. Selliselt eeldas orjastamine kui kuritegu teise isiku suhtes vägivalla või pettuse kasutamist. Tulenevalt tollal kehtinud EL Nõukogu 19. juuli 2002. a inimkaubanduse vastu võitlemise raamotsusest (2002/629/SJK) ja selles sisalduvast inimkaubanduse mõistest, leiti, et orjastamise koosseisu teod on määratletud liialt kitsalt. 15.03.07 jõustus KarS v.r muudatus, millega täiendati § 133, nüüdsest loeti orjastamise alla kuuluvaks ka ohvri abitu seisundi või süüdlasest sõltuvuse ärakasutamist.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendavate protokollide ratifitseerimise seaduse eelnõu (222 SE, Riigikogu X koosseis), lk 2-4. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/fd011110-7e24-3a7a-b827-d9495e14b879/Rahvusvahelise%20organiseeritud%20kuritegevuse%20vastu%20v%C3%B5itlemise%20%C3%9Chinenud%20Rahvaste%20Organisatsiooni%20konventsiooni%20t%C3%A4iendavate%20protokollide%20ratifitseerimise%20seadus> (01.03.18)

¹⁹⁶ Justiitsministeerium. Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokoosseisu analüüs, lk 10-12

¹⁹⁷ Karistusseadustiku ja selle muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (931 SE I, Riigikogu X koosseis), lk 25. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3b550392-ba40-3b52-8ab3-690ad87d6b06/Karistusseadustiku%20ja%20selle%20muutmise%20seaduse%20muutmise%20seadus> (01.03.18)

Inimkaubanduse kuritegude kvalifitseerimine orjastamise paragrahvi alla ei ole väga hea lahendus ning vastav säte ei hõlma endas kõiki inimkaubanduse ilminguid. Esmalt, orjastamist nähakse rahvusvaheliste õigusaktide kohaselt eelkõige ühena inimkaubanduse vormidest, seega on küsitav, kuidas on võimalik selle abil sanktsioneerida kõikvõimalikud inimkaubanduse vormid. Samuti, inimkaubanduse ohvrid pannakse pigem orjusesarnastesse tingimustesse mitte täielikku orjusse.¹⁹⁸

Lisaks leiti, et kuigi eksploatseerimise toimumine on faktiliselt suhteliselt kerge tuvastada, siis tuginedes süüdistusele orjastamises, on süüdimõistva kohtuotsuseni jõudmine keeruline. Seda seepärast, et tüüpiline inimkaubanduse juhtub algab tavaliselt inimese reisimisega välismaale seal töötamiseks tingimustel, millega ta esialgu teadvalt nõustus. Alles aja möödudes ilmnevad aga ohvri orjastamise, pettuse, üha kasvava võlakoorma, seksuaalse eksploatseerimise vms tunnused. Harva suudetakse tõendada fakt, et ohvril puudus võimalus inimkaubanduse olukorrast pääseda ning vastavate ametiasutuste poole pöörduda.¹⁹⁹

Kvalifitseerivate asjaoludena esineb üksnes teo toimepanemine alaealise suhtes või kahe või enama isiku suhtes. See aga ei ole piisav, teades, et väga paljudel juhtudel on kuritegelike ühenduste tegevusvaldkonnaks just inimkaubandus. Seetõttu peaks kvalifitseerivaks asjaoluks olema kindlasti ka kuriteo toimepanemine grupis.

Samuti on võimalik karistada üksnes isikut, kes on ohvri eksploatseerimisolukorda asetanud ja tegelikku eksploatseerijat. Inimkaubanduse protsess on aga väga mitmetahuline, omades mitmeid vahelülisid (nt ohvri majutaja) ning nende vahelülide vastutusele võtmine ei olnud aga võimalik.

Kuigi KarS v.r *per se* inimkaubanduse keelustamist ei sätestanud, vaid seda tehti läbi erinevate KarS v.r koosseisude, lisati 1. veebruaril 2007. aastal inimkaubanduse mõiste välismaalaste seadusesse (edaspidi VMS).²⁰⁰ Nimelt täiendati VMS-i sätetega, millega nähakse ette ajutise elamisloa andmise võimalus inimkaubanduse ohvrile, kes teeb koostööd võitluses inimkaubanduse või ebaseaduslikule sissetulekule kaasaaitava tegevuse vastu ning kellele elamisluba on piisav stiimul koostöö tegemiseks pädevate asutustega. Muudatusega võeti üle

¹⁹⁸ J. Saar, A. Markina, J. Strömpl, A. Annist. Seksuaalne eksploatseerimine ja inimkaubandus Eestis, lk 34

¹⁹⁹ *Samas*, lk 34-35

²⁰⁰ Välismaalaste seadus. – RT I 2007, 9, 44.

EL-i Nõukogu 29.04.2004 direktiiv (2004/81/EÜ) elamisloa väljaandmise kohta kolmandate riikide kodanikele, kes, olles inimkaubanduse ohvrid, teevad ametivõimudega koostööd.²⁰¹

Positiivne on, et võrreldes varasemalt kehtinud kriminaalkoodeksiga, sisaldub karistusseadustikus rohkem inimkaubanduse vastasele võitlusele suunatud süüteokoosseise. Lisatud on mitmeid uusi, inimkaubanduse eri aspektidega seotud koosseise. Samas, aja möödudes selgus, et kehtivad KarS v.r koosseisud ei kata siiski kogu inimkaubanduse spektrit.

Puudustele regulatsioonis viitas ka 2009. aastal Justiitsministeeriumi poolt läbi viidud analüüs, milles pöörati tähelepanu muuhulgas nt sellele, et alaealiste kannatanute puhul peab tema asetamine olukorda, kus ta on sunnitud kellegi teise kasuks töötama, osutama, teenust, laskma endalt eemaldada elund või kude või täitma muud kohustust, sh tema sellises olukorras hoidmine, olema karistatav ka juhul, kui selle käigus ei ole kasutatud vägivalda, pettust vms. Tol ajal kehtinud regulatsioon sellist erisust aga ette ei näinud. Lisaks pöörati analüüsis tähelepanu asjaolule, et inimkaubanduse kuriteokoosseisu puudumine karistusõiguslikust regulatsioonist aeglustas rahvusvahelist koostööd konkreetsete juhtumite menetlemisel. Samuti eeldas see valdkonnaga seotud isikutelt selgitustööd, kas ja kuidas on inimkaubanduse kriminaliseerimine Eesti seadustega tagatud.²⁰²

4.1.3 Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava aastateks 2006-2009

Inimkaubanduse valdkonnas ei olnud varem strategiadokumente koostatud ega ellu viidud ning esmakordselt tehti seda 2006. aastal, mil Vabariigi Valitsuse poolt kiideti heaks inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava aastateks 2006-2009. Seetõttu on oluline eelnimetatud arengukava ka välja tuua. Järgnevalt on kirjeldatud arengukava peamisi prioriteete ning antud ülevaade arengukava täitmisest.

Arengukavas püstitatud strateegilised eesmärgid olid inimkaubanduse probleemide kaardistamine, inimkaubanduse ennetamine avalikkuse teadlikkuse tõstmise abil, inimkaubandusega tegelevate spetsialistide oskuste ja koostöö arendamine, inimkaubanduse piiramine tõhusama piirikontrolli ja töövahenduse kontrolli kaudu, tõhus reageerimine

²⁰¹ Välismaalaste seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (1040 SE I, Riigikogu X koosseis), lk 1. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/713c7c04-3613-3ffc-bf0c-563b3a9c1695/V%C3%A4lismaalaste%20seaduse%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (02.03.18)

²⁰² Justiitsministeerium. Inimkaubanduse kuriteokoosseisu analüüs, lk 8

inimkaubandusega seotud kuritegudele ning inimkaubanduse ohvrite abistamine.²⁰³ Vaadates eelnimetatud strateegilisi eesmärke, on pööratud rõhku nii inimkaubanduse vastu võitlemisele, selle ennetamisele kui inimkaubanduse ohvrite abistamisele. See on ka mõistetav, kuivõrd juba Palermo protokoll art 2 sätestab enamjaolt protokollide rakendamisele sarnased eesmärgid. Kui protokoll art 2 lg-st 3 tulenevalt on üheks eesmärgiks protokollisosaliste riikide vahelise koostöö soodustamine, siis selle eelduseks ongi olukord, kus erinevad siseriiklikud inimkaubandusega tegelevad ametiasutused teevad omavahel tihedat koostööd.

Teadlikkuse tõstmise osas viidi erinevatele sihtgruppidele läbi loenguid, koolitusi, seminare ning teavitustööd tehti ka meedia vahendusel. Oluliseks arengukava väljundiks saab pidada varjupaikade loomist inimkaubanduse ohvritele ning inimkaubanduse ennetamise nõuandeliini avamine *MTÜ Living for Tomorrow* eestvedamisel.²⁰⁴ Inimkaubanduse ohvrite kaitse ja abistamise osas on kahtlemata tegemist suurte saavutustega.

Samuti tehti olulisi edusamme inimkaubandusega tegelevate spetsialistide koolitamise ja ühise koostöövõrgustiku loomise osas. Koostöö erinevate ametiasutuste vahel tagab omakorda parema juhtumite menetlemise ja ohvrite abistamise. Ära tuleb aga märkida, et strateegilise eesmärgi – inimkaubanduse probleemide kaardistamine – üheks meetmeks oli inimkaubanduse statistika korrastamine. Selles osas ei olnud aga võimalik täpset ülevaadet saada, kuivõrd karistusseadustik ei sisaldanud konkreetset määratlust ning inimkaubandusega seotud kuritegude statistika ei peegelda seega adekvaatselt situatsiooni inimkaubanduse osas. See on olnud ka läbi aastate probleemiks eelkõige rahvusvahelises suhtluses, kuna Eestit puudutava inimkaubanduse ulatuse tuvastamiseks puuduvad objektiivsed andmed ja usaldusväärne statistika.²⁰⁵

4.2 Kehtiv regulatsioon

Ükski karistusseadustiku koosseis ei vastanud täielikult rahvusvahelistest õigusaktidest tulenevatele nõuetele inimkaubanduse süüteokoosseisu osas ning seetõttu ei peegeldanud ka inimkaubandusega seotud kuritegude statistika tegelikku situatsiooni inimkaubanduses. Sealjuures on konkreetne ülevaade inimkaubanduse ulatustest ja ohvrite tegelikust arvust aga

²⁰³ Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava aastateks 2006-2009, lk 26-31

²⁰⁴ Justiitsministeerium. Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava aastateks 2006-2009 täitmise lõpparuanne, lk 4. Arvutivõrgus: <http://ift.ee/admin/upload/files/Inimkaubanduse+arengukava+l%C3%B5pparuanne.pdf> (05.03.18)

²⁰⁵ *Samas*, lk 4, 6

väga oluline nii riigisiseste strateegiate väljatöötamiseks kui rahvusvahelises koostöös.²⁰⁶ Aja jooksul jõuti sellele arusaamale ka Eestis, mistõttu viidi 14.04.2012 karistusseadustikku (edaspidi KarS) lõpuks inimkaubanduse kuriteokosseis. Sellele andis tõuke ka ELis vastu võetud direktiiv 2011/36/EL, kuna Eesti pidi direktiivis olevad sätted riigisisesse õigusesse üle võtma hiljemalt 2013. aastaks.

Muidugi, tekitab mõneti küsimusi, miks Eesti inimkaubanduse kooseisu sisseviimisega niivõrd kaua ootas. Ometi on inimkaubanduse näol tegemist ühe raskeima kuriteoliigiga. Samuti, puudulik informatsioon inimkaubanduse juhtumite, ohvrite arvu jm kohta ning TIP-raportis Eesti suhtes avaldatud kriitika viitasid Eesti puudulikule regulatsioonile juba varasemalt. Õhku jääb küsimus, kas Eesti oleks üldse 2012. aastal inimkaubanduse kuriteokooseisuna kriminaliseerinud, kui seda ei oleks kohustanud tema liikmestaatus ELis ning ELi poolt vastu võetud direktiiv 2011/36/EL?

Niisiis, käesolevas alapeatükis on analüüsitud kehtivat karistusseadustiku ja ohvriabi seaduse regulatsiooni. Välja on toodud Eestis registreeritud inimkaubanduse kuritegude statistika.

4.2.1 Karistusseadustik

Inimkaubanduse vastase võitlemise tõhustamisel on 2012. aasta Eesti jaoks väga oluline, kuna siseriiklikus õiguses toimusid suured muudatused – karistusseadustikku viidi sisse inimkaubanduse süüteokooseisud. Kusjuures oli Eesti viimane ELi liikmesriik, kes inimkaubanduse karistusõiguslikult reguleeris.²⁰⁷

Karistusseadustiku muudatusega hakkasid kehtima järgmised kooseisud:²⁰⁸

- § 133. Inimkaubandus
- § 133¹. Inimkaubanduse toetamine
- § 133². Kupeldamine
- § 133³. Prostitutsioonile kaasaaitamine
- § 138¹. Doonorlusele sundimine

²⁰⁶ Karistusseadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (140 SE, Riigikogu XII koosseis), lk 2. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/9cf009fa-d9f2-82ea-269f-4eb4e0e26134/Karistusseadustiku%20muutmise%20seadus> (04.03.18)

²⁰⁷ Inimõiguste Keskus. Orjuse ja sunniviisilise töötamise keeld. Arvutivõrgus: <https://humanrights.ee/teemad/inimoigused-eestis/inimoiguste-aruanne/inimoigused-eestis-2012/orjuse-ja-sunniviisilise-tootamise-keeld/> (05.03.18).

²⁰⁸ Karistusseadustiku muutmise seadus. – RT I, 04.04.2012, 1

- § 140. Doonorlusele kallutamine
- § 175. Inimkaubandus alaealise ärakasutamise eesmärgil

Kehtetuks tunnistati KarS §-d 176 (alaealise prostitutsioonile kaasaaitamine), 177 (alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel), 177¹ (alaealise kasutamine erootilise teose valmistamisel), 268¹ (prostitutsioonile kaasaaitamine).

Senine, KarS §-s 133 sisalduv orjastamise koosseis asendati inimkaubandusega. Eelnimetatud paragrahvi kuriteokoosseis koosneb kahest osast: olukorrast, kus inimest ekspluateeritakse (ekspluateerimisolukord) ning teost, millega inimene sellisesse olukorda viiakse ehk millega ta ekspluateerija tahte allutatakse (sundimistegu).²⁰⁹ Vaatamata nimemuutusele ja täiendusele, säilitab koosseis oma struktuuri ja enamiku tunnuseid, kuid tähele tuleb panna ka seda, et muudatusega laiendati oluliselt sundimistegude loetelu.²¹⁰

Ekspluateerimisolukordade näitlikku loetellu on lisatud prostitutsiooniga tegelemine, kerjamine ja kuriteo toimepanemine. Kuivõrd loetelu on näitlik ja lõpeb avatud mõistega „muu vastumeelne kohustus“, siis ei ole tegemist niivõrd sisulise muudatusega. Küll aga on selle eesmärgiks välistada vaidlused prostitutsiooniga seotud inimkaubanduse juhtumites ja seeläbi muuta koosseis selgemaks.²¹¹ 06.07.2017 jõustunud karistusseadustiku muudatusega täiendati §-i 133, lisades sättesse juurde „sunnitud abielluma“. Muudatuse eesmärgiks oli kriminaliseerida ka nn sundabielu. Sundabieludeks peetakse abielusid, mille üks või mõlemad pooled ei sõlmi abielu vabatahtlikult, samuti abielu, mille pooleks on laps, kes eelduslikult ei mõista abielu tagajärgi. Muudatuse tingis Istanbuli konventsiooni ratifitseerimine.²¹²

Koosseisu teise tunnuse, sundimisteo, osas on muudatused sisulisemat laadi. Sättesse lisati uued sundimisteod, milleks on vabaduse võtmine, kahju tekitamisega ähvardamine, teisest isikust sõltuvuse ärakasutamine, tegelike valikute puudumise ärakasutamine ja vastuvõetavate valikute puudumise ärakasutamine. Karistusi on muudetud raskemaks nii põhi- kui kvalifitseeritud koosseisu puhul. Varasema 1-5 aastase vangistuse asemel on nüüd põhikoosseisu eest ette

²⁰⁹ 140 SE seletuskiri lk 2

²¹⁰ M. Kurm. KarS komm vlj, § 133, p 1.2

²¹¹ 140 SE seletuskiri, lk 2

²¹² Karistusseadustiku muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (385 SE, Riigikogu XIII koosseis), lk 8. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f9a7291c-8c46-4ad8-a740-4e1c55c83964/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seondult%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (06.03.18)

nähtud 1-7 aastat vangistust, kvalifitseeritud koosseisus on maksimumkaristust tõstetud 12 aastalt 15-le.²¹³

KarS §-s 133¹ alusel karistatav inimkaubanduse toetamine on Eesti õiguses uus kuritegu. Vajadus sellise kuriteokoosseisu järele tingis asjaolu, et inimkaubandus on sageli ahelkuritegu, mille ühes otsas on ohvrite värbaja ning teises otsas tööandja ehk tegelik ekspluateerija. Nende vahel võib olla aga veel mitu lüli, kes aitavad ohvril ekspluateerijani jõuda, kuid kelle tegevus ei vasta KarS §-s 133 toodud koosseisule, mistõttu ongi tekitatud võimalus nende vahelülide vastutusele võtmiseks KarS § 133¹ alusel.²¹⁴ Siin on oluline välja tuua, et juhul, kui kaasaaitamistegu pannakse toime enne §-s 133 sätestatud kuriteo toimepanemist või sellega samaaegselt, vastutab isik KarS § 22 alusel inimkaubandusele kaasaaitajana. Kui aga isik saab põhiteost teada alles pärast selle toimepanemist, siis ei saa teda põhiteo eest karistada ning kõne alla tuleb § 133¹. Ehk siis on eesmärgiks karistada kõiki sutenööre, hotellipidajaid, autojuhte jm kaasaaitajaid, kes teavad, et need, kelle ekspluateerimisele nad kaasa aitavad, on inimkaubanduse ohvrid.²¹⁵ 06.07.2017 jõustunud KarS § 133¹ lõike 1 muudatusega kriminaliseeriti inimkaubanduse ohvritelt seksi ostmise. Eeltoodud muudatuse vajalikkust analüüsiti juba direktiivi ülevõtmise käigus, kuid tollal jäeti see kõrvale. Tingituna rahvusvahelisest survest aga leiti, et on tekkinud Eesti kontekstis vajadus seadustada inimkaubanduse ohvritelt seksi ostmise sanktsioneerimine.²¹⁶

KarS § 175 muudeti ja senise alaealise prostitutsioonile kallutamise asemel hakkas kehtima vastutus kuriteo eest, mille sisuks on inimkaubandus alaealiste ärakasutamise eesmärgil. Vastav paragrahv koondab kõik kuriteod, mille eesmärgiks on alaealise kallutamine mingile ühiskonnas taunitud ja alaealise arengule kahjulikult mõjuda võivale tegevusele, samuti sellisele tegevusele kaasaaitamine. Oluline on rõhutada, et mõjutamine § 175 mõttes saab olla üksnes mõjutamine selle „positiivses“ tähenduses, st meelitamine raha, kuulsusega vms. Kui alaealise mõjutamiseks kasutatakse mõnd §-s 133 sätestatud sundimistegu, kvalifitseeritakse tegu inimkaubanduse süütekoosseisuna, täpsemalt KarS § 133 lg 2 p 2 alusel. Sarnaselt eeltoodud süütegudele, on sanktsioonimäära siin tõstetud.²¹⁷

²¹³ 140 SE seletuskiri, lk 3

²¹⁴ M. Kurm. KarS komm vlj, § 133¹ komm 1

²¹⁵ 140 SE seletuskiri, lk 4

²¹⁶ *Samas*, lk 9-10

²¹⁷ *Samas*, lk 6

Lisaks sellele, et KarS §-s 175 sätestatud kuriteo objektiks saab erinevalt §-st 133 olla üksnes alaealine, on Riigikohus pidanud oluliseks tuua välja ka järgmised erisused. Kõiki KarS § 133 lg-s 1 loetletud teoalternatiive iseloomustab kannatanu suhtes teatud sunni kasutamine, et alaealine täidaks talle vastumeelset kohustust. Kui selline sundimistegu on alaealise vastu toime pandud, tuleb see kvalifitseerida KarS § 133 lg 2 p 2 järgi. Samas, KarS § 175 lg 1 korral on alaealise kannatanu tahet mõjutatud muul, inimkaubanduse üldsättes nimetatata viisil, kallutamaks teda alustama või jätkama KarS § 175 lg-s 1 loetletud tegevust. Kõnealuse (mõjutamis)teona võib käsitada näiteks erinevate hüvede pakkumisega meelitamist, veenmist või muul viisil mõjutamist ilma sundimistegu toime panemata. Seega ei ole KarS § 175 puhul nõutav kannatanu vastumeelsus (välja arvatud sundabielu korral).²¹⁸

Lisaks on KarS §-des 133 ja 175 sätestatud kuriteokoosseisud eristamisel oluline märkida, et KarS § 133 kujutab endast tagajärjedelikti. See tähendab, et kuritegu on lõpule viidud siis, kui kannatanu asetatakse olukorda, kus tal tuleb täita vastumeelset kohustust või teda sellises olukorras hoitakse. Seevastu on KarS § 175 koosseisutüübilt teodelikt. Karistatav on juba alaealise mõjutamine või tema tegevusele muul viisil kaasaaitamine ning koosseisu täidetuks lugemine ei sõltu sellest, kas kannatanu ka realselt alustas või jätkas tegevust, mille jaoks teda ära kasutada tahetakse.²¹⁹

2012. aastal jõustunud karistusseadustiku muudatus peaks aitama ohvrite õigusi selgemini ja paremini kaitsta. Nüüdseks on Eesti siseriiklik õigus paremini kooskõlas Euroopa Liidu inimkaubandust käsitlevate õigusaktidega. Varasem seadusandlus ignoreeris ohvrite vajadusi ja õigusi ning kaubitsejad pääsesid kas lühikese vangistuse või rahalise karistusega.²²⁰ Tegemist on äärmiselt olulise – kui mitte olulisima – muudatusega, mille Eesti seadusandja on viimastel aastatel inimkaubandusvastases võitluses teinud.

4.2.2 Ohvriabi seadus

Esmakordselt sätestati inimkaubanduse ohvrite abistamise kord ohvriabi seaduse²²¹ (edaspidi OAS) muutmisega 2013. aastal. Enne OAS-i muutmist tuvastasid inimkaubanduse ohvreid vabaihendused, keskmiselt tuvastati ja abistati sel ajal aastas umbes 60 inimest. 2013. aasta

²¹⁸ RKKKo 1-17-689, p 6

²¹⁹ *Samas*

²²⁰ Inimõiguste Keskus. Materjalid. Arvutivõrgus: https://humanrights.ee/materjalid/page/9/#_ftnref (05.03.18)

²²¹ Ohvriabi seadus. – RT I, 28.12.2017, 52

aprillis läks vastav ülesanne Sotsiaalkindlustusametile ning kahe aasta jooksul suunati teenuseid saama 17 isikut. Erinevalt paljudest EL liikmesriikidest, kehtis Eestis ohvriabi teenuste saamiseks rangem kord. Nimelt pidi oletatav inimkaubanduse ohver ise, või tema eest keegi teine, olema enne abi saamist esitanud kuriteoteate.²²² Seda ei saa aga pidada kindlasti mõistlikuks, arvestades eelkõige, millised füüsilisi ja vaimseid tagajärgi inimkaubandus selle ohvritele põhjustab. Paljuski jäävad inimkaubanduse juhtumid tuvastamata ja toimepanijad süüdi mõistmata, kuivõrd ohvrid ei julge nende vastu tunnistada, kartes ühiskondlikku halvakspanu, kaubitseja kättemaksu vms. Lisaks vaadates, kui vähe inimesi pöördus ohvriabi teenuseid saama, on ilmselge, et senine süsteem ei olnud ennast õigustanud ja olukorrale tuli lahendus leida.

01.01.2017 jõustusid muudatused ohvriabi seaduses (*edaspidi* OAS), millega täiendati muuhulgas oluliselt inimkaubanduse ohvrite ohvriabiteenuse saamise võimalusi.²²³ Muudatusega sooviti tagada inimkaubanduse ohvrite tõhusam tuvastamine ja nende suunamine teenuste saamisele. Samuti oli eesmärgiks kindlustada toetavad teenused inimkaubanduse ohvritele, kelle suhtes toimepandud kuriteo osas on alustatud kriminaalmenetlust väljaspool Eestit või kellele on ohvristaatuse omistanud välisriigi pädev asutus.²²⁴

OAS-i muudatusega lahendati seni üles kerkinud probleemid, milleks esimeseks oli kuriteoteate esitamise kohustus kui vältimatu eeldus ohvriabi teenuse saamisele kvalifitseerimiseks. Samuti heideti ette, et kehtinud regulatsiooni kohaselt oli ohvril võimalik teenuseid saada kümme päeva, mis oli seatud sõltuvusse uurimisasutuse/prokuratuuri tähtajast otsustada kriminaalmenetluse alustamise üle. Juhul, kui menetlust alustatakse, jätkatakse teenuste osutamist. Kui menetlust aga ei alustata, lõpetatakse teenuste osutamine. Tegemist on aga liiga lühikese tähtajaga, mis ei võimalda luua ohvril teenuseosutajaga usalduslikku suhet. OAS-i muudatusega lahendati eeltoodud probleemid, pakkudes pikema ja kuriteoteate esitamist mitte-eeldava perioodi – 60 päeva. Pikemaajaline teenuste saamine jääb endiselt sõltuma kuriteoteate esitamisest.²²⁵

Varasemalt ei olnud välisriigis alustatud inimkaubandusega seotud kriminaalmenetluse puhul Eestisse tagasipöördunud ohvril õigust teenust saada. See ei ole aga kindlasti mõistlik ja

²²² Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (236 SE, Riigikogu XIII koosseis), lk 1. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/16f47cbf-5bad-4a45-8f29-782fb99f499d/Ohvriabi%20seaduse%20muutmise%20seadus> (06.03.18)

²²³ Ohvriabi muutmise seadus. RT I, 04.11.2016, 2

²²⁴ 236 SE seletuskiri, lk 1

²²⁵ 236 SE seletuskiri, lk 4

vastavuses rahvusvaheliselt ja ELis inimkaubandust reguleerivate õigusaktidega. On küll võimalik, et ohver saab teenuseid riigis, kus tema suhtes toime pandud kuritegu menetletakse, kuid see ei tohiks välistada edasiste teenuste saamist Eestis. OAS-i muudatusega eeltoodud ebakõla kaotati.²²⁶

Lisaks toodi OAS § 3 lõikesse 1² eeldatava inimkaubanduse ohvri mõiste, mida Eestis ei olnud seniselt varem kasutatud, kuid mida rakendavad juba paljud riigid ametlikult ja mitteametlikult tuvastatud ohvrite eristamiseks.²²⁷

Tegemist on kahtlemata väga oluliste muudatusega, mis parandavad inimkaubanduse ohvrite staatust ja neile pakutavat abi Eestis. On mõistetav, et 10 päeva on liiga lühike aeg ning ohvrit ei ole võimalik eeldada sisuliselt taastumisprotsessi alguses väga traumeerivat informatsiooni, mil ta alles võib-olla vabaneb enda kaubitseja mõju alt. Samas vajaksid just nemad kõige rohkem spetsiaalselt inimkaubandusega seotud ohvriabi teenuseid. Kuigi tegemist oli positiivse muudatusega, tekitab jällegi küsimusi, kas kahekuuline periood on piisav isikule, kes on kaubitseja mõju all viibinud aastaid või enamgi veel.

Kokkuvõtvalt, arvestades inimkaubanduse kuriteo ränka iseloomu ja selle mõju ohvrile, ei ole riiklikult rahastatud inimkaubanduse-spetsiifilise ohvriabi teenuse saamine sõltuvusse seadmine kuriteoteate esitamisest mõistlik. Kaaluda tuleks vastava piirangu eemaldamist ohvriabi seadusest. Ohvritele tõhusa abi ja kaitse pakkumine aitab oluliselt ära hoida nende teisese ohvrustumise. Kui ohver ei saa vajalikku abi, risk uuesti ohvriks sattuda säilib, kuivõrd tegemist on haavatavas seisundis oleva isikuga ning värbaja eelistus on just riskirühma kuuluvad isikud.

On põhjust arvata, et inimkaubanduse ohvreid on palju rohkem kui abi saajaid.²²⁸ See näitab vajadust töötada välja spetsiaalsed programmid, mis on mõeldud inimkaubanduse ohvritega või inimkaubanduse kuritegude menetlemisega tegelevate isikute koolitamiseks. Oluline on tõsta teadlikkust ohvrite identifitseerimise osas. Samuti on oluline uurijate harimine, kuidas täpsemalt haavatava inimkaubanduse ohvriga kui tunnistajaga käituda.

Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 näevad muuhulgas ühe arengusuunana ette isikuvastaste kuritegude ohvritele, sealhulgas inimkaubanduse ja perevägivalla ohvritele, üle Eesti piisaval hulgal varjupaikade loomise. Samuti tuleb politseil sihtrühmi abi saamise

²²⁶ 236 SE seletuskiri, lk 4

²²⁷ *Samas*, lk 7

²²⁸ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020, lk 12

võimalustest teavitada ning abivajajad ohvriabitöötajate juurde suunata. Sotsiaalministeeriumi ülesandeks on ohvriabisüsteemi arendamine, eelkõige selle kliendikesksemaks muutumine.²²⁹ Nimetatud arengusuuna püstitamine näitab teadvustamist, et ohvriabisüsteemis esinevad puudused, millele tuleks tähelepanu pöörata. Vähemalt mingis osas on selle parandamise suhtes samme tehtud – ülalnimetatud OAS-i muudatused aitavad kaasa ohvriabisüsteemi edasiarendamisele, kuid tegemist ei ole parima lahendusega.

4.2.3 Inimkaubandus kuritegevuse statistikas

Nagu varasemalt mainitud, analüüsitakse kuritegude statistikat karistusseadustiku muutmise järgsel perioodil, s.o aastatel 2012-2017.

2012. aastal registreeriti esmakordselt 6 inimkaubanduse kuritegu (KarS § 133), mille puhul olid üldjuhul tegemist prostitutsiooniga tegelevate naiste kinnipidamisega ja nende suhtes vägivalda kasutamisega. KarS § 133¹ alusel registreeritud 3 juhtumi puhul oli tegemist Eesti riigipiiril tabatud ebaseaduslike isikute smugeldamisega. KarS § 133² alusel registreeritud kupeldamise juhtumeid oli 2012. aastal kokku 9, millele lisandub 8 prostitutsioonile kaasaaitamise juhtumit registreerituna KarS § 268¹ alusel, kuna 14. aprillini 2012 kvalifitseeriti antud kuriteod KarS § 268¹ alusel. KarS §-st 175 tulenev vastutus inimkaubandus eest alaealise ärakasutamise eesmärgil hõlmab praktiliselt kõik kuriteod (nt kuriteo toimepanemine, prostitutsiooniga tegelemine) ning 2012. aastal registreeriti 6 sellesisulist juhtumit. Kõikide juhtumite puhul kallutati alaealisi tegelema prostitutsiooniga.²³⁰

2013. aastal lisandus inimkaubanduse kuritegudele lisaks prostitueerivate naiste kinnipidamisele ja nendevastasele vägivaldale ka nn sunnitud kuritegude juhtumid – kurjategijad sundisid ohvreid toime panema erinevaid kuritegusid (nt narkokaubandus, vargus). Kokku registreeriti KarS § 133 alusel juhtumeid 2 võrra enam, s.o 8. KarS § 133¹ alusel registreeriti 2 juhtumit, mille näol oli, sarnaselt eelmisele aastale, tegemist illegaalide veo organiseerimisega Venemaalt Eesti kaudu Poolasse. Registreeritud kupeldamiskuritegusid oli

²²⁹ Riigikogu 09.06.2010. otsuse (757 OE I) „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine lisa, lk 3. Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (07.03.18)

²³⁰ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 17. Kuritegevus Eestis 2012. Tallinn 2013, lk 64-66. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2012> (08.03.18)

2013. aastal 13. Eelkõige kasvas alaealistevastaste ärakasutamisejuhtumite arv, nimelt registreeriti 2013. aastal sellesisulisi juhtumeid 18.²³¹

KarS § 133 alusel registreeritud inimkaubanduse kuriteojuhtumeid oli 2014. aastal 5, muuhulgas registreeriti esmakordselt inimkaubanduse kuritegu tööalase ekspluateerimise eesmärgil. Kupeldamiskuritegusid pandi toime 8. Alaealistevastaste ärakasutamisejuhtumite arv vähenes 3 võrra – registreeriti 15 juhtumit. Märkimisväärt on, et 2014. aastal ei registreeritud ühtegi inimkaubanduse toetamise kuritegu.²³²

Inimkaubanduse kuritegu registreeriti 2015. aastal 4 – kahel juhul oli tegemist tööalase ekspluateerimisjuhtumiga. Ühel korral oli tegemist ebainimlikel tingimustel töötamisega ning teisel juhul sunniti üht inimest teise heaks töötama nii kodus kui töökohal. Kaks ülejäänud juhtumit on seotud rahvusvahelise inimkaubandusega. Kupeldamiskuritegude arv suurenes – kokku registreeriti 17 juhtumit. Sarnaselt eelmise aastaga aga ei tuvastatud ühtegi inimkaubanduse toetamise juhtumit. 2015. aastal pandi toime 63 alaealiste ärakasutamisejuhtumeid, muuhulgas on sageli tegemist korduvate juhtumitega.²³³

2016. aastal toimus inimkaubanduse kuritegude registreerimisel kasv – registreeriti 15 kuritegu KarS § 133 alusel. Enamikel juhtudel oli tegemist kahe Eesti organiseeritud kuritegeliku grupi koos teiste ELi riikide ja Venemaa kurjategijate poolt tegutsemine rahvusvahelises inimkaubanduse ketis, toimetamaks vietnamlasi illegaalselt Venemaalt Euroopa Liitu. Eesti kurjategijate roll seisnes vietnamlaste üle piiri transportimises. Alaealiste ärakasutamisejuhtumeid registreeriti 59 korral, kupeldamisejuhtumeid 19 korral. Üle kahe aasta registreeriti 1 inimkaubanduse toetamise kuritegu.²³⁴

2017. aastal registreeriti inimkaubanduse kuritegusid 5 võrra vähem võrreldes eelmise aastaga – 10 juhtumit. Pääaegu kõik juhtumid olid kodumaised. Sarnaselt eelmiste aastatega on kõige levinum alaealiste ärakasutamine inimkaubanduse eesmärgil, nimelt registreeriti 2017 aastal 67

²³¹ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 18. Kuritegevus Eestis 2013. Tallinn 2014, lk 36-37. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2013> (08.03.18)

²³² Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 20. Kuritegevus Eestis 2014. Tallinn 2015, lk 52-53. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2014> (08.03.18)

²³³ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 22. Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn 2016, lk 50-54. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2015> (08.03.18)

²³⁴ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 23. Kuritegevus Eestis 2016. Tallinn 2017, lk 56-59. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2016-0> (08.03.18)

taolist kuritegu. Kupeldamiskuritegude arv veidi vähenes – kokku registreeriti 13 kuritegu. Lisaks pandi toime 2 prostitutsioonile kaasaaitamise kuritegu.²³⁵

Kokkuvõttes, inimkaubandusega seotud registreeritud kuritegude arv on hoolimata 2012. aastal jõustunud seadusemuudatustest olnud 11 aasta jooksul (2006–2017) küllalt stabiilne. Sealjuures tuleb aga silmas pidada, et inimkaubandus ja sellega seotud kuriteod on tihti peale peitkuriteod. Seetõttu ei olegi võimalik saada täiesti adekvaatset pilti inimkaubanduse levikust. Samas annab see siiski mingit aimu, millised on peamised inimkaubanduse fenomenid Eestis ning aitab vastavatel asutustel neile paremini reageerida ning juhtumeid efektiivsemalt tuvastada.

Kohtupraktikast on tuua näide, kus isikut karistati (sh talle kuuluvat ettevõtet) tollal kehtinud KarS § 268¹ (kehtivas redaktsioonis KarS § 133 lg 2 p 1) alusel. Nimelt reklaamis ja vahendas ettevõtte, mille pädev esindaja isik oli, tööpakkumisi naisterahvastele tantsijatele erinevates klubides. Tegelikult eeldati klubis aga lisaks striptiistantsule klientidele tasuliste intiimteenuste osutamist ehk prostitutsiooniga tegelemist.²³⁶ Eelnimetatud juhtum näitab vajadust inimesi taoliste töökuulutuste eest hoiatada ning ametiasutuste kohustust erinevaid töökuulutusi ja ettevõtteid pidevalt kontrollida.

Ka vägivalda ennetamise strateegia näeb ette töövahendajate ja tööandjate tegevuse üle tehtava järelevalve tõhustamist, mille eesmärgiks on töötajate ja tööotsijate kaitse ning enamjaolt tööjõu ekspluateerimise eesmärgil inimkaubanduse juhtumite tuvastamise avastamine.²³⁷ Samas, hetkel ei tundu, et seda praktikas rakendatud oleks. Kindlasti tuleks uurimisasutuste ja tööinspeksiooni prioriteete selles suunas edasi arendada, kuivõrd „kahtlased“ töökuulutused tingivad väga tihti selle, et väheteadlikud inimesed võivad värbajate tööpakkumise tõttu inimkaubanduse ohvriks langeda.

ÜRO juures tegutsev Kriminaalpreventsiooni ja -kontrolli Euroopa Instituut (HEUNI) avaldas 2014. aastal suunised võõrtöötajate ebaõiglase värbamise, tööalase ärakasutamise ja nendega kaubitsemise ennetamiseks Läänemere piirkonnas. Tegemist on väga põhjaliku juhendiga, mis sisaldab soovitusi ja tegevusjuhiseid, eesmärgiga aidata tõkestada sunniviisilise tööjõu ekspluateerimise eesmärgil toimuvat inimkaubandust.²³⁸

²³⁵ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 26. Kuritegevus Eestis 2017. Tallinn 2017, lk 74-77. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2017> (08.03.2017).

²³⁶ HMKo 1-12-7180

²³⁷ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020, lk 18

²³⁸ L. Sorrentino. A. Jokinen. ADSTRINGO. Suunised võõrtöötajate ebaõiglase värbamise, tööalase ärakasutamise ja nendega kaubitsemise ennetamiseks Läänemere piirkonnas. Tartu: HEUNI 2014. Arvutivõrgus: http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/projects/gRcAVkGB5/Estonia_guidelines.pdf (10.03.18)

4.2.4 TIP-raportite hinnangud Eesti olukorrale

Alljärgnevalt on välja toodud TIP-raportis Eestit kajastav. Esmalt on toodud 2011. aasta TIP-raporti analüüs, kuivõrd selles on vaadeldud Eesti olukorda ajal, mil karistusseadustik inimkaubandust eraldi kuriteona ei reguleerinud. Samuti on vaadeldud Eestile antavat hinnangut 2017. aasta TIP-raportist, mis on käesoleval hetkel kõige hilisem.

Sissejuhatavalt, Ameerika Ühendriikide Välisministeeriumi poolt avaldatavas TIP-raportis paigutatakse riigid nelja erinevasse kategooriasse, vastavalt nende panusele ning võetavatele meetmetele inimkaubanduse vastases võitluses. Esimesse loetellu (*Tier 1*) kuuluvad riigid, kelle poolt võetavad meetmed inimkaubanduse vastases võitluses vastavad miinimumstandardile. Muuhulgas kuuluvad sinna näiteks sellised riigid nagu Soome, Rootsi, Leedu. Teise loetelu (*Tier 2*) riigid ei vasta inimkaubanduse kõrvaldamise miinimumnõuetele, kuigi tehakse sellekohaseid pingutusi. Teise järgu vaatlusnimekiri (*Tier 2 watch list*) hõlmab riike, kelle tegevus ei vasta inimkaubanduse elimineerimise miinimumnõuetele, kuigi selle poole püüeldakse ning kelle tuvastatud inimkaubanduse ohvrite arv oli väga suur või kes ei ole suutnud piisavalt tõendada, et on eelneval aastal teinud inimkaubitsemisega võitlemiseks piisavaid pingutusi või riigid, kes on planeerinud miinimumnõuetele vastamiseks planeerinud tegevused järgnevale aastale. Kolmas loetelu (*Tier 3*) hõlmab riike, kes ei vasta inimkaubanduse kõrvaldamise miinimumnõuetele ning kes ei tee ka sellekohaseid pingutusi.²³⁹

2011. aastal kritiseeriti Eestis olevat olukorda seoses inimkaubandusvastase võitlusega ning Eesti paigutati teise järgu vaatlusnimekirja. Peamine põhjus eelnimetatud järku paigutamiseks oli, et vaadeldaval aastal ei esitanud Eesti piisavalt tõendeid, et nad on teinud inimkaubanduse vastases võitluses märkimisväärsed pingutusi. Nagu arvata, heideti Eestile peamiselt ette puudulikku seadusandlust, täpsemalt seda, et Eestis on õiguslikult reguleerimata inimkaubandus kui kuritegu ning kõik inimkaubanduse vormid. Sealjuures märgiti ära, et Eesti on ainus EL liikmesriik, kellel spetsiaalne inimkaubanduse regulatsioon puudub. Samas toodi positiivse poole pealt ära, et Eesti on teinud kasvavaid pingutusi inimkaubanduse ohvrite kaitseks ning kasutusele on võetud kaasaegsed ennetusmeetmed.²⁴⁰

Pärast karistusseadustiku muudatuste vastuvõtmist, paigutati Eesti teise järku, kus ta püsib tänaseni. Raportis on ära märgitud, et Eesti tegi eelneval aastal (s.o 2016. aastal)

²³⁹ U.S. Department of State. Tier Placements. Arvutivõrgus: <https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2017/271117.htm> (10.03.18)

²⁴⁰ U.S. Department of State. Trafficking in Persons Report 2011, lk 156-157. Arvutivõrgus: <https://www.state.gov/documents/organization/164454.pdf> (08.03.18)

märkimisväärseid jõupingutusi inimkaubanduse vastu võitlemisel. Esmalt tuuakse esile esimese riiklikult rahastatava keskuse loomist, mis tegeleb väärkoheldud laste, sealhulgas seksuaalse väärkohtlemise ja inimkaubanduse ohvriks langenud lastega. Tuvastati mitmed inimkaubanduse juhtumid, kus vastutavad isikud mõisteti ka süüdi. Samuti viidi igas maakonnas läbi tööalase ekspluateerimise koolitused.²⁴¹

Samas, leidus mitmeid olulisi valdkondi, milles tehtavad pingutused ei vastanud miinimumnõuetele ning seetõttu ei ole Eestit endiselt esimese järgu loetellu paigutatud. 2016. aastal kehtestas riik uurimisasutustele nõude algtatada inimkaubanduse võimalike ohvrite osas uurimine, mille läbi oleks neile olnud võimalik saada inimkaubanduse-spetsiifilisi ohvriabi teenuseid, kuigi üldised ohvriabi teenused olid neile tegelikult siiski saadaval. Tagajärjena tõi see kaasa ohvrite demotivatsiooni endast ametivõimudele märku anda. Peamise soovitusena tuuaksegi välja ohvriabi seaduse muudatuse vajalikkus, eemaldamaks ohvrite tuvastamise ja riigi poolt pakutava ohvriabi vahelised takistused. Samuti ohvrite julgustamise võtma kriminaalmenetlustest osa tunnistajana, pakkudes neile tõhusat juriidilist abi ning informeerides ohvreid, et neil on võimalik nõuda kaubitsejatel hüvitist.²⁴²

Samuti soovitatakse suurendada uurimisasutuste pingutusi kurjategijate uurimiseks, kohtu alla toomiseks ja nende süüdimõistmiseks KarS § 133 alusel. Sealjuures on oluline inimkaubanduse kuritegudele spetsialiseerunud koolituste (sh kuidas kohelda tunnistajaks olevat inimkaubanduse ohvrit) läbiviimine uurijate ja prokuröride seas. Lisaks kutsutakse üles tööalase ekspluateerimise juhtumite paremale tuvastamisele.²⁴³ Muus osas leiti, et Eesti on suurendanud korrakaitselisi pingutusi ning samuti on sellesisulisi pingutusi suurendatud inimkaubanduse ennetamise osas.

²⁴¹ U.S. Department of State. Trafficking in Persons Report 2017, lk 165. Arvutivõrgus: <https://www.state.gov/documents/organization/271339.pdf> (08.03.18)

²⁴² Samas, lk 165

²⁴³ Samas

Kokkuvõte

Inimestega kaubitsemine on omaaegse ülemaailmse orjakaubanduse tänapäevane vorm. Isikuid värvatakse, veetakse, antakse üle, majutatakse või võetakse vastu sageli jõu, sunni, pettuse või muu kuritarvituse toimepanemisega, eesmärgiks isiku seksuaalne, tööjõualane või muu ekspluateerimine (elundite eemaldamine, kerjamisele sundimine). Tegemist on isikuvabaduse ja väärikuse tõsise rikkumisega ning väga raske kuriteoliigiga.

Inimkaubandusel on mitmeid erinevaid vorme, mis muutuvad vastavalt sotsiaalmajanduslikule olukorrale. Üks järjepidev tunnus iga vormi puhul on aga ohvrite haavatavuse ära kasutamine. Inimkaubanduse ohvriks langevad haavatavas olukorras olevad naised ja mehed, tüdrukud ja poisid. Enam levinud inimkaubanduse vormid on seksuaalse ekspluateerimise ja sunniviisilise tööjõu kasutamise eesmärgil toimuv inimkaubandus. Vähemal määral elundikaubandus ning inimestega kaubitsemine abielu, kerjamise või kuriteo toimepanemisele sundimise eesmärgil.

Inimkaubanduse peamiseks teguriks on sotsiaalne kaitsetus, mis tuleneb majanduslikest ja sotsiaalsetest, kultuurilistest ja poliitilistest teguritest. Algpõhjustena saab välja tuua vaesuse, soolise või muu diskrimineerimise, relvastatud konfliktid ja konfliktijärgsed olukorrad, demokraatliku ühiskonnamudeli puudumine, puudulik juurdepääs erinevatele võimalustele (haridus, tervishoid), mittetoimiv tööjõurände kord. Eelnimetatud tegurid esinevad valdavalt inimkaubanduse ohvrite päritoluriikides ehk arengumaades, mitte kõrge elatustasemega riikides. Teguritega tegelevad sageli ka vastavate riikide ennetusprogrammid. Inimkaubandusel on selle ohvritele alati negatiivsed tagajärjed nii nende füüsilisele kui vaimsele tervisele. Samuti hõlmab inimkaubandus mõju riikide majandusele, poliitikale (eelkõige migratsioonipoliitika) ning riigi heaolu- ja tervishoiu süsteemile.

Läbi aegade on inimkaubanduse vastase võitluse reguleerimiseks vastu võetud mitmesuguseid õigusakte nii rahvusvahelisel kui EL tasandil. Rahvusvahelisel tasandil võib enim mõju avaldanud käesoleval hetkel aktuaalsete õiguslike instrumentidena nimetada Palermo protokolli ja Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastu võitlemise konventsiooni, EL tasandil direktiivi 36/2011/EL. Lisaks on mitmeid rahvusvahelisi organisatsioone, kes tegelevad oma igapäevatöös inimkaubanduse vastase võitlusega, sealhulgas UNODC, IOM, ILO.

Inimkaubandust või selle elemente sisaldavaid kohtuasju on lahendanud ka Euroopa Inimõiguste Kohus. Olulisemad seisukohad, mis EIK on avaldanud, on inimkaubanduse kuulumine EIÕK art 4 kaitsealasse, kuigi seda seal sõnaselgelt sätestatud ei ole. EIÕK art-st 4 tuleneb osalisriikidele kohustus kaitsta inimkaubanduse ohvreid, kriminaliseerida inimkaubandus siseriiklikus õiguses, menetleda inimkaubanduse kuritegusid efektiivselt. Samuti lasub riikidel positiivne kohustus ohvrite kaitseks ning inimkaubanduse vastu võitlemiseks ja ennetamiseks.

Eestis sätestati esmakordselt karistusseadustikus inimkaubanduse kuriteokoosseisud 2012. aastal, mille näol on tegemist väga olulise muudatusega. Varasemalt olid inimkaubandusega seotud kuriteod mitmeti mõistetavad ja laiali erinevates süüteokoosseisudes. Lisaks aeglustas inimkaubanduse kuriteokoosseisu puudumine rahvusvahelist koostööd inimkaubanduse juhtumite menetlemisel ning valdkonnaga seotud isikute pidevat selgitustööd, kas ja kuidas inimkaubanduse kriminaliseerimine Eesti seadustega tagatud on.

Võib väita, et Eesti viimastel aastatel seadusandluses tehtud muudatuste mõju inimkaubanduse vastases võitluses on märkimisväärne. Esmakordselt on võimalik teha järeldusi registreeritud inimkaubanduse juhtumite puhul, mis annavad ülevaate inimkaubanduse ulatusest ja ohvrite tegelikust arvust, samal ajal pidades silmas inimkaubanduse kuriteo latentset iseloomu. Samuti on viimastel aastatel mitmel korral muudetud ohvriabi seadust, eesmärgiga tagada tõhusamalt inimkaubanduse ohvrite kaitse.

Arvestades eelnimetatud rahvusvahelisi ja EL õigusakte, Eesti seadusandluses tehtud muudatusi, karistusseadustiku kehtivat regulatsiooni ning motivatsioone, mis tingisid karistusseadustikku inimkaubanduse kuriteokoosseisu viimise, milleks olid eelkõige inimkaubanduse koosseisude vastavusse viimine Eestile siduvatest rahvusvahelistest õigusaktidest tuleneva inimkaubanduse definitsiooniga²⁴⁴, saab järeldada, et Eesti inimkaubandusvastane regulatsioon on vastavuses ELi ja rahvusvahelistest õigusaktidest tulenevate nõuetega. Eesti on loonud piisava karistusõigusliku raamistiku inimkaubanduse juhtumitele reageerimiseks ning karistusseadustiku inimkaubanduse-spetsiifilised sätted katavad ära nõutavad inimkaubanduse vormid.

²⁴⁴ 140 SE seletuskiri, lk 4

Käesoleva magistritöö püstitatud hüpotees „Eestis kehtiv inimkaubandust puudutav regulatsioon ei ole täielikult kooskõlas Euroopa Liidu ja rahvusvahelisest õigusest tulenevate nõuetega“ ei leidnud kinnitust, kuivõrd Eesti on loonud piisava karistusõigusliku raamistiku inimkaubanduse juhtumitele reageerimiseks.

Samas ei saa väita, et Eesti on inimkaubanduse ennetamiseks, tõkestamiseks või selle ohvrite kaitseks teinud kõik vajalikud sammud. Sellele viitab ka ülalnimetatud TIP-raportis sisalduv, kuivõrd Eestit ei ole endiselt esimese järgu riikide hulka asetatud. Tõhusa siseriikliku karistusõigusliku regulatsiooniga antakse üksnes seadusandlik baas, mille pinnalt edasisi tegevusi planeerida.

Efektiivne riiklik inimkaubanduse vastane poliitika peab võtma aluseks tervikliku lähenemise, milles on ühendatud ennetus, tõkestamine (sh kurjategijate süüdimõistmine), ohvrite kaitse, toetamine ja abistamine ning parem koostöö (nii riigisisesele kui piiriülesele). Muuhulgas peaks iga sammu juures olema tähtsad märksõnad inimõigused ning ohvrikesksus.

Väga oluline samm inimkaubanduse ennetamises on inimeste teadlikkuse tõstmiseks tehtav teavitustöö. Nagu eespool mainitud, on Eestis läbi viidud uuringu tulemuste põhjal Eesti inimeste teadlikkus inimkaubandusest pigem madal. Teadlikkuse puudumine aga suurendab inimkaubanduse riskirühma sattumist, kuivõrd inimesed ei oska tuvastada n-ö ohumärke ning võivad seeläbi pahaaimamatult kaubitsejate küüsi langeda. Läbi tuleks viia rohkem avalikke teavituskampaaniaid, eriti tuleks tõsta inimeste teadlikkust töötajate ja tööandjate õiguste ja kohustuste osas. Samuti tuleks efektiivistada järelevalvet tööandjate tegevuse üle.

Inimkaubanduse ennetamisel tuleb tegeleda ka inimkaubandust soodustavate teguritega. Adresseerides inimkaubanduse riskirühma kuuluvaid sotsiaalselt kaitsetud inimesi ning püüdes nende olukorda parandada (nt teadlikkuse tõstmisega, heaolu parandamisega), on võimalik ennetada nende sattumist inimkaubanduse võrku.

Tähelepanu tuleb pöörata inimkaubanduse ohvrite kaitsele suunatud meetmetele ja nende täiustamisele. Ohvriabi seaduses sisalduv nõue inimkaubanduse-spetsiifilise ohvriabi saamiseks (hiljemalt 60 päeva jooksul kriminaalmenetluse alustamine) ei pruugi tihti olla mõistlik ja kooskõlas ohvri huvidega, mistõttu tuleks kaaluda vastava takistuse eemaldamist.

Ohvrite kaitse, toetamine, abistamine ja rehabiliteerimine peab hõlmama nii varjupaiga pakkumist, nõustamist kui ka juriidilist ja materiaalset abi. Ohvreid tuleks julgustada kriminaalmenetluses tunnistama, kuid selliselt peab olema neile võimaldatud efektiivne

juriidiline esindatus ja abi. Samuti tuleks informeerida ohvreid, et neil on õigus nõuda neid ekspluateerinud inimeselt kahjuhüvitist. Väga oluline on inimkaubanduse ohvrite tegelevate inimeste koolitamine, sh spetsialistide oskuste parandamine, aitamaks paremini identifitseerida võimalikke ohvreid. Ohvritega tegelevatele isikutele (politseitöötajad, ohvriabi töötajad, kohtunikud) on oluline teadvustada, millised rängad tagajärjed inimkaubandusel tema ohvrile sageli on. Sealjuures on oluline rõhutada, et ohvrise ei tohi suhtuda kui kurjategijasse.

Samuti tuleb ära mainida vajadus arendada riigisisest politsei, uurimisasutuste ja muude organisatsioonide omavahelist koostööd. See tähendab, et ohvreid abistavad mittetulundusühingud peaksid olema pidevas suhtluses riigiga ja neile peaks olema tagatud riigipoolne toetus. Samuti peaksid omavahel koostööd tegema politsei ja uurimisasutused ning tööandjate üle järelevalvet teostavad asutused (Tööinspeksioon), aitamaks ennetada tööjõualase ekspluateerimise eesmärgil toimuvat inimkaubandust.

Inimkaubanduse sagedast piiriülesest iseloomu tõttu ei piisa inimkaubanduse mõjule reageerimiseks üksnes tõhusast siseriiklikust regulatsioonist ning riigisisestest meetmetest. Sealjuures on väga oluline komponent riikidevaheline koostöö, eriti politsei- ja uurimisorganite vaheline koostöö. See võib seisneda näiteks riikidevaheliste praktikate vahetamises või erinevate koostööprogrammide loomises.

Samuti, arvestades inimkaubanduse kohandumist muutuvate ühiskonnaoludega, tuleb pidevalt kontrollida, kas inimkaubandus-alane regulatsioon katab endiselt inimkaubanduse vormid või tuleb regulatsiooni täiendada. See tähendab, et kehtiva regulatsiooni üle peab toimuma pidev monitooring.

Legal regulation of human trafficking in Estonia – accordance with EU and international law

Abstract

Trafficking in persons is a serious crime that gravely violates human rights and dignity and threatens the fundamental values of democratic societies. Due to this, and to the cross-border nature of human trafficking, action to combat trafficking in human beings is receiving worldwide attention.

Human trafficking is considered to be an extremely profitable field for organised crime. Trafficking in humans is estimated to be the fourth largest illicit money-making venture in the world after trafficking of weapons and drugs and cybercrime. Annually, thousands of people, largely women and children, fall victim to trafficking for the purpose of sexual exploitation, forced labour, organ removal or other purposes, whether in their own countries or abroad.

Trafficking in persons, with the entrapment of its victims, is considered to be the modern form of old worldwide slave trade. Traffickers treat human beings as a commodity to be bought and sold and then exploit them for various purposes. Most common types of trafficking include trafficking for sexual exploitation, trafficking for forced labour and trafficking for the removal of organs.

The factors which lead to human trafficking are most commonly predetermined by numerous political, economic, social and cultural factors. Certain incitement factors include unemployment, poverty, social exclusion, situations of armed conflicts, lack of political or economic stability, gender and other discrimination, lack of proper access to education and healthcare. These factors can be found in the countries of origin and they have an effect on people in a way they decide to migrate to another city or country in search of a better life. On the other hand, trafficking in persons operates according to the principle of supply and demand. This means that there is a high demand for inexpensive products and cheap labour in developed countries.

There are various consequences to trafficking which are felt both in the countries from which people are trafficked and the countries to which they are trafficked. Given that trafficking is based on the exploitation of a person, all victims of trafficking may be subject to physical, psychological and social impacts. Trafficked children are all the more vulnerable due to their age.

The aim of this master's thesis was to analyse the current legal regulation of human trafficking in Estonia and whether it meets the requirements arising from EU and International law. For this, the Author set four research questions. Firstly, what are currently the main trafficking-related legal instruments on international and EU level? What is the effect of the amendments made in the legislation to the combat against human trafficking? Are Estonian anti-trafficking related laws in accordance with the regulatory requirements arising from EU and international level? Last but not least, if/how should Estonia take further steps to combat and prevent human trafficking, as well as protect the rights of the victims?

The first agreed and internationally binding definition of the term „trafficking in persons“ is set out in the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime („the Palermo Protocol“). The Palermo Protocol laid the foundations for international action on trafficking, while committing ratifying states to prevent and combat trafficking in persons, protecting and assisting victims of trafficking and promoting cooperation among member states in order to meet objectives set in the Protocol. The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, taking the Palermo Protocol and other relevant legal instruments as a starting point, seeks to strengthen the protection afforded by those instruments and to raise the standards which they lay down.

European Court of Human Rights (ECtHR) attempted to clarify the issue that there was no direct reference to trafficking in persons in the European Convention of Human Rights. ECtHR found unanimously that trafficking in persons falls within the scope of Article 4 of the Convention which prohibits slavery, servitude and forced labour. Furthermore, States must have in place a legislative anti-trafficking framework to prohibit and punish trafficking. States must also take measures to prevent trafficking and protect trafficking victims.

On EU level, the Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA („Directive 2011/36/EU“) adopted by the Commission consists binding legislation to prevent trafficking, to effectively prosecute criminals and to better protect the victims of trafficking.

Estonian acts did not contain the criminal offence of „Trafficking in human beings“ until the April of 2012. Criminal Code and Penal Code both consisted of a number of provisions prohibiting different actions that may be related to human trafficking, but none of the criminal

offences in the acts were fully compliant with the definition and necessary elements of human trafficking and therefore the statistics did not reflect adequately the trafficking related-crimes.

With the amendment of the Penal Code in 2012, Estonia criminalized human trafficking, being the last country in the EU to adopt human trafficking laws. The Penal Code was amended by the addition of three sections that cover internationally-condemned forms of human trafficking: sexual exploitation, slavery and removal of vital organs. Pursuant to section 133 subsection 1 of Penal Code, trafficking in human beings is placing a person in a situation where he or she is forced to marry, work under unusual conditions, engage in prostitution, beg, commit a criminal offence of perform other disagreeable duties, as well as keeping a person in such a situation, if such act is performed through deprivation of liberty, violence, deceit, threatening to cause damage, by taking advantage of dependence on another person, helpless or vulnerable situation of the person.

On the basis of the legal EU and international instruments, especially the EU Directive 2011/36/EU, the Author concluded that current human trafficking legislation provided in the Estonian Penal Code is in accordance with EU and international trafficking in persons regulatory requirements. Criminalizing trafficking fully is a very important step in the effective combat against trafficking in persons. However, it is only one of the many mandatory steps required.

Author concluded that Estonia needs to take additional measures to raise awareness of human trafficking, as well as to strengthen preventional measures. Preventional measures should include reducing vulnerability and fighting the root causes of trafficking. Very important is to further support and assist the victims by ensuring housing, counselling, medical, psychological and material assistance.

Moreover, as trafficking in persons is very often a cross-border crime, cooperation between different countries and their law enforcement authorities is very important. Cooperation should at least include the sharing of information and best practices.

All in all, trafficking in persons is a phenomenon that changes along with the changes of the society. This means that it is necessary to keep monitoring the current legislation and make additional amendments, should they be required.

Kasutatud materjalide loetelu

KASUTATUD KIRJANDUS

- 1) Ameerika Ühendriikide Suursaatkond. 2017. aasta inimkaubanduse aruanne: Eesti. Arvutivõrgus: https://ee.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/207/2017/07/tipreport2017_et.pdf (26.02.18)
- 2) Anti-Slavery International. Child slavery. Arvutivõrgus: <https://www.antislavery.org/slavery-today/child-slavery/> (04.02.18)
- 3) Anti-Slavery International. Forced labour. Arvutivõrgus: <https://www.antislavery.org/slavery-today/forced-labour/> (04.02.18)
- 4) Anti-Slavery International. What is bonded labour? Arvutivõrgus: <https://www.antislavery.org/slavery-today/bonded-labour/> (04.02.18)
- 5) Anti-Slavery International. What is modern slavery? Arvutivõrgus: <https://www.antislavery.org/slavery-today/modern-slavery/> (04.02.18)
- 6) Council of Europe. 7th General Report on GRETA's Activities (covering the period from 1 January to 31 December 2017). Council of Europe 2018. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/greta-2018-1-7gr-en/16807af20e> (18.03.18)
- 7) Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Varssavi: 16.06.2005, lk 1. Arvutivõrgus <https://rm.coe.int/16800d3812> (28.01.18)
- 8) Dr. R. Avellino. Trafficking in Persons and the European Court of Human Rights. Arvutivõrgus: <https://strasbourgobservers.com/2011/10/26/trafficking-in-persons-and-the-european-court-of-human-rights/> (16.02.18)
- 9) ECHR Press release. Criminal complaint by a victim of human trafficking was not dealt with by the Greek authorities in a way compatible with the Convention. 21.01.2016. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/judgment_l.e._v._greece_-_criminal_complaint_by_a_victim_of_human_trafficking.pdf (22.02.18)
- 10) Eesti EL Nõukogu. Euroopa Liidu direktiivide ülevõtmine. Arvutivõrgus: <https://www.eesistumine.ee/et/73-euroopa-liidu-direktiivide-ulevotmine> (12.02.18)
- 11) Euroopa Komisjon. Ettepanek: Nõukogu raamotsus, milles käsitletakse inimkaubanduse ennetamist ja selle vastast võitlust ning ohvrite kaitset ja millega tunnistatakse kehtetuks raamotsus 2002/629/JSK. Seletuskiri. Brüssel: 25.03.2009.

- Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:52009PC0136> (10.02.18)
- 12) Euroopa Komisjon. Inimkaubanduse tõkestamine ja sellevastane võitlus. Kokkuvõtte direktiiv 2011/36/EL inimkaubanduse tõkestamise ja sellevastase võitluse ning inimkaubanduse ohvrite kaitse kohta. Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=legisum:jl0058> (12.02.18)
- 13) Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele. Inimkaubanduse kaotamist käsitlev ELi strateegia aastateks 2012–2016. Brüssel 19.06.2012. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A52012DC0286> (22.02.18)
- 14) Euroopa Parlamendi resolutsioon inimkaubanduse tõkestamise kohta B7-0030/2010. Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B7-2010-0030+0+DOC+XML+V0//ET> (12.02.18)
- 15) European Parliament. Directorate-General for External Policies Policy Department. Trafficking in Human Organs. EU 2015. Arvutivõrgus [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/549055/EXPO_STU\(2015\)549055_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/549055/EXPO_STU(2015)549055_EN.pdf) (04.02.18)
- 16) Euroopa Parlamendi Väliskomisjon. Raport inimkaubanduse vastase võitluse kohta ELi välissuhetes, 13. juuni 2016. Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2016-0205+0+DOC+XML+V0//ET> (04.02.18)
- 17) Euroopa Nõukogu. Euroopa Nõukogu inimkaubandusvastane konventsioon. Ohvrite õigused. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/16805d41b8> (10.02.18)
- 18) Euroopa Nõukogu. Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastane konventsioon. Seiremehhanism. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/16805d58b8> (08.02.18)
- 19) Human Trafficking Search. Impact. Arvutivõrgus: <http://humantraffickingsearch.org/impact/> (08.02.18)
- 20) ILO. Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour. Geneva: ILO 2014. Arvutivõrgus: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf (12.02.18)
- 21) ILO. The meanings of Forced Labour. Arvutivõrgus: http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/news/WCMS_237569/lang--en/index.htm (04.02.18)

- 22) Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava 2006-2009. Tallinn 2006. Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/development_plan_to_combat_trafficking_in_human_beings_2006-2009_et_1.pdf (26.02.18)
- 23) Inimõiguste Keskus. Materjalid. Arvutivõrgus: https://humanrights.ee/materjalid/page/9/#_ftnref (05.03.18)
- 24) Inimõiguste Keskus. Orjuse ja sunniviisilise töötamise keeld. Arvutivõrgus: <https://humanrights.ee/teemad/inimoigused-eestis/inimoiguste-aruanne/inimoigused-eestis-2012/orjuse-ja-sunniviisilise-tootamise-keeld/> (05.03.18).
- 25) Interpol. Types of human trafficking. Arvutivõrgus: <https://www.interpol.int/Crime-areas/Trafficking-in-human-beings/Types-of-human-trafficking> (04.02.18)
- 26) IOM. Counter-trafficking. Arvutivõrgus: <https://www.iom.int/counter-trafficking> (11.02.18)
- 27) IOM. Department of Justice of Ireland. Counter-trafficking training modules, 2008. Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/train_the_trainers_manual_1.pdf (04.02.18)
- 28) IOM. Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega. Tallinn: Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsiooni Tallinna esindus 2005
- 29) IOM Office in Estonia. Arvutivõrgus: <http://iom.ee/> (11.02.18)
- 30) IOM. Revisiting the Human Trafficking Paradigm: The Bangladesh Experience. Part I: Trafficking of Adults. Geneva: IOM 2004. Arvutivõrgus: https://publications.iom.int/system/files/pdf/revisiting_trafficking_bangladesh.pdf (01.02.18)
- 31) J. Saar, A. Markina, A. Ahven, A. Annist, J. Ginter. Kuritegevus Eestis 1991-2001. Tallinn 2002
- 32) J. Saar, A. Markina, J. Strömpl, A. Annist; eessõna: T.L Weiss. Seksuaalne eksploatatsioon ja inimkaubandus Eestis: situatsiooni analüüs. Helsingi: Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni Põhja- ja Baltimaade regiooni ning Euroopa piirkondlik esindus 2005
- 33) Justiitsministeerium. Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokoosseisu analüüs. Tallinn 2009. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/inimkaubanduse_definitsiooni_ja_kuriteokoosseisu_analuus._justiitsministeerium._2009.pdf (01.02.18)

- 34) Justiitsministeerium. Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava aastateks 2006-2009 täitmise lõpparuanne. Arvutivõrgus: <http://ift.ee/admin/upload/files/Inimkaubanduse+arengukava+l%C3%B5pparuanne.pdf> (05.03.18)
- 35) Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. Inimkaubanduse vormid. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/inimkaubandus/inimkaubanduse-vormid> (03.02.18)
- 36) Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 17. Kuritegevus Eestis 2012. Tallinn 2013. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2012> (08.03.18)
- 37) Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 18. Kuritegevus Eestis 2013. Tallinn 2014. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2013> (08.03.18)
- 38) Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 20. Kuritegevus Eestis 2014. Tallinn 2015. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2014> (08.03.18)
- 39) Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 22. Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn 2016. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2015> (08.03.18)
- 40) Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 26. Kuritegevus Eestis 2017. Tallinn 2017. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2016-0> (08.03.18)
- 41) J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik: komm vlj. 4. täiendatud ja ümbertöötatud vlj. Tallinn: Juura 2015
- 42) Karistusseadustiku ja selle muutmise seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (931 SE I, Riigikogu X koosseis). Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3b550392-ba40-3b52-8ab3-690ad87d6b06/Karistusseadustiku%20ja%20selle%20muutmise%20seonduvate%20seaduste%20muutmise%20seadus> (01.03.18)
- 43) Karistusseadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (140 SE, Riigikogu XII koosseis). Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/9cf009fa-d9f2-82ea-269f-4eb4e0e26134/Karistusseadustiku%20muutmise%20seadus> (04.03.18)

- 44) Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (385 SE, Riigikogu XIII koosseis). Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f9a7291c-8c46-4ad8-a740-4e1c55c83964/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (06.03.18)
- 45) K. E. Hyland. The Impact of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children. Human Rights Brief 8, no. 2 (2001). Arvutivõrgus: <http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1492&context=hrbrief> (09.02.18)
- 46) K. Kangaspunta. A Short History of Trafficking in Persons. Freedom from Fear magazine. UNICRI. – Arvutivõrgus: <http://f3magazine.unicri.it/?p=281> (01.02.18)
- 47) L. Sorrentino. A. Jokinen. ADSTRINGO. Suunised võõrtöötajate ebaõiglase värbamise, tööalase ärakasutamise ja nendega kaubitsemise ennetamiseks Läänemere piirkonnas. Tartu: HEUNI 2014. Arvutivõrgus: http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/projects/gRcAVkGB5/Estonia_guidelines.pdf (10.03.18)
- 48) M. Agarmaa, A. Leps. Inimkaubanduse direktiivi ülevõtmise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 4/2012. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/inimkaubanduse_direktiivi_ulevotmise_analuus_justiitsministeerium_2012_0.pdf (04.02.18)
- 49) M. Lee (koost). Human trafficking. New York: Willan Publishing 2007
- 50) M. Viuhko, A. Lietonen, A. Jokinen, M. Joutsen (koost). Exploitative sham marriages: exploring the links between human trafficking and sham marriages in Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania and Slovakia. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control 2016
- 51) Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking. Commentary. New York and Geneva: United Nations 2010. Arvutivõrgus: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Commentary_Human_Trafficking_en.pdf (09.02.18)
- 52) Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (236SE, Riigikogu XIII koosseis). Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/16f47cbf->

[5bad-4a45-8f29-782fb99f499d/Ohvriabi%20seaduse%20muutmise%20seadus](https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/ettekanne_konverents_okt_2013-2.pdf)

(06.03.18)

53) OSCE. Decision No. 2/03 Combating Trafficking in Human Beings. Maastricht 2003, lk 1. Arvutivõrgus: <https://www.osce.org/odihr/23866?download=true> (11.02.18)

54) P. Frankopan. The Silk Roads: A New History of the World. London, New York: Bloomsbury 2015

55) P. Pikamäe. Eesti karistusõigus: XX sajandi reformidest Euroopa Liidu karistusõiguse sünnini. *Sine loco* 09.10.13. Arvutivõrgus: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/ettekanne_konverents_okt_2013-2.pdf

56) Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendavate protokollide ratifitseerimise seaduse eelnõu (222 SE, Riigikogu X koosseis). Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/fd011110-7e24-3a7a-b827-d9495e14b879/Rahvusvahelise%20organiseeritud%20kuritegevuse%20vastu%20v%C3%B5itlemise%20%C3%9Chinenud%20Rahvaste%20Organisatsiooni%20konventsiooni%20t%C3%A4iendavate%20protokollide%20ratifitseerimise%20seadus> (01.03.18)

57) Raigo Haabu. Inimkaubanduse teemaline konverents 30. mai 2013. – Arvutivõrgus: https://www.norden.ee/images/heaolu/info/inimkaubandus/may2013/RaigoHaabu_trafficking_30312013.pdf (01.02.18)

58) Regioonide Komitee arvamus teemal „Inimkaubanduse kaotamist käsitlev ELi strateegia aastateks 2012–2016” (2013/C 62/05), 02.03.2013. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52012AR1564> (01.03.18)

59) Riigikogu 09.06.2010. otsuse (757 OE I) „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine lisa, lk 3. Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (07.03.18)

60) Rutgers University Campus Coalition Against Trafficking. Timeline of Human Trafficking. Arvutivõrgus: <http://www.eden.rutgers.edu/~yongpatr/425/final/timeline.htm> (01.02.18)

61) S. Cameron, E. Newman (koost). Trafficking in humans: social, cultural and political dimensions. New York, Tokyo: United Nations University Press, 2008

- 62) Sotsiaalministeerium. Rahvusvaheline tööorganisatsioon. Arvutivõrgus: <https://www.sm.ee/et/rahvusvaheline-tooorganisatsioon> (11.02.18)
- 63) TNS Emor. Eesti elanikkonna teadlikkus soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas. Uuringu aruanne. 2014. Arvutivõrgus: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vah_endamise_programm/elanike_hoiakud_soopohise_vagivalla_ja_inimkaubanduse_vald_konnas2014_aruanne_tns_emor_loplik.pdf (26.02.18)
- 64) UN General Assembly. 64/293. United Nations Global Plan of Action to Combat Trafficking in Persons. 12.08.2010. Arvutivõrgus: [http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/United Nations Global Plan of Action to Combat Trafficking in Pers ons.pdf](http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/United_Nations_Global_Plan_of_Action_to_Combat_Trafficking_in_Persons.pdf) (12.02.18)
- 65) UNODC. 2016 Global Report on Trafficking in Persons. New York: United Nations 2015. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf (05.02.18)
- 66) UNODC. About UNODC. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/about-unodc/index.html> (11.02.18)
- 67) UNODC. GLO. ACT Overview. Arvutivõrgus: <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/glo-act/overview.html> (12.02.18)
- 68) UNODC. Global Report on Trafficking in Persons. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html> (12.02.18)
- 69) UNODC. Human Trafficking. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html> (01.02.18)
- 70) UNODC. Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action. New York: United Nations 2008. Arvutivõrgus: [https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/An Introduction to Human Trafficking - Background Paper.pdf](https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/An_Introduction_to_Human_Trafficking_-_Background_Paper.pdf) (08.02.18)
- 71) UNODC. Overview. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/glo-act/overview.html> (11.02.18)
- 72) UNODC. Trafficking in Persons. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html> (01.02.18)

- 73) UNODC. United Nations launches global plan of action against human trafficking. Arvutivõrgus: <http://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2010/September/un-launches-global-plan-of-action-against-human-trafficking.html> (11.02.18)
- 74) UNODC. UNODC on human trafficking and migrant smuggling. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/index.html> (11.02.18)
- 75) U.S. Department of State. Tier Placements. Arvutivõrgus: <https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2017/271117.htm> (10.03.18)
- 76) U.S. Department of State. Trafficking in Persons Report 2011. Arvutivõrgus: <https://www.state.gov/documents/organization/164454.pdf> (08.03.18)
- 77) U.S. Department of State. Trafficking in Persons Report 2017. Arvutivõrgus: <https://www.state.gov/documents/organization/271339.pdf> (08.03.18)
- 78) Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Tallinn 2015. Arvutivõrgus: https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf (01.02.18)
- 79) Välismaalaste seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (1040 SE I, Riigikogu X koosseis). Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/713c7c04-3613-3ffc-bf0c-563b3a9c1695/V%C3%A4lismaalaste%20seaduse%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (02.03.18).
- 80) Välisministeerium. OSCE eesmärgid ja põhitegevused. Arvutivõrgus: <http://vm.ee/et/osce-eesmargid-ja-tegevuspohimotted> (11.02.18)
- 81) Välisministeerium. OSCE põhiorganid ja struktuur. Arvutivõrgus: <http://vm.ee/et/osce-pohiorganid-ja-struktuur> (11.02.18)

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

- 82) Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 326/391, 26.10.2012
- 83) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/36/EL, 5. aprill 2011, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK. – ELT L 101/1, 15.04.2011
- 84) Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 23.12.2014, 2
- 85) Karistusseadustik. – RT I, 30.12.2017, 29

- 86) Karistusseadustik. – RT I, 29.12.2011, 190
- 87) Karistusseadustiku muutmise seadus. – RT I, 04.04.2012, 1
- 88) Kriminaalkodeks. – RT 1992, 20, 288
- 89) Nõukogu raamotsus, 19. juuli 2002, inimkaubanduse vastu võitlemise kohta (2002/629/JSK). – ELT L 203
- 90) Ohvriabi muutmise seadus. – RT I, 04.11.2016, 2
- 91) Ohvriabi seadus. – RT I, 28.12.2017, 52
- 92) Perekonnaseadus. – RT I, 09.05.2017, 29
- 93) Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus. – RT I, 12.07.2014, 106
- 94) Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. – RT II 2003, 1, 1
- 95) Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll. – RT II 2004, 7, 23
- 96) Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon. RT II 2007, 15
- 97) Välismaalaste seadus. – RT I 2007, 9, 44.

KASUTATUD EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHTU JA SISERIIKLIKE KOHTUTE KOHTUPRAKTIKA

- 98) RKKKo 1-17-689
- 99) HMKo 1-12-7180
- 100) EIKo 73316/01, Siliadin vs Prantsusmaa
- 101) EIKo 7906/77, Van Droogenbroeck vs Belgia
- 102) EIKo 25965/04, Rantsev vs Küpros ja Venemaa
- 103) EIKo 87/1997/871/1083 Osman vs Ühendkuningriik
- 104) EIKo 21884/15, Chowdury jt vs Kreeka

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marleen Kippar,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Inimkaubanduse õiguslik regulatsioon Eestis – selle vastavus Euroopa Liidu ja rahvusvahelisele õigusele“, mille juhendaja on dr. iur. Jüri Saar,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **23.04.2018**